

Oxford University Press, Ely House, London W. 1

GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
CAPE TOWN SALISBURY IBADAN NAIROBI DAR ES SALAAM LUSAKA ADDIS ABABA
BOMBAY CALCUTTA MADRAS KARACHI LAHORE DACCA
KUALA LUMPUR SINGAPORE HONG KONG TOKYO

OXONII

Excudebat Vivianus Ridler

Architypographus academicus

FIRST EDITION 1911

REPRINTED LITHOGRAPHICALLY IN GREAT BRITAIN
AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
FROM SHEETS OF THE FIRST EDITION
1957, 1962, 1966, 1971

DIPARTIMENTO DI
ITALIANISTICA E FILOLOGIA ROMANZA

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI

ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM

LIBRI XX

RECOGNOVIT

BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

W. M. LINDSAY

IN VNIVERSITATE ANDREANA LITTERARVM HUMANIORVM PROFESSOR

TOMVS II

LIBROS XI-XX CONTINENS

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDOIANO

LIBRARY
BIBLIOTECA

AVCTORES

- Arev.* = editio Arevaliana (revera ex Grialiana derivata) in
Mignii Patrologia Latina
- Otto* = editio Ottoniana in Lindemann Corp. Gramm. Lat.
- Schwarz* = H. Schwarz 'Observationes criticae in Isid. Hisp.
Origines.' Hirschberg, 1895
- Dressel* = H. Dressel 'De Isidori Originum Fontibus.'
Turin, 1874
- Klussmann* = M. Klussmann 'Excerpta Tertullianea in Isid.
Hisp. Etymologiis.' Hamburg, 1892
- Sadée* = L. Sadée 'Ueber Freiburger Fragmente einer
Handschrift der Etymologiae des Isid. Hisp.'
Freiburg, 1883
- Schenk* = A. Schenk 'De Isid. Hisp., de Nat. Rer. libelli
fontibus.' Iena, 1909

SIGLA CODICVM

α = Familiae I codices

- A* = Ambrosianus L 99 sup., saec. viii
B = Bernensis 101, saec. ix-x
C = Leidensis (Voss. lat. F. 74), saec. ix-x
D = Basileensis F. III. 15, saec. viii ex.
E = Parisiensis lat. 13028, saec. viii ex.
F = Weilburgensis (Gymn. bibl. 3), saec. ix
G = Sangallensis primus (231-232), saec. ix-x
H = Harleianus lat. 2686, saec. ix ex.
I = Bruxellensis II. 4856, saec. viii ex.

Bern. = Bernensis 263, saec. ix

Bern. extr. = Bernensis 611, saec. viii

Bern. frag. = Bernensis AA 90 (23), saec. viii

Col. = Coloniensis 83¹¹, saec. viii ex.

Eins. frag. = Einsidlensis 365 (42), saec. viii

Harl. extr. = Harleianus lat. 3034, saec. viii

Mon. = Monacensis 6250, saec. ix

Monac. frag. = Monacensis 29051, saec. viii

Reg. = Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. ix ex.

Rem. = Remensis 426, saec. ix ex.

Sang. extr. = Sangallensis 913, saec. viii-ix

Trin. = Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, saec. ix

Voss. 82 = Leidensis (Voss. lat. F. 82), saec. ix

β = Familiae II codices

- K* = Karolinus Wolfenbuettelanus (Weissenburg. 64),
saec. viii in.

L = Vaticanus lat. 5763, saec. viii in.

M = Cavensis 23, saec. viii ex.

N = Carolsruhensis (Aug. LVII), saec. viii

O = Sangallensis alter (233), saec. ix in.

P = Sangallensis tertius (235), saec. ix in.

Par. extr. = Parisiensis lat. 7530, saec. viii ex.

Phill. = Berolinensis (Phillipsianus 1831), saec. viii-ix

γ = Familiae III codices

T = Toletanus Matritensis (Tol. 15. 8), saec. viii ex. (?)

U = Escorialensis primus (T. II. 24), saec. ix ex. (?)

V = Escorialensis alter (& I. 14), saec. ix (?)

W = Escorialensis tertius (P. I. 7), saec. ix in. (?)

X = Sangallensis quartus (237), saec. ix-x

Ovet. extr. = Ovetensis Escorialensis (R. II. 18), saec. viii

codd. = BCKT, quorum universas lectiones per totum opus (cf. ad init. libri XVII), quoties a textu discrepant, in apparatu exhibui

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM
LIBER XI
DE HOMINE ET PORTENTIS

DE HOMINE ET PARTIBVS EIVS. Natura dicta ab eo quod ¹ nasci aliquid faciat. Gignendi enim et faciendi potens est. Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt et existunt. Genus a gignendo dictum, cui derivatum nomen a ² terra, ex qua omnia gignuntur; γῆ enim Graece terra dicitur. Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi atque ³ crescendi. Vnde et arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur et crescent. Homo dictus, quia ex humo est factus, ⁴ sicut [et] in Genesi dicitur (2, 7): ‘Et creavit Deus hominem ¹⁰ de humo terrae.’ Abusive autem pronuntiatur ex utraque substantia totus homo, id est ex societate animae et corporis. Nam proprie homo ab humo. Graeci autem hominem ἄνθρωπον appellaverunt, eo quod sursum spectet sublevatus ab humo ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius poeta de- ¹⁵ signat, cum dicit (Metam. 1, 84) :

Pronaque cum spectant animalia cetera terram,
os homini sublime dedit caelumque videre
iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Qui ideo erectus caelum aspicit, ut Deum quaerat, non ut ²⁰ terram intendat veluti pecora, quae natura prona et ventri oboedientia finxit. Duplex est autem homo: interior et ex- ⁶

¹ ab *omn.* *K* ⁴ dirativum *ex* diritivum *K* ⁵ quo *T* ⁶ nascendi]
vivendi *K* (*non D*) ⁸ quia] quod *C* hum. fac. *K* ⁹ et *heb. BFT*: *omn.*
CK ¹⁰ de] ex *K* ¹¹ substantic *T* ¹³ expectet (exp-) *BFKT*
sublatus *B* ¹⁴ poete *T* ¹⁶ expectant *T* ¹⁷ hominis *C*:
homines *KB* ¹⁸ videre] vivere *K* ¹⁸ rectos ad *K* ¹⁹ non terr. *T*
²⁰ *ventris KB* ²¹ finxit *omn. B*¹ au. est *K* (*non D*): au. *omn. C*

ISIDORI

terior. Interior homo anima, [et] exterior homo corpus
 7 Anima autem a gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit.
 Vnde et Graece ventus ἀνέμος dicitur, quod ore trahentes aerem
 vivere videamus: sed apertissime falsum est, quia multo prius
 gignitur anima quam concipi aer ore possit, quia iam in gene- 5
 8 tricis utero vivit. Non est igitur aer anima, quod putaverunt
 quidam qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam.
 9 Spiritum idem esse quod animam Evangelista pronuntiat dicens
 (Ioh. 10, 18): ‘Potestatem habeo ponendi animam meam, et
 rursus potestatem habeo sumendi eam.’ De hac quoque ipsa 10
 Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita pro-
 tulit, dicens (Ioh. 19, 30): ‘Et inclinato capite emisit spiritum.’
 10 Quid est enim emittere spiritum nisi quod animam ponere? Sed
 anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spiritali
 11 natura, vel pro eo quod inspiret in corpore. Item animum idem 15
 esse quod animam; sed anima vitae est, animus consilii. Vnde
 dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere, et sine mente
 animam durare: unde et amentes. Nam mentem vocari, ut sciat:
 12 animum, ut velit. Mens autem vocata, quod emineat in anima,
 vel quod meminit. Vnde et in memores amentes. Quapropter non 20
 anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tamquam caput
 eius vel oculus. Vnde et ipse homo secundum mentem imago
 Dei dicitur. Ita autem haec omnia adiuncta sunt animae ut una
 res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita
 13 est anima. Nam et memoria mens est, unde et in memores 25
 amentes. Dum ergo vivificat corpus, anima est: dum vult,
 animus est: dum scit, mens est: dum recolit, memoria est: dum
 rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid

1 et hab. BFT: om. CK homo om. K (non D) 4 multum K
 5 anima om. B¹ qui etiam K 6 est om. K 7 quid. qu. n. pot.
 om. T potaverunt C¹ in corpore aut eius K 9 et rurs. . . eam]
 et iterum sumendi eam X rursum C 11 pass. suae temp. B (non
 X) 13 enim om. T¹ quod et an. B 14 propter] pro T quod]
 quia C¹ 15 vel eo K spiret FK 16 quod et an. B sed
 anime T un. et di. phil. K: un. phil. di. C 17 mente om. T
 18 sciunt animam K 19 animam CT in an. vel. qu. nem. in animam
 un. K (non D) 20 quod] quia C 22 eius om. K (non D) oculum
 K 24 efficientiis B 28 recte T rat. dum K

sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro his quae
 sentit, unde et sententia nomen accepit. Corpus dictum eo ¹⁴
 quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, et
 aliquando solvendum. Caro autem a creando est appellata. ¹⁵
⁵ Clementum enim semen est masculi, unde animalium et ho-
 minum corpora concipiuntur. Hinc et parentes creatores vo-
 cantur. Caro autem ex quattuor elementis compacta est. Nam ¹⁶
 terra in carne est, aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore
 vitali. Habent enim in nobis elementa suam quaeque partem,
¹⁰ cuius quid debetur conpage resoluta. Caro autem et corpus ¹⁷
 diversa significant. In carne semper corpus est, non semper
 in corpore caro. Nam caro est quae vivit, idem et
 corpus. Corpus, quod non vivit, idem non caro. Nam
 corpus dici aut quod post vitam est mortuum, aut sine
¹⁵ vita est conditum. Interdum et cum vita corpus, et non caro,
 ut herba et lignum. Sensus corporis quinque sunt: visus, ¹⁸
 auditus, odoratus, gustus, et tactus. Ex quibus duo aperiuntur
 et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia ¹⁹
 per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi.
²⁰ Vnde et praesentia nuncupantur, quod sint prae sensibus; sicut
 prae oculis, quae praesto sunt oculis. Visus est qui a philoso- ²⁰
 phis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam ad-
 severant aut externa aetherea luce, aut interno spiritu lucido
 per tenues vias a cerebro venientes, atque penetratis tunicis in
²⁵ aerem exeuntes, et tunc commixtione similis materiae visum
 dantes. Visus dictus, quod vivacior sit ceteris sensibus ac ²¹
 praestantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria

2 et sentia *KT*¹: essentia *T*² dic, est eo *C* 5 un. et an. et *T*
 6 hic *B* 9 in nobis *om.* *K* s. quamque p. *BC*¹: sua qu. parte *K*
 10 cuius] cui *CF* 12 in corp. ca. est nam *C* est semper qui viv. *T*
 id. et co. qu. non vi. corpus id. *B* 16 ut] et *K* Sens corpus
¹⁷ od. aud. *K (non D)* 18 claudentur *K (non D)* quia]
 quod *C* 19 exagitat *B* 20 quia sunt *B* 21 per oc. *T*¹ quia
 (sic) pr. sunt oc. om. *B*¹, add. (*post nuncupantur*) *B*² 22 fieri *om.* *K*
(non D) asseruerunt *K (non D)* 23 aut] ut *T* ext. et aerea *K*:
 extrema aeth. *BD*: extrema et aeth. *C* 24 tenuas vi. cer. *T* veniente
 . . . exeunte . . . dante *Schwarz* penetrantes *DK* 25 aere *codd.*
 comixtions *K (non D)* 27 sive *om.* *T* vegetal *DK*¹ quam
 mem. *K (non D)*

ISIDORI

inter cetera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, unde omnia manant; ex quo fit ut ea quae ad alios pertinent sensus, 'vide' dicamus; veluti cum dicimus: 'Vide quomodo sonat,'
22 'vide quomodo sapit,' sic et cetera. Auditus appellatus, quod voces auriat; hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris odoris adtactus. Tacto enim aere sentitur. Sic et olfactus, quod odoribus adficiatur. Gustus a gutture dictus.
23 Tactus, eo quod pertractet et tangat et per omnia membra vi-
 gorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quidquid ceteris
 sensibus iudicare non possumus. Duo autem genera tactus **10**
 esse; nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso
24 corpore oritur. Vnicuique autem sensui propriam naturam da-
 tam. Nam quod videndum est, oculis capitur, quod audiendum
 est, auribus: mollia et dura tactu aestimantur, sapor gustu, odor
25 naribus ducitur. Prima pars corporis caput; datumque illi hoc **15**
 nomen eo quod sensus omnes et nervi inde initium capiant,
 atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animae, quae consulti corpori, quo-
26 dammodo personam gerit. Vertex est ea pars qua capilli capi-
 tis colliguntur, et in qua caesaries vertitur; unde et nuncupatur. **20**
27 Calvaria ab ossibus calvis dicta, per defectionem; et neutraliter
 pronuntiatur. Obcipitum capitis pars posterior, quasi contra
28 capitium, vel quod sit capiti retrosum. Capilli vocati quasi
 capititis pili, facti ut et decorem praestent et cerebrum adversus
 frigus muniant atque a sole defendant. Pilos autem dictos a **25**
 pelle, qua prodeunt; sicut et pilo dicitur a pila, ubi pigmentum
29 contunditur. Caesaries a caedendo vocata, ideoque tantum
 virorum est. Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

1 cerebro *om.*, *C*: encerebro *B*¹   2 pertinet *KD*   s. videre di-
dett.: sensui dedicamus *T*   3 vel. cum dic. *om.* *K* (*non D*)   4 app.
 est quod *K*   5 sonum *K*   6 tactus en. *D*   sic...ad.
om. *K* (*non D*)   sicut olf. *T* (*non U*)   9 quidq... poss. *om.* *K* (*non*
D)   10 duo tantum gen. esse *K*: dum au. iudicat actus est *B* (*non D*)
 12 oriatur *T*   sens. in prop. *K*   13 aud. aur. *C*   14 et] ac *C*
 15 dicitur *K*   16 capiant] sumant *B*   18 conset *K*   quodadmodo *T*
 19 pars que *T* [23 vel quod] quia *C*   capititis retr. *K*   24 ut dec.
CK   pr. cer. *BK*   26 pel. de qua *K*   pilo] pilum *C*

Comae sunt proprie non caesi capilli, et est Graecus sermo. 30
 Nam comas Graeci caimos a secundo nominant, unde et κείρειν
 tondere [dicunt]. Inde et cirri vocantur, quod etiam idem
 Graeci μαλλὸν vocant. Crines proprie mulierum sunt. Dictae 31
 autem crines eo quod vittis discernantur. Vnde et discriminatory
 dicuntur, a quibus divisae religantur. Tempora sunt, quae 32
 calvariae dextra laevaque subiacent. Quae ideo sic nuncupan-
 tur quia moventur, ipsaque mobilitate quasi tempora quibusdam
 intervallis mutantur. Facies dicta ab effigie. Ibi est enim 33
 10 tota figura hominis et uniuscuiusque personae cognitio. Vultus 34
 vero dictus, eo quod per eum animi voluntas ostenditur. Se-
 cundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde et
 differunt sibi utraque. Nam facies simpliciter accipitur de
 uniuscuiusque naturali aspectu; vultus autem animorum quali-
 15 tatem significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est. 35
 Haec imago quaedam animi mentis motum specie sua exprimit,
 dum vel laeta vel tristis est. Oculi vocati, sive quia eos cilio-
 rum tegmina occulant, ne qua incidentis iniuriae offensione
 laedantur, sive quia occultum lumen habeant, id est secretum
 20 vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animae
 existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, unde et
 animi perturbatio vel hilaritas in oculis appareat. Oculi autem
 idem et lumina. Et dicta lumina, quod ex eis lumen manat,
 vel quod ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus
 25 acceptam visui proponendo refundant. Pupilla est medius 37
 punctus oculi, in quo vis est videndi; ubi quia parvae imagi-
 nes nobis videntur, propterea pupillae appellantur. Nam par-

² a secundo B   ³ dicunt hab. BDT: om. C: vocant K   unde
 C (non D)   ⁴ Graeci om K (non D)   mallonem codd. (etiam D)   vel
 propriae   ⁵ utitis T   ⁷ nunc.] nominantur B   ⁸ temporum C
 9 ubi K   est om. B: post enim C   ¹⁰ et om. K   ¹¹ ostendatur C
¹² enim] vero B   mut. mot. C   ¹⁴ asp.] affectu K   quia latatem
 C¹   ¹⁸ occultant CK: occulunt T   ¹⁹ *etantur B¹   quod occ. K
 habent BCK   ²⁰ vic. animo C   ²³ lum. dic. lum. K   quod] quia
 BC   ²⁴ quod] quia BC   qu. init. T   teneat BK   intrinsecus K
²⁵ accepta BK   refundat K   P*u*. autem est D   ²⁶ in quo] ubi B
 vis . . . quia om. K   vis] visus DK   vid. est B   ²⁷ nam pa.] pa.
 enim B

ISIDORI

vuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant : vocatur autem pupilla quod sit pura atque inpolluta, ut sunt puellae. Physici dicunt easdem pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est
 38 desperatio. Circulus vero, quo a pupilla albae partes oculi 5 separantur discreta nigredine, corona dicitur, quod rotunditate
 39 sui ornet ambitum pupillae. Palpebrae sunt sinus oculorum, a palpitatione dictae, quia semper moventur. Concurrunt enim invicem, ut assiduo motu reficiant obtutum. Munitae sunt autem vallo capillorum, ut [et] apertis oculis si quid inciderit repellatur,
 40 et somno coniventibus tamquam involuti quiescant latentes.
 In summitate autem palpebrarum locis, quibus se utraque clausa contingunt, extant adnati ordine servato capilli tutelam oculis ministrantes, ne inruentes facile iniurias excipiant et ex eo noceantur, ut pulveris vel cuiusquam crassioris materiae 15 arceant contactum, aut ipsum quoque aerem concidendo mitificant, quo tenuem atque serenum faciant visum. Lacrimas quidam a laceratione mentis putant dictas ; alii existimant ideo
 41 quod Graeci δάκρυα vocant. Cilia sunt tegmina quibus operiuntur oculi, et dicta cilia quod celent oculos tegantque tuta 20 custodia. Supercilia dicta, quia superposita sunt ciliis ; quae idcirco pilis vestita sunt ut oculis munimenta praetendant, et sudorem a capite defluentem depellant. Intercilium vero est
 42 medium illud inter supercilia quod sine pilis est. Genae sunt inferiores oculorum partes, unde barbae inchoant. Nam Graece 25

1 dicuntur *om.* *B*¹ 2 pupula quia sit pura *C* 5 ut sunt] unde et
K (*non D*) 3 in oculi vid. *T* morituras *B* 5 quo a] quot *T*¹
 6 nigretudine *C*¹ quod] quea *B*: quia *C* 7 sui *om.* *K* pupulæ
K: pup. Volvos quidam (autem *U*: au. quidam *T*²) appellant ipsos
 vertices oculorum a similitudine volvorum *CT²U* (*non X*) Palpebra
 est . . . dicta *K* 8 quia] quea *K*: qua *B* 9 monita est au. villo *K*
 10 et *hab.* *CT*: *om.* *BK* repellatur *om.* *B* 11 conhibentibus *C*: cohi-
 bientibus *BK* 12 se *om.* *B* 13 adnoti *BK*: adfatum *C* cap. serv. *B*
 15 cuiuscumque *K* mat. crass. *B* 16 contactus *T*¹: tactum *K* con-
 cidentum *K* 18 putat *C* ideo] eo *C* 19 quod] quia *K* dasria
T: dassiria *K*: darsiria *BC* cooperiuntur *BC* 20 quod] quia *K*
 tota *B* 21 ciliis] oculis *K*: ciliciis *B* 22 praetedant *K*: praecedant
B 23 vero med. *K* 24 quod] quia *K*

γένειον barbae. Hinc et genae, quod inde incipient gigni barbae. Malae sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum 44 suppositae. Vocatae autem malae sive quod infra oculos prominent in rotunditatem, quam Graeci *μῆλα* appellant, sive 5 quod sint supra maxillas. Maxillae per diminutionem a malis ; 45 sicuti paxillus a palo, taxillus a talo. Mandibulæ sunt maxillarum partes, ex quo et nomen factum. Barbam veteres vocaverunt, quod virorum sit, non mulierum. Aurium inditum 46 nomen a vocibus auriendis, unde et Vergilius (Aen. 4, 359) :

10 Vocemque his auribus ausit.

Aut quia vocem ipsam Graeci *αὐδὴν* vocant, ab auditu ; per inmutationem enim litterae aures quasi audes nuncupatae sunt. Vox enim percussa per anfractus earum sonum facit quo sensum excipient audiendi. Pinnula summa pars auris, ab 15 acumine dicta. Pinnum enim antiqui acutum dicebant, unde et bipinnis et pinna. Nares idcirco nominantur quia per eas 47 vel odor vel spiritus nare non desinit, sive quia nos odore admonent ut norimus aliquid ac sciamus. Vnde et e contra inscii ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim scisse veteres 20 dicebant. Terentius (Adelph. 397) :

Ac non totis sex mensibus

prius olfecissent, quam ille quidquam cooperit.

Narium recta pars, propter quod aequaliter sit in longitudine 48 et rotunditate porrecta, columna vocatur : extremitas eius 25 pirula, a formula pomi piri : quae vero dextra laevaque sunt, pinnulae, ab alarum similitudine : medium autem interfinium.

1 *γένειον*] genos *codd.* quodquod *T*: quia *K* indecipiant *T*
 bar. gig. *C* 2 Mala est *K* sub oc. eius *B* 3 quod] quia *BC*
 4 quam *T*: quae *BCK* 5 quod] quia *BC* sunt *B* supra *KC*:
 super *TB* 6 max. sunt *C* 7 ex qua *codd.* Varbam *Isid.* vocant *C*
 8 quod] quia *K* indeditum *K*: inde dictum *C* 10 ausi *BC* 11 quia]
 quod *B* auden liden *codd.* (*etiam DFUX*) ob aud. *D*: ab habitu
K 12 enim *om.* *BK* (*non D*) 13 enim *om.* *T* earum *ex eorum C*
 14 excipiunt *C* 15 pinnum] penum *T* (*non D*) 16 bipennis *BC*
 17 spiritum *T* natare *C*: manare *DKT* non desinent *D*: non
 sinunt *B*: sinuntur *K* quia et nos *C*: quod nos *B*: quae a nos *D*
 18 norimus *B¹*: naribus *T*: odoremus *B²DK* ac] uel *B* e cont.
K: et cont. *CT*: et haec cont. *B* 19 vet. sci. *CK* 21 n. notis sex
C: n. notis ex *BDT*: nomen uti sex *K* 26 a fabarum sim. *K* (*non D*)

ISIDORI

- 49 Os dictum, quod per ipsum quasi per ostium et cibos intus mittimus et sputum foris proicimus; vel quia inde ingrediuntur 50 cibi, inde egrediuntur sermones. Labia a lambendo nominata. Quod autem superius est, labium dicimus; quod inferius, eo quod grossior sit, labrum. Alii virorum labra, mulierum labia 5 51 dicunt. Linguae a ligando cibo putat Varro nomen impositum. Alii, quod per articulatos sonos verba ligat. Sicut enim plectrum cordis, ita lingua inliditur dentibus et vocalem efficit 52 sonum. Dentes Graeci ὀδόντες vocant, et inde in Latinum trahere nomen videntur. Horum primi praecisores dicuntur, 10 quia omne, quod accipitur, ipsi prius incident. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla et duo in sinistra sunt. Et dicti canini quia ad similitudinem caninorum existunt, et canis ex ipsis ossa frangit, sicut et homo; ut quod non possunt priores praecidere, illis tradunt ut confrangant. Hos 15 vulgus pro longitudine et rotunditate colomellos vocant. Ultimi sunt molares, qui concisa a prioribus atque confracta subigunt et molent atque inmassant; unde et molares vocati sunt.
- 53 Dentium autem numerum discernit qualitas sexus. Nam in 54 viris plures, in feminis pauciores existunt. Gingivae a gignendis dentibus nominatae. Factae sunt autem etiam ad decorum dentium, ne nudi horrori potius quam ornamento existerent.
- 55 Palatum nostrum sicut caelum est positum, et inde palatum a polo per derivationem. Sed et Graeci similiter palatum οἰπαροῦ appellant, eo quod pro sui concavitate caeli similitudinem 25 56 habeat. Fauces a fundendis vocibus nominatae, vel quod per eas famur voces. Arteriae vocatae, sive quod per eas a pul-

1 quod] quia *K*   qu. ost. *K*   2 mittamus *C*   quia] quod *BC*
 3 lam. sunt no. *C*: labendo no. *BK*   4 inf. est eo *C*   6 lingendo *ex* lig-
D: lingundo *T* (*non U*): legando *K*   putaverunt ipsum no. situm al. qu.
 particulatos *K* (*non DF*)   7 quod] quia *C*   ligant *K* (*non DF*)
 8 plectro *K* (*non DF*)   9 voc.] dicunt *C* (*non D*)   inde lat. *C*
 10 precessores *T*: pricisores dicisores *K* (*non D*)   11 quia] quod *B*
 12 in similitudine *C*   existant *C*   14 sicut *om.* *T*   15 infrangant *K*
 16 pro long. et latitudine et rot. *K*   columellos *C*   18 molunt *C*   19 dis-
 cernunt *T*   20 gignendo *T*   21 etiam *om.* *B*: autem *om.* *K*: autem
 etiam *T*   24 sed] sic *K*.   sim. per dirivationem pal. *K*¹   26 habet
T: habeant *B*   27 vocatae *om.* *K* (*non D*)   quod] quia *KB*
 (*non D*)

mone aer, hoc est spiritus fertur, seu quod artis et angustis
 meatibus spiritum vitalem retineant, unde vocis sonos emitunt :
 qui soni uno modo sonarent, nisi linguae motus distantias vocis
 efficeret. Toles Gallica lingua dicuntur, quas vulgo per dimi- 57
 5 nutionem tusillas vocant, quae in faucibus turgescere solent.
 Mentum dictum, quod inde mandibulæ orientur, vel quod ibi
 iungantur. Gurgulio a gutture nomen trahit, cuius meatus ad 58
 os et nares pertendit : habens viam qua vox ad linguam trans-
 mittitur, ut possit verba conlidere. Vnde et garrire dicimus.
 10 Rumen proximum gurgulioni, quo cibus et potio devoratur. 59
 Hinc bestiae, quae cibum revocant ac remandunt, ruminare
 dicuntur. Sublinguiū operculum gurgulionis, quasi parva
 lingua quae foramen linguae recludit operitve. Collum dictum, 60
 quod sit rigidum et teres ut columna, baiulans caput et sus-
 15 tentans quasi capitolium : cuius anterior pars gula vocatur, po-
 sterior cervix. Cervix autem vocata, quod per eam partem 61
 cerebrum ad medullam spinae dirigitur, quasi cerebri via. Ve-
 teres autem plurali tantum numero cervices dicebant : prius
 Hortensius cervicem singulariter dixit. Cervix autem numero
 20 singulari membrum ipsud significat : nam pluraliter contumaciam
 saepe demonstrat. Cicero in Verrinis (6, 110) : ‘Praetorem tu accuses ? frange cervices.’ Vmeri dicti, quasi armi, ad 62
 distinctionem hominis a pecudibus mutis, ut hi humeros, illi
 armos habere dicantur. Nam proprie armi quadrupedum sunt.
 25 Ola summi humeri pars posterior. Brachia a fortitudine nomi- 63
 nata : $\beta\alpha\rho\pi$ enim Graece grave et forte significatur. In brachiis
 enim tori lacertorum sunt, et insigne muscularum robur existit.

1 quod] quia CKB (*non D*)   2 teneant K (*non D*)   emittant K
 3 distinctas voces C   4 Toles BT : Tolles K : Tolles CDU   5 tusillas
 BCTU : tusillas K : taxellas D   6 dictum bis K   mand. inde C (*non D*)
 vel . . . iung. om. C¹   quod] quia K (*non D*)   7 iunguntur K (*non D*)
 Gurguli K   8 contendit C   9 possint B   10 proximus KB ante corr.
 (*non V*)   11 best.] animalia C   12 Sublinguum K : Sublingubium T
 13 quae] quod K   14 quod] quia K   teres CT¹ : erens (*i. e.*) haerens
 T² : heret (*hae-*) DKFB : rotundum X   16 quod] quia CK   per
 om. K   17 medellam B¹   18 num. tant. C   prius] primus dett.
 22 accuses K : accusas B   frangere K   23 pecodibus T : pecoribus
 K   24 dicuntur TC : dicantur KB   27 masculorum C¹   rubor K

Hi sunt tori, id est musculi: et dicti tori, quod illic viscera
 64 torta videantur. Cubitum dictum, quod ad cibos sumendos in
 ipso cubamus. Vlna secundum quosdam utriusque manus ex-
 tensio est, secundum alios cubitus; quod magis verum est, quia
 65 Graece ὄλευος cubitus dicitur. Alae sūbbrachia sunt appellatae,⁵
 eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet;
 quas quidam ascillas vocant, quod ex his brachia celluntur, id
 est moventur; unde et oscilla dicta ab eo quod his cillantur, hoc
 est moveantur, ora. Nam cillere est movere. Has quidam sub-
 hircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum ¹⁰
 66 foetorem reddant. Manus dicta, quod sit totius corporis
 munus. Ipsa enim cibum ori ministrat; ipsa operatur omnia
 atque dispensat; per eam accipimus et damus. Abusive autem
 manus etiam ars vel artifex, unde et manupretium dicimus.
 67 Dextra vocatur a dando, ipsa enim pignus pacis datur; ipsa fidei ¹⁵
 testis atque salutis adhibetur; et hoc est illud apud Tullium
 (Cat. 3, 8): 'Fidem publicam iussu senatus dedi,' id est de-
 xtram. Vnde et Apostolus [(Galat. 2, 9): 'Dextras dederunt
 68 mihi.] Sinistra autem vocata quasi sine dextra, sive quod rem
 69 fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata. Palma ²⁰
 est manus expansis digitis, sicut contractis pugnus. Pugnus
 autem a pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmae ramis.
 70 Digitii nuncupati, vel quia decem sunt, vel quia decenter iuncti
 existunt. Nam habent in se et numerum perfectum et or-

¹ masculi BC¹ quod] quia KC² videntur C³ dictum om. K (non D)⁴ quod] quia CK (non D)⁵ 3 ipsos CK⁶ sec. quos T⁷ 5 greci K⁸ dicunt K (non D)⁹ app. alac eo K: appellata eo T¹⁰ 6 ex his T inchoat C¹¹ 7 ascillas T¹²: ascillas K¹³ quod] co quod B: quia (ex qua) C¹⁴ ex eis K¹⁵ 8 ascilla BT: ascillas K¹⁶ dictas co K¹⁷ his c.] scillantur T: excellantur B¹⁸ ut vid. K: oscillantur CB¹⁹X hoc CT: id BK²⁰ 9 moventur T²¹ ora om. K²² cellere K²³ 10 quod] quia C²⁴ 11 reddunt C²⁵ 12 mu.] manus T²⁶ ori cib. C²⁷ op. om. T²⁸: enim op. om. K²⁹ 13 acc.] operamur B³⁰ 14 munus pr. K (ex mn-): manus pr. B³¹ 17 iussus TB: iussi C³² 18 unde et ... ded. mihi TUX Mon.: unde et apostolus BCDFK iacobus et iohannes d. d. m. T³³ (add. et barnabe societatis T³⁴): d. d. m. et barnabe societatis UX Mon.³⁵ 19 Laeva quod aptior sit ad levandum (autē Sin.) hab. GUXT³⁶: om. BCKT³⁷ (cf. § 90) rem om. K³⁸ 20 enim] autem C³⁹ nunc est C (non D)⁴⁰ 21 co. pugnum T⁴¹ 22 ab spensis BC: adspensis T: ab pansi K⁴² 23 quia (prius)] quod K

dinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quod inter ceteros polleat virtute et potestate. Secundus index et salutaris seu demonstratorius, quia eo fere salutamus vel ostendimus. Tertius in pudicus, quod plerumque per eum probri insectatio 71
 5 ex primitur. Quartus anularis, eo quod in ipso anulus geritur. Idem et medicinalis, quod eo trita collyria a medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quod eo aurem scalpimus. Vngulas 72
 ex Graeco vocamus : illi enim has ὄνυχας dicunt. Truncus media pars corporis a collo ad inguinem. De quo Nigidius (108):
 10 'Caput collo vehitur, truncus sustinetur coxis et genibus cruribusque.' Thorax a Graecis dicitur anterior pars trunci a 73
 collo usque ad stomachum, quam nos dicimus arcum eo quod ibi arcanum sit, id est secretum, quo ceteri arcentur. Vnde et arca et ara dicta, quasi res secretae. Cuius eminentes puluae
 15 mamillae : inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextraque aut laeva costae. Pectus vocatum, quod sit pexum inter emi- 74
 nentes mamillarum partes ; unde et pectinem dici, quod pexos capillos faciat. Mamillae vocatae, quia rotundae sunt quasi malae, per diminutionem scilicet. Papillae capita mammorum 75
 20 sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictae papillae, quod eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. Proinde mamilla est omnis eminentia uberis, papilla vero breve illud unde lac trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte uberta, vel quia uvida, 76
 humore scilicet lactis in more uvarum plena. Lac vim nominis 77
 25 a colore trahit, quod sit albus liquor : λευκὸς enim Graece album dicunt : cuius natura ex sanguine commutatur. Nam post par-

1 vocatur *C*   2 index et *om.* *T*   salutatorius *C*   3 demonstrarius *T ante corr.*   quia] quod *K*   ost. *BDK* : aliiquid demonstramus *CT*   4 quod] quia *B* : *om.* *K*   proprii *B* : propriae *K*   6 item *B*   idem et . . . caput (§ 72) *om.* *M.*   med. quia *CK*   a medicinis *B*   7 aur. eo *C*   8 enim] namque *K* (*non D*)   onicen (un-, -ces, -cem) *codd.* (*etiam D*)   9 co. usque ad *C* (*non U*)   10 sustentetur *KM* (*non DFU Mon.*)   13 quo] quod *B*   14 et arx *Serv. ad Aen.*
 1, 262 : *om.* *K* (*non D*)   secreta *K*   cui em. puppae *B¹*   15 dextra autem l. *K* : dextraque autem leva *T* : dextra laevaque *CD*   16 quod] quia *K* (*non D*)   peximum *KB¹*   17 partes *om.* *K* (*non D*)   dicimus quia *K* (*non D*)   19 Pap. vocate *T ante corr.*   capite *T*   21 qu. inf. *C*   sugant *C¹*   22 lac *om.* *C¹*   25 calore *C¹*   quod] quia *C*
 26 ducunt *C¹*   mutatur *K*

ISIDORI

tum si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mammae, et earum virtute 78 albescens lactis accipit qualitatem. Cutis est quae in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionem prima patiatur: *κύτις* enim Graece incisio dicitur. Idem et 5 pellis, quod externas iniurias corporis tegendo pellat, pluvias-
 79 que et ventos solisque ardores perferat. Pellis autem mox detracta: subacta iam corium dicitur. Corium autem per derivationem caro appellavit, quod eo tegatur: sed hoc in brutis 80 animalibus proprium. Pori corporis Graeco nomine appellan- 10 tur, qui Latine proprie spiramenta dicuntur, eo quod per eos 81 vivificus spiritus exterius ministretur. Arvina est pinguedo cuti adhaerens. Pulpa est caro sine pinguedine, dicta quod palpit: resilit enim saepe. Hanc plerique et viscum vocant, 82 propter quod glutinosa sit. Membra sunt partes corporis. 15
 83 Artus, quibus conligantur membra, ab artando dicti. Nervi Graeca derivatione appellati, quos illi *νεῦρα* vocant. Alii La- tine vocatos nervos putant, eo quod artuum coniunctiones in- vicem his inhaereant. Maximani autem virium substantiam nervos facere certissimum est: nam quanto fuerint densiores, 20
 84 tanto propensius augescere firmitatem. Artus dicti, quod con- ligati invicem nervis artentur, id est stringantur; quorum dimi- nutiva sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, ut 85 brachia; articulos minora membra, ut digitii. Compago capita sunt ossuum, dicta eo quod sibi compacta nervis velut glutino 25 86 quodam adhaereant. Ossa sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roburque subsistit. Ossa autem ab usto dicta, propter quod cremarentur ab antiquis; sive, ut alii putant,

1 sanguis C¹   consumpto K   5 cutis codd. (*cf.* XVI. III. 6)   idem]
 ideo K (*non D*)   6 quod] quia C   internas K (*non D*)   corporis
om. K (*non D*)   7 ardore K   8 subacta iam *om.* B   Cori B¹
 9 haec B   § 80 *om.* T: post § 77 C   10 Cori BK¹   11 quae BK
 12 vivificas C¹   pinguitudo C   13 Palpa C¹   sine pinguine B
 14 et pler. B: et *om.* C   viscum *om.* B   15 propter] eo B   16 N.
 a gr. C   18 artium T   19 inh. id est ab inerendo T²   20 nervos]
 cernos K   est *om.* C   21 dici B   24 membra *om.* K (*non D*)
 25 velut] vel BT   26 adereat K: cohaereant B

ab ore, eo quod ibi pateant. Nam ubique cute visceribusque obiecta celantur. Medulla appellata, quod madefaciant ossa ; **87** inrigant enim et confortant. Vertibula sunt summae ossuum partes nodis crassioribus conglobatae, dictae ita eo quod ad **5** inflexionem membrorum illa vertantur. Cartilaginiess ossa **88** mollia et sine medulla, quod genus auriculae et narium discri-
men et costarum extremitates habent ; sive opercula ossuum,
quae moventur. Et dictae cartilaginiess quod leni attritu
carent dolorem dum flectuntur. Costas appellari quidam pu-**89**
10 tant quod ab ipsis interiora custodiantur, et tota mollities ven-
tris vallata salvetur. Latus, quia iacentibus nobis latet : est **90**
enim laeva pars corporis. Dextro autem lateri habilior motus
est ; laevo fortior, et oneri ferendo adcommodatior. Vnde et
laevo nuncupata, quod aptior sit ad levandum aliquid et por-**15**
15 tandem. Ipsa enim gestat clipeum, ensem, pharetra et reli-
qua onera, ut expedita sit dextera ad agendum. Dorsum est a **91**
cervice usque ad renes. Dictum autem dorsum quod sit super-
ficies durior corporis in modum saxi, fortis et ad portandum et
ad perpetiendum. Terga, quia in ea supini iacemus in terra, **92**
20 quod solus homo potest. Nam muta animalia tantum aut in
ventre aut in latere iacent. Vnde et in animalibus terga
abusive dicuntur. Scapula. . . . Interscapilium spatium, quod **93**
inter scapulas est, unde et nominatum. Palae sunt dorsi dextra **94**
laevaque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premi-
25 mus ; quod Graeci πάλην dicunt. Spina est iunctura dorsi, **95**
dicta eo quod habeat radioles acutos ; cuius iuncturae spondilia
appellantur propter partem cerebri, quae fertur per eos longo
tractu ad ceteras corporis partes. Sacra spina est ima perpetuae **96**

1 namque ub. C 2 tecta K madefaciat C 4 notis K gros-
sioribus B ita] itaque B quod] quae B 7 habet T sive]
sibi K 9 dum] quo B 11 servetur K Lat. quod latentibus B
12 dextra T B latere B 13 laevo (le-) CT: laeva (le-) BK honori
B feriendo T 15 pharetram C 17 dictus au. dorsus KT 18 in
om. K 19 qu. in supino iac. K (non D) 20 anim.] alia B 21 et in om.
T: et om. BK non D) 22 Interscapilium T: Interscapilium BK : In-
terscapilium C 23 Palpe K 24 quod] quia B 25 palin codd.
Sina K 26 spondolae K 27 per os K: om. B 28 perpetua K

ISIDORI

spinae, quam Graeci *ἰερὸν ὁστοῦν* vocant, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoque ex hostia id primum a gentilibus diis suis dabatur, unde et sacra spina dicitur. Renes ait 97 Varro dictos quod rivi ab his obsceni humoris nascantur. Nam venae et medullae tenuem liquorem desudant in renibus, qui ⁵ liquor rursus a renibus calore Venerio resolutus decurrit.

98 Lumbi ob libidinis lasciviam dicti, quia in viris causa corporae voluptatis in ipsis est, sicut in umbilico feminis. Vnde et ad Iob in exordio sermonis dictum est (38, 3) : ‘Accinge sicut vir lumbos tuos’ : ut in his esset resistendi praeparatio, in quibus libidinis est usitata dominandi occasio. Vmbilicus est 100 medius locus corporis, dictus quod sit umbus iliorum. Vnde et umbo appellatur locus in medio clypei, a quo pendet. Ex eo enim infans in utero pendet, ex eo etiam et nutritur. Ilium Graeco sermone appellatum, quod ibi nos obvolvamus. Graece 15 101 enim *τιλιοςτ* obvolvere dicitur. Clunes vocatae, quod sint iuxta colum, quod est longao. Nates, quod in ipsis innitimus dum sedemus. Vnde et conglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent. Genitalia corporis partes, ut nomen ipsud docet, gignendae sobolis acceperunt vocabulum, 20 quod his procreatur et gignitur. Haec et pudenda pro verecundia, sive a pube : unde et indumento operiuntur. Dicuntur autem ista et in honesta, quia non habent eam speciem decoris 102 sicut membra quae in promptu locata sunt. Idem et vererum, quia viri est tantum, sive quod ex eo virus emittitur. Nam 25 103 virus proprio dicitur humor fluens a natura viri. Testiculi per diminutionem a testibus dicti, quorum numerus incipit

¹ osto invocant *BT* primo *K* ² ex *Arev.* : et *BCDT* : pro *K* id om. *K* : id est *D* ³ suis dab.] iminolabantur *K* (*non D*) ⁴ humores *K* nascuntur *C* ⁵ qui... ren. om. *T* ⁷ quia] quod *BC* in eis causae *B* ¹⁰ reparatio *B* ¹² umbus *etiam D* ¹³ umbo] ambo *T* app. medius locus cl. *K* (*non D*) pend. et ex eo inf. *B* ¹⁴ et om. *K* (*non D*) ¹⁵ grecorum *K* obolamus *C* : obvolvimus *ex-lumus T* ¹⁶ ilios (*-eos*) *codd.* (*cf. IV. vi. 14*) : *εἰλύειν Arev.* : *εἰλύσσειν aliis* ¹⁷ lon.] longae *C* Na. quia ip. *C* initimur *B* : nitimus *K* ¹⁸ unde om. *K* ¹⁹ ut om. *T*: unde *K* (*non D*) ²⁰ gignendi *TB* ²¹ in his *T²* : in eis *B* ²² sive] sed *K* (*non D*) ²³ dec.] coloris *K* ²⁴ locuta *T* ²⁵ quod] quia *C* ²⁶ amor *B*

a duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinea medulla et renes et lumhus suscipiunt ad gratiam procreandi. Fiscus est pellis in qua testiculi sunt. Posteriora 105 vero vocata, quod retro sunt et a vultu aversa, ne dum 5 alvum purgamus inquinaremus aspectum. Meatus inde appellatus, quia per eum meant, id est egeruntur, stercora. Fe- 106 mora dicta sunt, quod ea parte a femina sexus viri discrepet. Sunt autem ab inguinibus usque ad genua. Femina autem per derivationem femorum partes sunt, quibus in equitando tergis 10 equorum adhaeremus. Vnde et proeliatores olim sub feminibus equos amisisse dicebantur. Coxae quasi coniunctae axes ; 107 ipsis enim femora moventur. Quarum concava vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur. Suffragines, quia subtus franguntur, id est flectuntur, non supra, sicut in brachiis. 15 Genua sunt commissiones femorum et crurum ; et dicta genua 108 eo quod in utero sint genis opposita. Cohaerent enim ibi sibi, et cognata sunt oculis, lacrimarum indicibus et misericordiae. Nam a genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni for- 109 marique hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi 20 formantur, ut cavi ac reconditi fiant. Ennius (inc. 14) :

Atque genua comprimit arta gena.

Inde est quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lacrimantur. Voluit enim eos natura uterum maternum memorare, ubi quasi in tenebris consedebant antequam venirent 25 ad lucem. Crura dicta, quia in his currimus et gressum facimus. Sunt autem sub genibus usque ad suras. Tibiae vocatae quasi tubae. Sunt enim et longitudine et specie similes.

1 quod] quem <i>codd.</i> (<i>et Isid.</i>)	2 medullis <i>B</i>	lumbos <i>codd.</i>
3 Viscus <i>BK</i>	4 quod] quia <i>BC</i>	avulsa <i>av.</i> <i>B¹</i>
inquinaremur aspectu <i>K</i>	6 egrediuntur <i>C</i>	5 purgamer <i>C</i>
discrepent <i>B</i>	8 igninibus <i>B¹</i>	7 testis eq. <i>B</i>
11 admisisse <i>K</i> : amisse <i>B</i>	ax. in ips. <i>T</i>	10 suffeminibus <i>T</i>
<i>BCT</i>	vacantur <i>B</i>	12 ipses <i>B¹</i>
16 genisupposita <i>T</i>	13 quia] quod <i>B</i>	quorum <i>C</i>
sur sint <i>C</i>	18 a] e <i>T</i>	vertantur <i>T</i>
20 ac] et <i>K</i>	Den. et comp. <i>C</i>	19 ut <i>om.</i> <i>B</i>
conprimit <i>BFTU</i> : conpraemit (com-) <i>C</i>	21 adque <i>KMU</i> : atque atque <i>D</i> (<i>non F</i>)	
— saec. viii)	22 quod] quia <i>C</i>	
memorare <i>D</i>	23 eos <i>om.</i> <i>B</i>	
veniret <i>C</i>	25 in <i>om.</i> <i>T</i>	27 en. long. <i>B</i>

ISIDORI

III Talus dictus a tolo. Nam tolus est eminens rotunditas: unde
 et fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub
 II2 crura est, sub tolo calcanei. Pedes ex Graeca etymologia
 nomen sortiti sunt. Hos enim Graeci πόδας dicunt, qui alter-
 II3 nis motibus solo fixi incedunt. Plantae a planitie nuncupatae, 5
 quia non rotundae, ut in quadrupedibus, ne stare non possit
 bipes homo, sed planae atque longiores formatae sunt, ut stabile
 corpus efficerent. Sunt autem plantae anteriores partes, quae
 II4 etiam de multis ossibus constant. Calcis prima pars plantae:
 a callo illi nomen inpositum, quo terram calcamus; hinc et 10
 II5 calcaneus. Solum inferior pars pedis, dictum quia eo terrae
 vestigia inprimimus. Sed et solum dicitur omne quod aliquid
 sustinet, quasi solidum: unde et terra solum, quod cuncta
 sustineat; et solum pedis, quod totam corporis molem portat.
 II6 Viscera non tantum intestina dicimus, sed quidquid sub corio 15
 est, a visco, quod est inter cutem et carnem. Item viscera
 vitalia, id est circumfusa cordis loca, quasi viscera, eo quod ibi
 II7 vita, id est anima, continetur. Item viscera capita nervorum
 ex sanguine et nervis copulata. Item lacerti, sive mures, quia
 sic in singulis membris cordis loco sunt ut cor in media totius 20
 corporis parte, appellanturque a nomine similium animalium
 sub terra delitescentium. Nam inde musculi a murium similitu-
 II8 dine: idem etiam et tori, quod illic viscera torta videantur. Cor
 a Graeca appellatione derivatum, quod illi καρδίαν dicunt, sive
 a cura. In eo enim omnis sollicitudo et scientiae causa manet. 25
 Qui ideo pulmoni vicinus est ut, cum ira accenditur, pulmonis
 humore temperetur. Huius duae arteriac sunt, e quibus sini-

1 a tolo *T* 4 quia alt. *C*: qui internis *K* 5 motibus *om.* *B* 6 sta.
 poss. *K* (*non D*) 7 stabili *D*: stabilius *K* 9 de] ex *C* constat
K prima *om.* *KB* (*non D*) plantae] calcis *T* 10 a callo] callo
 enim *B* quo] quod *B* 11 dic. ped. *C ante corr.* quia *cx* quod
 ut vid. *K* 12 vestigium *B* 13 ter. a sol. *K*: ter. solum *B* (*non D*)
 quod] quia *ex qua C*: ut *K* (*non D*) 14 quod] quia *BC* mol. corp. *BD*
 16 a fisco *T* 17 id est *om.* *K* (*non D*) circumcisus *B* loc. cord. *C*
 qu. viscera *T* coque ibi *B* 18 contineatur *B* ner. id est ex *B*
 19 idem *C* 20 sic *om.* *C* sing.] cunctis *B* cor. niemb. *B*
 21 apelaturque *K* 22 idem] inde *T* quod] quia *B* torca *K*
 26 qui] quod *B* 27 e] a *B* in sinistra *K*

stra plus sanguinem habet, dextra pius spiritum : unde et in dextro brachio pulsum inspicimus. Praecordia sunt loca cordis vicina quibus sensus percipitur ; et dicta praecordia eo quod ibi sit principium cordis et cogitationis. Pulsus vocatus, quod 120 palpitet ; cuius indicio aut infirmitatem intellegimus aut salutem. Huius duplex est motus ; aut simplex, aut compositus. Simplex, qui ex uno saltu constat ; compositus, qui ex pluribus motibus inordinatus et inaequalis existit. Qui motus certa 15 habent spatia ; dactylicum percussum, quamdiu sine vitio sunt ; si quando vero citatiores sunt, ut *δορκαδάζοντες*, aut leniores, ut 20 *μυρμίζοντες*, mortis signa sunt. Venae dictae, eo quod viae 121 sint natantis sanguinis, atque rivi per corpus omne divisi, quibus universa membra irrigantur. Sanguis ex Graeca etymologia 122 nomen duxit, quod vegetetur et sustentetur et vivat. Sanguis 15 autem est dum in corpore est, effusus vero cruor dicitur. Nam cruor vocatus ab eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alii cruorem interpretantur sanguinem corrumpum qui emittitur. Alii aiunt vocatum sanguinem quod suavis sit. Sanguis autem non est integer, nisi in iuvenibus. Nam 123 dicunt physici minui sanguinem per aetatem ; unde et in senibus tremor est. Proprie autem sanguis animae possessio est : inde genas lacerare mulieres in luctu solent ; inde et purpureae vestes et flores purpurei mortuis praebentur. Pulmo ex 124 Graeco trahit vocabulum. Graeci enim pulmonem *πλεύμων* vo- 20 cant, eo quod cordis flabellum sit, in quo *πνεῦμα*, id est spiritus inest, per quod et agitantur et moventur ; unde et pulmones 25 vocati sunt. Nam Graece *πνεῦμα* spiritus dicitur, qui flando et exagitando aerem amittit et recipit ; a quo moventur pulmones et palpitant et aperiendo se ut flatum capiant, stringendo, ut eiciant.

3 vicinia K   4 voc. bis K : vocatur C   5 sal.] sanitatem C
 6 modus K'B   aut simp. aut comp. om. TB¹   7 constat] est B¹
 comp. est qui C   9 habet T   10 vitio] spatio C¹   11 signas sunt K
 quia C¹   12 sunt C   om. corp. B   13 divise T   14 quia C   sus-
 tinetur C : sustentur B¹   15 au. dum K : est au. dum C   corp. eff.
 C   16 vocatur C   effesus dec. T   17 al. autem eru. C   18 quia
 s. est C : quia suave sit K   20 undet in K : unde in BT   24 pulm.
 en. K   26 agitentur B   27 inflando T   28 admittit TBC
 29 pa. ad aperiendum K   capiendo str. C

ISIDORI

125 Est enim organus corporis. Iecur nomen habet eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subvolat. Inde ad oculos ceterosque sensus et membra diffunditur, et calore suo ad se sucum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris praebet. In iecore 5 autem consistit voluptas et concupiscentia iuxta eos qui de 126 physicis disputant. Fibrae iecoris sunt extremitates, sicut [et] extremae partes foliorum in intibus, sive quasi linguae eminentes. Dictas autem fibras quod apud gentiles in sacris ad Phoebi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque subcensis re- 10 127 sponsa acciperent. Splen dictum a supplemento ex contraria parte iecoris, ne vacua existeret: quem quidam etiam risus causa factum existimant. Nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus integrum est animal. Fel appellatum, quod sit folliculum 15 gestans humorem, qui vocatur bilis. Stomachus Graece os vocatur, eo quod ostium ventris sit, et ipse cibum excipiat at- 129 que in intestina transmittat. Intestina dicuntur, eo quod corporis interiore parte cohibentur; quae idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modo, ut susceptas escas paulatim 20 130 digerant, et superadditis cibis non impediatur. Omentum membranum, quod continet intestinorum maiorem partem, quod ἐπίπλον Graeci vocant. Disseptum intestinum, quod discernit ventrem et cetera intestina a pulmonibus, a corde. 131 Caecum intestinum, quod sit sine foramine et exitu; quem 25 Graeci τυφλὸν ἔντερον dicunt. Ieiuna tenuerint intestinum, unde 132 et ieiunium dicitur. Venter autem et alvus et uterus inter se differunt. Venter est qui acceptos cibos digerit, et apparent extrinsecus, pertinetque a pectore ad inguinem, et dictus venter

^{2 qui]} qua ^{B¹} ^{3 ad secum ex T:} ad secum ex ^{C¹} (ad *del.* ^{C²})
^{6 consistit]} persistit ^{KB} ^{7 et hab.} ^{BCDF: om.} ^{KT} ^{8 in intibiis D:}
 in intibus ^B (*non F*) ^{9 quod]} quia ^C ^{10 sus-}
 pensis ^K (*non D*) ^{11 existunt K} ^{16 os]} *an οἰσθάγος?* ^{17 hostia}
^B ^{18 in om.} ^{B¹ (ad B²) C¹} ^{21 egerant T:} degerant ^{C (B¹ n. l.)}
^{23 Disseptum T} ^{quia disc. C} ^{24 ad cor C:} et a corde *dett.*: *an ac*
corde? ^{25 quia sit C} ^{et exitu om.} ^T ^{26 τυφλὸν]} thilon ^{T:} tilon
 CK: telon ^B ^{27 ven.} autem est ^B ^{28 degerit C} ^{29 intrinsecus K}

quod per totum corpus vitac alimenta transmittat. Alvus est 133
qui cibum recipit, et purgari solet. Sallustius (Hist. I, frag. 52) :
‘Simulans sibi alvum purgari.’ Et vocatum alvum quod ablau-
tur, id est purgetur : ex ipso enim sordes stercorum defluunt.
5 Vterum solae mulieres habent, in quo concipiunt, ad similitu- 134
dinem cauliculi. Tamen auctores uterum pro utriusque libet
sexus ventre plerumque ponunt, nec poetae tantummodo, sed
et ceteri. Vocatus autem uterus, quod duplex sit et ab utraque 135
in duas se dividat partes, quae in diversum diffusae ac replexae
10 circumPLICANTUR in modum cornu arietis ; vel quod inter-
rius inpleatur foetu. Hinc et uter, quod aliquid intrinsecus
habuerit, membra et viscera. Aqualiculus autem proprie porci 136
est ; hinc ad ventrem translatio. Matrix dicitur, quod foetus
in eo generetur : semen enim receptum confovet, confotum cor-
15 porat, corporatum in membra distinguit. Vulva vocata quasi 137
valva, id est ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod
ex ea foetus procedat. Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de
renibus urina collecta compleetur, et humore distenditur. Cuius
usus in volucribus non habetur. Vrina autem dicta, sive quod 138
20 urat, seu quia ex renibus egeritur. Cuius indicio et salus et
aegritudo futura monstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur,
quod eo lota, id est munda, vestimenta efficiantur. Semen est 139
quod iactum sumitur aut a terra aut ab utero ad gignendum vel
fructus vel foetus. Est enim liquor ex cibi et corporis deco-
25 ctione factus ac diffusus per venas atque medullas, qui inde
desudatus in modum sentinae concrescit in renibus, eiectusque
per coitum, et in utero mulieris susceptus calore quodammodo
viscerum et menstrualis sanguinis irrigatione formatur in cor-

2 purgare *T*   3 vocatus (*ut vid.*) alvus *C*   6 caliculi *T*: caulicali *B*
pro utroque libet *BD* : ex utroque *K*   7 sexu *D*   ventrem *BDT*
posuerunt *K* (*non D*)   8 et *om.* *K* (*non D*)   quod] quia *C*   utro-
que *C*   9 dividet *T*: dividant *B*   fusae *C*   repletae (-te) *KT*: re-
flexae *C* (*cum Lact, opif. 12, 5*)   10 circumpleteantur *B*   cornua *BT*:
cornuum *C*   alterius *B*   11 quod] qui *C*   12 hab. et mem. *T*: hab.
ut mem. *C*   autem *om.* *K*   13 hinc] in *B*: inde *K*   translatum *K*
dicitur *om.* *K*   foetus pecus *BCT*   14 ea *K*   16 vel qu. sem. rec. *om.* *T*
18 discidit *K*   20 sive quod ren. *B*   erigitur *K*   22 eo quod mun. id
est lo. *B*   efficiatur *B*: efficiuntur *C*   23 vel *om.* *K*   24 ex] in *K*
26 iectusque *C*   27 calore admodum *B*   28 -li *BT*   corpus *Arev.*

140 pore. Menstrua supervacuus mulierum sanguis. Dicta autem
 menstrua a circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire pro-
 fluvium; luna enim Graece μήν dicitur. Haec et muliebria
 141 nuncupantur; nam mulier solum animal menstruale est. Cuius
 cruoris contactu fruges non germinant, aescunt musta, moriun-
 tur herbae, amittunt arbores fetus, ferrum rubigo corripit,
 nigrescunt aera. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferun-
 tur. Glutinum asphalti, quod nec ferro nec aquis dissolvitur,
 142 cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autem
 dies menstruos ideo semen non esse germinabile, quia iam non 10
 est menstrualis sanguis, a quo perfusum inrigetur. Tenue
 semen locis muliebribus non adhaerere; labitur enim nec
 habet vim adhaerendi. Similiter et crassum vim non habet
 gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter
 nimiam sui spissitudinem. Hinc et steriles mares vel feminas 15
 fieri; vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel
 143 propter nimiam raritatem. Primum autem aiunt cor hominis
 fangi, quod in eo sit et vita omnis et sapientia; deinde
 quadragesimo die totum opus expleri; quod ex abortio-
 nibus, ut ferunt, collecta sunt. Alii foetus a capite sumere 20
 dicunt exordium. Vnde et in avium foetus primum oculos
 144 fangi in ovis videmus. Foetus autem nominatus, quod
 adhuc in utero foveatur. Cuius secundae dicuntur folliculus,
 qui simul cum infante nascitur continetque eum; dictus,
 145 quia et cum editur sequitur. Nasci autem patribus similes 25
 aiunt, si paternum semen validius sit; matribus, si matris; hac

2 propter circuitum C provenire C 3 enim] autem C 5 mo-
 rientur K 6 rub. corruptit CK 7 quis U: om. K: quid codd.
 Solini 1, 55 -rantur C² 10 menstruosi B germinabile K: genera-
 bile BCT 11 perfusus codd. (et Isid.) 12 mulieribus B¹ hae-
 rere (he-) BK adhaer. . . . non hab. om. C¹ 13 non om. BK (hab.
 D) 14 quod B mulieri K misceri (om. se) K (non D)
 pre nim. K 17 autem] enim C'D 18 quod] ut K (non D) et]
 pro K (non D) omnis BCK: hominis T et om. K (non D)
 19 opus] corpus K (non D) in ab. K: ab exortionibus C¹: ex aborti-
 tionibus T (non D) 20 dic. exord. sum. K (non D) 21 oculis DK
 22 nominatum BT: nominatur D 23 folliculum K 24 con-
 tinentque K dic. quia commeditur et seq. D 26 si] ut K (non D)
 validior B¹ KT (et Isid.)

ratione similes exprimi vultus: qui autem utriusque parentis figuram reddunt, aequaliter mixto paterno maternoque semine concipiuntur. Avorum proavorumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic et in nobis semina celantur 5 figuræ parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci et ex materno pueros, quia omnis partus constat duplice semine, cuius pars maior cum invaluit occupat similitudinem sexus. In corpore nostro quaedam tantum utilitatis causa facta 146 sunt, ut viscera: quaedam et utilitatis et decoris, ut sensus in 10 facie, et in corpore manus ac pedes: quorum membrorum et utilitas magna est, et species decentissima. Quaedam tantum 147 decoris, ut mammæ in viris, et in utroque sexu umbilicus. Quaedam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplius; in mulieribus leves genae, et angustum pectus; 15 ad concipiendos autem et portandos foetus renes et latèra dilatata. Quod ad hominem et ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc aetates eius subiungam.

DE AETATIBVS HOMINV. Gradus aetatis sex sunt: in- II
fantia, pueritia, adolescentia, iuventus, gravitas atque senectus.
20 Prima aetas infantia est pueri nascentis ad lucem, quae porri- 2
gitur in septem annis. Secunda aetas pueritia, id est pura et 3
necdum ad generandum apta, tendens usque ad quartum-
decimum annum. Tertia adolescentia ad gignendum adulta, 4
quae porrigitur usque ad viginti octo annos. Quarta iuventus 5
firmissima aetatum omnium, finiens in quinquagesimo anno.
Quinta aetas senioris, id est gravitas, quae est declinatio a 6
iuventute in senectutem; nondum senectus sed iam nondum
iuventus, quia senioris aetas est, quam Graeci πρεσβύτην vocant.

1 parentum fig. K   2 aequali K   mix. paternoque sem. B¹
 4 nobis] hominibus CD   5 pat.] materno K (non D)   6 et om. D
 ex om. K   mat.] paterno K (non D);   qui K (non D)   7 invaluerit
 K   9 ut sens. . . . decent. om. K   nasus alii   in fac.] infantiae D
 10 membr. util. C   13 qu. autem discr. C   promissa CT: prolixa BK
 14 in mul. ante pect. C¹   15 dilata C¹   17 coniungam K (non D)
 21 annos K   pu. est id est C   puera B   22 ad xiii annos K
 24 vicensimum octavum annum K   25 quinquagesimum annum 7
 26 aet. est sen. C   28 quam] quod B: quem dicit.

ISIDORI

Nam senex apud Graecos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quae aetas a quinquagesimo anno incipiens septuagesimo terminatur. Sexta aetas senectus, quae nullo annorum tempore finitur; sed post quinque illas aetas quantumcumque vitae est, senectuti deputatur. Senium autem pars est ultima senectutis, dicta quod sit terminus sextae aetatis. In his igitur sex spatiis philosophi vitam discripserunt humanam, in quibus mutatur et currit et ad mortis terminum pervenit. Pergamus ergo breviter per praedictos gradus aetatum, etymologias eorum in homine demonstrantes. Infans dicitur homo primae aetatis; dictus autem infans quia adhuc fari nescit, id est loqui non potest. Nondum enim bene ordinatis dentibus minus est sermonis expressio. Puer a puritate vocatus, quia purus est, et neicum lanuginem floremque genarum habens. Hi sunt ephebi, id est a Phoebo dicti, neicum [pronati] viri, adolescentes. Puer autem tribus modis dicitur, pro nativitate, ut Esaias (9, 6): ‘Puer natus est nobis.’ Pro aetate, ut octoennis, decennis. Vnde est illud:

Iam puerile iugum tenera cervice gerebat.

Pro obsequio et fidei puritate, ut Dominus ad prophetam (Ierem. 1, 7): ‘Puer meus es tu, noli timere,’ dum iam Ieremias longe pueritiae excessisset annos. Puella est parvula, quasi pulla. Vnde et pupillos non pro condicione, sed pro aetate puerili vocamus. Pupilli autem dicti quasi in oculis, hoc est a parentibus orbi. Hi autem vere pupilli dicuntur quorum patres ante decesserunt quam ab his nomen acceperint. Ceteri orbi vocantur orphani, idem qui et pupilli; illud enim Graecum nomen est, hoc Latinum. Nam et in psalmo, ubi legitur

1 dicitur] dictus *K* 5 ultimae *K* 6 fit *K* sexta *T* 7 scripserunt *C* 8 mortis *om. B* term.] tempore *K* (*non D*) 9 aet. et etym. *K* (*non D*) carum *K* 10 demonstremus *K* (*non D*) 11 quia] quod *K* 12 non en. *C* pene *K* dent.] sensibus *B* 13 a pueritia *K* (*non D*) 15 pronati *hab. KB²XD* (pro nativitatae): *om. B¹CT* 16 le *** *B¹* (leves?) (*non D*) 17 per aetatem *K* (*non D*) 18 unde] ut *B* 19 puerili *T* regebat *BT* 20 per obs. *K* 21 iam *om. B* 22 excesserat *K* (*non D*) 23 pup.] pullos *C* 24 pueri voc. *C* 25 apparentibus *B* 26 discesserunt *BK* acciperent *BCT* 27 id. qui pup. *K* 28 nam et] manet *B*

(10, 14): ‘Pupillo tu eris adiutor,’ Graecus habet ὅρφανω. Puberes a pube, id est a pudenda corporis, nuncupati, quod 13 haec loca tunc primum lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, id est eum puberem esse qui 5 quattuordecim annos expleverit, quamvis tardissime pubescat: certissimum autem puberem esse qui et ex habitu corporis pubertatem ostendit et generare iam possit. Puerperae sunt, 14 quae annis puerilibus pariunt. Vnde et Horatius (C. 4, 5, 23):

Laudatur primo prole puerpera [nato].

10 Et dictae puerperae vel quod primo partu gravantur, vel quod primum pueros pariunt. Adolescens dictus, eo quod sit ad 15 gignendum adultus, sive a crescere et augeri. Iuvenis vocatus, 16 quod iuvare posse incipit; ut in bubus iuvenci, cum a vitulis discesserint. Est enim iuvenis in ipso aetatis incremento 15 positus, et ad auxilium praeparatus. Nam iuvare hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem trecesimus perfectae aetatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus. Vir nuncupatus, quia maior in eo vis 17 est quam in feminis: unde et virtus nomen accepit; sive quod 20 vi agat feminam. Mulier vero a mollitie, tamquam mollier, 18 detracta littera vel mutata, appellata est mulier. Vtrique enim 19 fortitudine et inbecillitate corporum separantur. Sed ideo virtus maxima viri, mulieris minor, ut patiens viri esset; sci- licet, ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud 25 appetere aut in alium sexum proruere. Dicitur igitur mulier 20 secundum femineum sexum, non secundum corruptionem in- tegritatis: et hoc ex lingua sacrae Scripturae. Nam Eva statim facta de latere viri sui, nondum contacta a viro, mulier appellata

³ tunc] in K   ducent C : dicunt B ante corr.   quidam] quod B¹
autem om. K   5 exple K   6 qui ex K   7 ostendet KT: ostendit
C: ostendat B   posset T ante corr.   9 pro. puerpe T   nato
BC: natu K: om. T (gloss. marg. in archetypo?)   10 quod] quia BC
primo om. BK   12 augere CK   Iuvenes vocatos ut iuv. K
13 posse] sc K   incipiunt K: incipiat C   a vit.] ab indolis K   15 et
auxilio præp. K   16 aliquid BC   perfectus act. ann. K: perfectus
est ann. B   17 ac] a Y   18 vis] virtus C   21 Vtriusque BT
22 inbec. et fort. B   corporum om. B¹   23 pat. virc T: pat. viro BC
26 corruptionem om. T   27 sacrat] sanctac T

est, dicente Scriptura (Genes. 2, 23): ‘Et formavit eam in
 21 mulierem.’ Virgo a viridiori aetate dicta est, sicut et virga,
 sicut et vitula. Alias ab incorruptione, quasi virago, quod
 22 ignoret femineam passionem. Virago vocata, quia virum agit,
 hoc est opera virilia facit et masculini vigoris est. Antiqui 5
 enim fortes feminas ita vocabant. Virgo autem non recte
 virago dicitur, si non viri officio fungitur. Mulier vero si
 23 virilia facit, recte virago dicitur, ut Amazona. Quae vero nunc
 semina, antiquitus vira vocabatur; sicut a servo serva, sicut
 a famulo famula, ita a viro vira. Hinc et virginis nomen qui- 10
 24 dam putant. Femina vero a partibus femorum dicta, ubi
 sexus species a viro distinguitur. Alii Graeca etymologia femi-
 nam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit.
 Libidinosiores enim viris feminas esse tam in mulieribus quam
 in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos femineus 15
 25 vocabatur. Senior est adhuc viridior. In sexto libro Ovidius
 (Met. 12, 464): Senior,

Inter iuvenemque senemque.

Terentius (Hec. 11):

Quo iure sum us(us) adulescentior. 20

26 *(Adulescentior)* non utique magis adolescens, sed minus; ut
 senior minus sene, ubi comparativus gradus minus significat
 a positivo. Ergo senior non satis, sicut iunior inter iuvenem,
 27 sicut pauperior intra ditem et pauperem. Senes autem quidam
 dictos putant a sensus diminutione, eo quod iam per vetu- 25
 statem desipient. Nam physici dicunt stultos esse homines
 frigidioris sanguinis, prudentes calidi: unde et senes, in quibus
 iam friget, et pueri, in quibus neandum calet, minus sapiunt.
 Inde est quod convenit sibi infantum aetas et senum: senes

2 est om. K 4 ignorat C quia CT: quod BK 5 hoc] id K
 vilia K masculi K virogis C¹ 6 virgo au.] virago T 7 si non
 ... dicitur om. C¹ 8 Quod B 9 antiquis C virago KM 11 vero]
 autem C 13 igne aut vi dicta K quia] quod B 16 in sexto (vi)
 libro] fort. vi vel in vi 18 iuvenem sen. C 20 quod T: qui K
 sumus codd. (etiam X) 21 Ad. (vel ad. § 25) om. codd. (etiam X) 23 sen.
 non satis senex si. Arev. 25 sensu K: sensui T pro vet. KB¹ ut vid.
 26 stulta K 28 nondum C 29 quod] quia B

enim per nimiam aetatem delirant; pueri per lasciviam et infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini 28 generis est, sicut anus feminini; nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata a multis annis, quasi annosa. Nam si 5 commune esset nomen, cur diceret Terentius (Eun. 357): ‘senem mulierem’? Hinc et vetula, quia vetusta. Sicut autem a sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est. Canities 29 autem vocata a candore, quasi candities. Vnde est illud: ‘florida iuventus, lactea canities,’ prout diceret candida. Sene- 30 ctus autem multa secum et bona adfert et mala. Bona, quia nos ab inpotentissimis dominis liberat, voluptatibus inponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat matuoria consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est debilitate et odio. ‘Subeunt’ enim (Virg. Georg. 3, 67) ‘morbi 15 tristisque senectus’. Nam duo sunt quibus minuuntur corporis vires, senectus et morbus. Mors dicta, quod sit amara, vel a 31 Marte, qui est effector mortuum [sive mors a morsu hominis primi, quod vetitae arboris pomum mordens mortem incurrit]. Tria sunt autem genera mortis: acerba, immatura, naturalis. 32 20 Acerba infantum, immatura iuvenum, merita, id est naturalis, senum. Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur 33 incertum est. Nam sicut ait Caesar, ab eo quod est morior in participio praeteriti temporis in ‘tus’ exire debuit, per unum scilicet U, non per duo. Nam ubi geminata est littera U, nomi- 25 nativus est, non participium, ut fatuus, arduus. Convenienter itaque factum ut quemadmodum id, quod significat, non potest agendo, ita et ipsud nomen non possit loquendo declinari. Omnis autem mortuus aut funus est, aut cadaver. Funus est, 34 si sepeliatur. Et dictum funus a funibus accensis, quos ante

1 pro nimia aetate *BK* pro lascivia et infantia *B* 3 est om. *C¹*
 femenei *C¹* (-min-*C²*) 6 quia] quasi *B* autem] enim *C* 7 anitas
C¹ lac. nties *B¹* 10 et mala adf. et bona *B* : bo. aff. et ma. *T* 11 a
 potentissimis *BCK* dominiis *K* 12 imp. franget *K* 13 quia om. *K*
 17 eff. mortuorum *B* sive . . . incurrit om. *BCDFKM*: hab. *TUG Mon.*
 18 quod] qui *G* vetita *T* 19 autem om. *T* 20 est om. *TU*
 22 sicut om. *B* 24 duas *K* nominatus *B¹*: nomen *C*, fort. recte
 25 est om. *TU* 26 fac. est ut *C* 27 posset *CT* loquendi *T*
 28 ut cad. *C¹* 29 et om. *T*

ISIDORI

35 feretrum papyris cera circumdati ferebant. Cadaver autem est, si insepolatum iacet. Nam cadaver nominatum a cadendo, quia iam stare non potest. Quod dum portatur, exsequias dicimus: crematum reliquias: conditum iam sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, ut illud (Virg. Georg. 4, 255): 5

36 Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia complevit vitae officium. Nam dicimus functos officio, qui officia debita compleverunt; unde est et honoribus functus. Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit 37 vitae depositus, sive quod sit diem functus. Sepultus autem 10 dictus, eo quod iam sine pulsu et palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autem est condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humum inicere.

III DE PORTENTIS. Portenta esse Varro ait quae contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia 15 divina voluntate fiunt, cum voluntas Creatoris cuiusque conditae rei natura sit. Vnde et ipsi gentiles Deum modo Naturam,

2 modo Deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem et ostenta, monstra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere 20 atque ostendere, monstrare ac praedicare aliqua futura videntur.

3 Nam portenta dicta perhibent a portendendo, id est praeostendendo. Ostenta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porro dicant, id est futura praedificant. Monstra vero a monitu dicta, quod aliquid significando 25 demonstrent, sive quod statim monstrent quid appareat; et hoc proprietatis est, abusione tamen scriptorum plerumque

4 corrupitur. Quaedam autem portentorum creationes in si-

² est si om. K   ³ quia] quod B   portamus B   ⁴ crematus K:
 -tas B   in T¹ ut vid.   sepulcrum Serv. ad Aen. 2, 539   ⁵ ut est
 il. B   ⁶ tunc BK   ⁷ vocatur C   vitae om. BK   nam et di. T
⁸ quia off. TC¹ impleverunt un. et C   ¹² sepillerc K   corpora C
 humane C¹   ¹³ inierc K¹   ¹⁵ nata om. B¹   quia] quae K   ¹⁹ sed
 quae est no. K   nota om. B¹   portentum K   ²⁰ nuncupatur K
 quod] quia B   ²² a portendo K   id est pr. om. T   ²³ quod] quia
 C   quiddam K   ²⁵ significandum T   ²⁶ sive . . . monstr. om. C¹
 quod] quia B   ²⁷ est om. K   ²⁸ autem om. C

nificationibus futuris constituta videntur. Vult enim deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia, sicut et per somnos et per oracula, qua praemoneat et significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem; quod 5 plurimis etiam experimentis probatum est. Xerxen quippe 5 vulpis ex equa creata solvi regnum portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diversarum bestiarum, sed viventes, significasse repentinam regis interfectionem: 10 supervixerant enim deteriora melioribus. Sed haec monstra quae in significationibus dantur non diu vivunt, sed continuo ut nata fuerint occidunt. Inter portentum autem et portentuum 6 differt. Nam portenta sunt quae transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus 15 (1, 563):

Matremque suus conterruit infans.

Portentuosa vero levem sumunt mutationem, exempli causa cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentuosa existunt 7 alia magnitudine totius corporis ultra communem hominum 20 modum, quantus fuit Tityon in novem iugeribus iacens, Homero testante: alia parvitate totius corporis, ut nani, vel quos Graeci Pygmaeos vocant, eo quod sint statura cubitales. Alii a magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis membrorum partibus, ut bicipites et trimani, vel cynodontes, quibus gemini 25 procedunt dentes. Alii a defectu partium, in quibus altera 8 pars plurimum deficit ab altera, ut manus a manu, vel pes a pede. Alii a decisione, ut sine manu aut capite generata, quos Graeci steresios vocant. Alia praenumeria, quando solum

1 futuri *Schwarz*   3 qua] quia *T* (*non X*)   sign. venturam qu. *B*
 4 futuram *om.* *B*   quod] quia *C¹*   5 Xerxens *K*   6 crata *C¹*
 8 sed mort.] emortuas *T*   9 virentes *K*   10 haec] et *BK*   11 qua
K   non *om.* *C¹*   13 si. et fer. *K*   14 inde *BC*: un. et *T*   17 vero]
 autem *K*   21 na. et quos *K*   22 ali a (alia) *BCT¹*: alii *K*   24 scino-
 dontas *T*: scinodotas *B*: scinodantas *C*: scenodontas *K*   pr. gen. *C*:
 gemino pr. *K*   25 Ali a (alia) *T¹BC*: Alii de *K*   26 defecit *CKT*   vel
om. *B*   27 ali a (alia) *T¹BCK*   decisione *C*: decisione *KT*: decisione *B*
 ut sine *om.*, *K*   28 sterenos *C*   pernumeria *KT*: privimeria *Arev.*

ISIDORI

9 caput aut crus nascitur. Alia, quae in parte transfigurantur, sicut qui leonis habent vultum vel canis, vel taurinum caput aut corpus, ut ex Pasiphäe memorant genitum Minotaurum ; quod Graeci ἑτερομορφίαν vocant. Alia, quae ex omni parte transfigurantur in alienae creationis portentum, ut ex muliere vitulum 5 dicit historia generatum. Alia, quae sine transfiguratione mutationem habent locorum, ut oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora : vel sicut Aristoteles tradidit quandam 10 in sinistra parte iecur, in dextera splen habuisse. Alia secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati 10 et cohaerentes reperiuntur, in alia minus, sive in pedibus. Alia secundum inmaturam et intemperatam creationem, sicut hi qui dentati nascuntur sive barbati vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud quod praediximus (§ 5) in Ale-
 11 xandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, ut 15 ἀνδρόγυνοι et ἔρμαφροδῖται vocantur. Hermaphroditae autem nuncupati eo quod eis uterque sexus appareat. Ἐρμῆς quippe apud Graecos masculus, Ἄφροδίτη femina nuncupatur. Hi dexteram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vi-
 12 ciessim coeundo et gignunt et pariunt. Sicut autem in singulis 20 gentibus quaedam monstra sunt hominum, ita in universo genere humano quaedam monstra sunt gentium, ut Gigantes,
 13 Cynocephali, Cyclopes, et cetera. Gigantes dictos iuxta Graeci sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est terri-
 genas, eo quod eos fabulose parens terra immensa mole et 25 similes sibi genuerit. Γῆ enim terra appellatur : γένος genus ; licet et terrae filios vulgus vocat : quorum genus incertum est.
 14 Falso autem opinantur quidam imperiti de Scripturis sanctis
 praevericatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, et exinde natos Gigantes, id est nimium grandes 30

1 pa. pars figuratur *K*   3 Pas.] faside *B¹T*: pasiphe *e.v* faside *X*
 4 ἑτερ.] -ion *B*: -ium *T*   ex *om.* *B*   8 su. in temp. *codd.*   10 quod-
 naturationem *T*   ut *om.* *K*   14 diff.] *om.* *T*   16 vocantur *om.* *K*
 autem *om.* *T*   17 erma *codd.*   18 a grecos (cis *T²*) *T*   masc. est *C*:
 Mercurius est *dell.*   afrodi *codd.*   fem.] Venus *dell.*   hi] alii *K*
 21 quaedam... humano *add.* *T in marg.*   23 Cyn. et Cyc. *K*   24 γῆ.]
om. *B¹*   28 Falsa *C¹*   imperi *C¹*   sanctis *om.* *K*   30 et inde *K*

et fortis viros, de quibus terra completa est. Cynocephali 15
 appellantur eo quod canina capita habeant, quosque ipse
 latratus magis bestias quam homines confitetur. Hi in India
 nascuntur. Cyclopes quoque eadem India gignit; et dictos 16
 5 Cyclopes eo quod unum habere oculum in fronte media perhi-
 bentur. Hi et ἀγριοφαγῆται dicuntur, propter quod solas ferarum
 carnes edunt. Blemmyas in Libya credunt trunco sine capite 17
 nasci, et os et oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus
 gigni, oculos habentes in humeris. In ultimo autem Orientis 18
 10 monstruosae gentium facies scribuntur. Aliae sine naribus,
 aequali totius oris planicie, informes habentes vultus. Aliae
 labro subteriori adeo prominenti ut in solis ardoribus totam ex
 eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse,
 modico tantum foramine calamis avenarum pastus hauiuentes.
 15 Nonnulli sine linguis esse dicuntur, invicem sermonis utentes
 nutum sive motum. Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam 19
 diffusa magnitudine aurum ut omne corpus ex eis contegant.
 Ilāv enim Graeco sermone omne, ὄτα aures dicuntur. Artaba- 20
 titae in Aethiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur: quadra-
 20 gesimum aevi annum nullus supergreditur. Satyri homunciones 21
 sunt aduncis naribus; cornua in frontibus, et caprarum pedibus
 similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui
 etiam interrogatus Dei servo respondisse fertur dicens (Hieron.
 vit. Paul. erem. 8): 'Mortalis ego sum unus ex accolis heremi,
 25 quos vario delusa errore gentilitas Faunos Satyrosque colit.'

Dicuntur quidam et silvestres homines, quos nonnulli Faunos 22
 ficarios vocant. Sciopodium gens fertur in Aethiopia singulis 23
 cruribus et celeritate mirabili: quos inde σκιόποδας Graeci
 vocant, eo quod per aestum in terra resupini iacentes pedum
 30 suorum magnitudine adumbrentur. Antipodes in Libya plantas 24

5 oc. hab. un. C perhibeantur C 6 sola K 7 Lemnias (-nas)
 codd. et fort. Isid. cr. dictos tr. B 8 alii sine BK 11 alii lab. C
 12 praeminenti K¹: promenti T 13 alios conc. T 14 potus K² 18
 enim om. K omne om. C 20 supra graditur C¹ 21 in front. corn.
 K an pcdes? 22 quidem T 26 nulli T¹ Faunos] phatuos T
 27 vicarios C¹ genus C 29 iac. supini K 30 adumbrantur K

25 versas habent post crura et octonus digitos in plantis. Hippo-
 podes in Scythia sunt, humanam formam et equinos pedes
 26 habentes. In India ferunt esse gentem quae *Μακρόβιοι* nuncu-
 pantur, duodecim pedum staturam habentes. Est et gens ibi
 statura cubitalis, quos Graeci a cubito Pygmaeos vocant, de 5
 qua supra diximus (§ 7). Hi montana Indiae tenent, quibus est
 27 vicinus oceanus. Perhibent [et] in eadem India esse gentem
 feminarum quae quinquennes concipiunt, et octavum vitae
 28 annum non excedunt. Dicuntur autem et alia hominum
 fabulosa portenta, quae non sunt, sed facta in causis rerum 10
 interpretantur, ut Geryonem Hispaniae regem triplici forma
 proditum. Fuerunt enim tres fratres tantae concordiae ut in
 29 tribus corporibus quasi una anima esset. Gorgones quoque
 meretrices crinitas serpentibus, quae aspicientes convertebant
 in lapides, habentes unum oculum quem invicem utebantur. 15
 Fuerunt autem tres sorores unius pulchritudinis, quasi unius
 oculi, quae ita spectatores suos stupescere faciebant ut vertere
 30 eos putarentur in lapides. Sirenas tres fingunt fuisse ex parte
 virgines, ex parte volucres, habentes alas et ungulas: quarum
 una voce, altera tibiis, tertia lyra canebant. Quae inlectos 20
 31 navigantes sub cantu in naufragium trahebant. Secundum
 veritatem autem meretrices fuerunt, quae transeuntes quoniam
 deducebant ad egestatem, his fictae sunt inferre naufragia.
 Alas autem habuisse et ungulas, quia amor et volat et vulnerat.
 Quae inde in fluctibus conmorasse dicuntur, quia fluctus Ve- 25
 32 nerem creaverunt. Scyllam quoque ferunt feminam capitibus
 succinctam caninis, cum latratibus magnis, propter fretum
 Siculi maris, in quo navigantes verticibus in se concurrentium
 undarum exterriti latrari aestimant undas, quas sorbentis aestus

1 post] per K 2 et om. B 3 In om. T qui K 4 sturam
 T¹ ct est gens C 7 et hab. CT: om. BK 8 vitae om. T
 9 autem om. K 10 sic. et in C 14 metrices B¹ serp. quae tesque
 (delet.) K: serpentesque B 16 sorores om. K¹ 19 virg. et ex K et
 ung. om. T 20 tertia] altera T canebat BC 21 naufragio KT:
 glia C 22 metrices B quoniam om. K 23 ad] in K his
 hic B¹ 25 Qu. in.] atque C 26 ferunt om. K 27 latratibus K
 28 saeculi K in qua T 29 extriti K latrati KT extiment
 K surbentis T

vorago conlidit. Fingunt et monstra quaedam inrationabilium 33
 animantium, ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem,
 significantes per eum tres aetates per quas mors hominem de-
 vorat, id est infantiam, iuuentutem et senectutem. Quem
 5 quidam ideo dictum Cerberum putant quasi *κρεοβόρος*, id est
 carnem vorans. Dicunt et Hydram serpentem cum novem 34
 capitibus, quae Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria
 capita excrescebant. Sed constat Hydram locum fuisse evo-
 mentem aquas, vastantem vicinam civitatem, in quo uno meatu
 10 clauso multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa
 exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta 35
 est. Huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hae-
 resium, dicens (de Fid. 1, 4): ‘Haeresis enim velut quaedam
 hydra fabularum vulneribus suis crevit; et dum saepe reci-
 15 ditur, pullulavit igni debita incendioque peritura.’ Fingunt 36
 et Chimaeram triformem bestiam: ore leo, postremis partibus
 draco, media caprea. Quam quidam Physiologi non animal,
 sed Ciliciae montem esse aiunt, quibusdam locis leones et
 capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum
 20 serpentibus. Hunc Bellorophontes habitabilem fecit, unde
 Chimaeram dicitur occidisse. Centauris autem species vocabu- 37
 lum indidit, id est hominem equo mixtum, quos quidam fuisse
 equites Thessalorum dicunt, sed pro eo quod discurrentes in
 bello velut unum corpus eorum et hominum viderentur,
 25 inde Centauros factos adseruerunt. Porro Minotaurum nomen 38
 sumpsisse ex tauro et homine, quallem bestiam dicunt fabulose in
 Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ovidius (Art. Am. 2, 24):
 Semibovemque virum, semivirumque bovem.

1 inrationarium *BT*   2 inferore *B¹*: infernorum *C*   3 per e. sig. *B*
 deforat *T*   4 id est . . . sen. *om.* *T*   5 ideo] ita *K*
 6 voras *C¹*   8 vomentem *T*   11 sive clau. *T*   13 quaedam *om.* *B⁴*
 14 vuln.] heresibus *B*   15 pullavit *C*   16 peritura] futura *K*   17 capreae
CT: caprae *K*: capre *ut vid.* *B¹* (-ra *B²*)   18 philosophi *B*   19 Lyciae
Arev. (ex *Serv. Aen.* 6, 288)   20 esse *om.* *K*   21 loci *T*   22 quibus
 ard. *T*   23 serp. plen. *C*   21 Centauri *BK*   22 equo] ego *K*
 23 equitessalorum *T*   24 dicunt *om.* *T*   25 pro] ex *K*   24 eq.] eo
 quorum *K*   25 adseverant *T*   26 monocentaurum *CT*   27 fu. incl. *B*
 de quo *K*

39 Onocentaurum autem vocari eo quod media hominis specie, media asini esse dicatur ; sicut et Hippocentauri, quod equorum hominumque in eis natura coniuncta fuisse putatur.

IV DE TRANSFORMATIS. Scribuntur autem et quaedam monstruosae hominum transformationes et commutationes in bestiis, 5 sicut de illa maga famosissima Circe, quae socios quoque Vlixis mutasse fertur in bestias : et de Arcadibus, qui sorte ducti transnatabant quoddam stagnum atque ibi convertebantur in 2 lupos. Nam et Diomedis socios in volucres fuisse conversos non fabuloso mendacio, sed historica adfirmatione confirmant. 10 Sed et quidam adserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figurae sceleratorum mutantur, et sive magicis cantibus, sive herbarum beneficio totis corporibus in feras 3 transeunt. Siquidem et per naturam pleraque mutationem recipiunt, et corrupta in diversas species transformantur ; sicut 15 de vitulorum carnibus putridis apes, sicut de equis scarabei, de mulis locustae, de canceris scorpiones. Ovidius (Metam. 15, 369) :

Concava litorei si demas brachia cancri,
scorpio exibit, caudaque minabitur unca.

20

2 dicantur *T* ipocentaurus *T* quod] quia *B* 3 in *om.* *C*
 probatur *B* 4 au. quaed. *T* 5 commutationem *K* 6 magna
KT somosissima *T* circee *T*: circeate *B*: circiatae *K* 7 sortes
K: sortis *B¹* ducti ex iuncti *K*: iunctis *B¹*: devictis *D* 8 trans-
 natabunt *C*: *om.* *B¹* quosdam *K* convertebant *T* 10 non in
 fab. *T* adf.] admiratione *K* 11 sed *om.* *C* ex] in *K* 13 bene-
 ficio *T* 17 scorpiones ex -nibus *T* 20 exit *C¹*

LIBER XII
DE ANIMALIBVS

DE PECORIEBVS ET IVMENTIS. Omnibus animantibus Adam I primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex praesenti institutione iuxta condicionem naturae cui serviret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt 2 5 vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Graecam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa inposuit Adam, sed illa lingua quae ante diluvium omnium una fuit, quae Hebraea nuncupatur. Latine autem animalia sive 3 animantia dicta, quod animentur vita et moveantur spiritu. 10 Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur: quae 4 dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt; ut cervi, dammae, onagri, et cetera. Sed neque bestiae sunt, ut leones; neque iumenta, ut usus hominum iuvare possint. Pecus dicimus omne quod humana lingua et effigie caret. 5 15 Proprie autem pecorum nomen his animalibus adcommmodari solet quae sunt aut ad vescendum apta, ut oves et sues; aut in usu hominum commoda, ut equi et boves. Differt autem inter 6 pecora et pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt; pecudes autem tantum 20 illa animalia quae eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autem omne animal pecus a pascendo vocatum. Iumenta nomina inde 7 traxerunt, quod nostrum laborem vel onus suo adiutorio subvectando vel arando iuvent. Nam bos carpenta trahit, et durissimas terrae glebas vomere vertit; equus et asinus 25 portant onera, et hominum in gradiendo laborem temperant.

2 primus C   vocabolum K   ex praes. inst. om. KO   3 cui ser. om. K   4 ex pr. lin. unic. an. ded. vocabulum K   6 barbarum B : om. K   7 lingua om. B : nomina KO   omnibus K   8 nuncupata est C   autem om. K   9 moveatur T: moventur B   10 quia] quod B   gradiantur (ex -atur) B   11 non om. K   13 hom. us. B iubari possit T   15 animantibus K   16 sunt ad T   17 usui C   commodata K   19 omnium om. K   20 qu. pecudes K   21 vocatur B 22 quod] quia C   vel onus om. K   subiectando C' 7   23 tra. carp. C   25 on. hom. T   temperant] portant T

ISIDORI

Vnde et iumenta appellantur ab eo quod iuuent homines :
8 sunt enim magnarum virium animalia. Item quoque armenta,
 vel quod sint apta armis, id est bello; vel quod his in
 armis utimur. Alii armenta tantum boves intellegunt, ab
 arando, quasi aramenta [vel quod sint cornibus armata].
5 Discretio est autem inter armenta et greges: nam armenta
 equorum et boum sunt, greges vero caprarum et ovium.
9 Ovis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum,
 ab oblatione dictum; eo quod apud veteres [in] initio non
 tauri, sed oves in sacrificio mactarentur. Ex his quasdam
10 bidentes vocant, eas quae inter octo dentes duos altiores habent,
10 quas maxime gentiles in sacrificium offerebant. Vervex vel a
 viribus dictus, quod ceteris ovibus sit fortior; vel quod sit vir,
 id est masculus; vel quod vermem in capite habeat, quorum
 excitati pruritu invicem se concutiunt, et pugnantes cum magno
15 impetu feriunt. Aries vel ἀπὸ τοῦ Ἀρεός, id est a Marte,
 vocatus: unde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur:
 sive quod hoc pecus a gentilibus primum aris est immolatum.
 Aries, quod inponeretur aris. Vnde est illud (Sedul. 1, 115):
 Aries mactatur ad aram. 20

12 Agnum quamquam et Graeci vocent ἀπὸ τοῦ ἄγρου, quasi
 piuum, Latini autem ideo hoc nomen habere putant, eo quod
 prae ceteris animantibus matrem agnoscat; adeo ut etiam si
 in magno grege erraverit, statim balatu recognoscat vocem
13 parentis. Haedi ab edendo vocati. Parvi enim pinguissimi
 sunt et saporis iucundi, unde [et edere, unde] et edulium 25

1 iubenta *T*   2 en. e magn. *K*   Idem *C¹TU (non X)*   3 sunt
C abarta *B*   4 utitur *C¹*   alii ex alia *T*   5 vel quod . . . arm.
 hab. *T* (corn. apta) *UX*: om. *BCKO*   8 placido *K*   9 in *hab.* *CK*: om.
BT   10 quadam *T*   11 eas quae] eo quod *B*   12 quos *T* sacrificio
K Verbex *B*: Verbix *CT*: Berbix *K*   14 id est] et *K*
 vermes *CK* habeant *T*   15 proritu *T*: prurinatu *C¹*   16 Marte]
 maiore *K*   17 un. et ap. *K*   mas. in gr. *C*   18 sive quod . . . immol.
 om. *T (non U)*   quia *C* pr. aris *B*   19 ar. ergo quod *K* pone-
 retur *TU*   unde] sicut *K*   21 quamquam] quoque *K*   et om. *B*
22 nomomen *K*   23 prae] de *K* anim. is matr. *C*   25 Edi *codd.*
 (*Hedi T*) et *Isid.*   edendi *T*   26 unde et edul. *K*: unde et edere
 edul. *T*: unde et edere (*hederae edd.*) unde (*inde B*) et edul. *BCU*

vocatur. Hircus lascivum animal et petulcum et fervens ¹⁴
 semper ad coitum; cuius oculi ob libidine in transversum
 aspiciunt, unde et nomen traxit. Nam hirqui sunt oculorum
 anguli secundum Suetonium (Prat. 171); cuius natura adeo cali-
⁵ dissima est ut adamantem lapidem, quem nec ignis, nec ferri
 domare valet materia, solus huius crux dissolvat. Maiores
 hirci Cinyphii dicuntur a fluvio Cynyphe in Libya, ubi grandes
 nascuntur. Capros et capras a carpensis virgultis quidam ¹⁵
 dixerunt. Alii quod captent aspera. Nonnulli a crepitu
¹⁰ crurum, unde eas crepas vocitatas; quae sunt agrestes caprae,
 quas Graeci pro eo quod acutissime videant, id est ὀξυδερκέστερον,
 δορκάς appellaverunt. Morantur enim in excelsis montibus, et
 quamvis de longinquuo, vident tamen omnes qui veniunt.
 Idem autem et capreæ: idem ibices, quasi avices, eo quod ad ¹⁶
¹⁵ instar avium ardua et excelsa teneant et in sublimè inhabitent,
 ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Vnde et ¹⁷
 meridiana pars ibices aves vocant, qui Nili fluentis inhabitant.
 Haec itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis com-
 morantur, et si quando ferarum vel hominum adversitatem
²⁰ persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese praecipi-
 tantes in suis [se] cornibus inlaesa suscipiunt. Cervi dicti ἄπο ¹⁸
 τῶν κεράτων, id est a cornibus; κέρατα enim Graece cornua
 dicuntur. Hi serpentum inimici cum se gravatos infirmitate
 persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, et supe-
²⁵ rata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnum
 herbam ipsi prodiderunt; nam eo pasti excutiunt acceptas
 sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus ¹⁹
 acute audiunt, summissis nihil. Si quando inmensa flumina
 vel maria transnatant, capita clunibus praecedentium superpo-

1 vocatum <i>K</i>	lascivum <i>B</i>	6 domari <i>B</i>	7 cisei dic. <i>B</i> ¹	9 quod]
quia <i>B</i>	captent] carpent <i>BK</i>	10 crepas <i>Arev.</i> ex <i>Paul. Fest.</i> 48,		
14) : creas <i>B</i> ¹ <i>KOTX</i> : capreas <i>C</i>	vocatas <i>CK</i>	11 id est ὄξε.] id est		
ζερκ rectepon <i>B</i> : rectepon <i>K</i>	12 dorcas <i>codd.</i> : dorcas <i>edd.</i>	14 qu-		
abices <i>B</i> ¹ <i>T</i> ad <i>om.</i> <i>K</i>	15 abitent <i>T</i> (<i>i.e.</i> hab-)	17 vocat <i>B</i>		
nibi <i>C</i> ¹	20 persenserunt <i>B</i>	21 se		
18 comm. <i>om.</i> <i>B</i> ¹	scse] se <i>K</i>	hab. <i>T</i> : <i>om.</i> <i>BCK</i>		
suscipiuntur <i>K</i>	23 serp. vel in. <i>B</i>	26 ipsum <i>B</i>		
gratos <i>T</i> ¹	sese <i>C</i>	27 rectis <i>CT</i>	29 crunibus <i>T</i>	
24 supera <i>K</i>	25 diptapnon <i>K</i>			

nunt sibique invicem succedentes nullum laborem ponderis
20 sentiunt. Tragelaphi a Graecis nominati, qui quum eadem
 specie sint ut cervi, villosos tamen habent armos ut hirci, et
 menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt quam circa
21 Phasidem. Hinnuli filii sunt cervorum [ab innuere dicti, quia 5
22 ad nutum matris absconduntur]. Dammula vocata, quod de
 manu effugiat: timidum animal et inbelle; de quo Martialis
 (13, 94):

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum :
 inbelles damae quid nisi praeda sumus? 10

23 Lepus, levipes, quia velociter currit. Vnde et Graece pro
 cursu λαγύς dicitur; velox est enim animal et satis timi-
24 dum. Cuniculi genus agrestium animalium dicti quasi caniculi,
 eo quod canum indagine capiantur vel excludantur ab speluncis.
25 Sus dicta, quod pascua subigat, id est terra subacta escas in- 15
 quirat. Verres, quod grandes habeat vires. Porcus, quasi
 spurcus. Ingurgitat enim se caeno, luto inmergit, limo inlinit.
 Horatius (Epist. 1, 2, 26):

Et amica luto sus.

26 Hinc etiam spurciam vel spurios nuncupatos. Porcorum pilos 20
 setas vocamus, et setas a sue dictas: a quibus et sutores
27 vocantur, quod ex setis suant, id est consuant, pelles. Aper
 a feritate vocatus, ablata F littera et subrogata P. Vnde et
 apud Graecos σύαιρος, id est ferus, dicitur. Omne enim, quod
28 ferum est et inmite, abusive agreste vocamus. Iuvencus dictus, 25
 quod iuvare incipiat hominum usus in colenda terra, vel quia
 apud gentiles Iovi semper ubique iuvencus immolabatur, num-
 quam taurus. Nam in victimis etiam aetas considerabatur.

2 sent.] susteneunt K   qum T: dum BCK   3 sunt T¹   4 mente
 K   hirsuta C   sunt alibi C   5 Inuli CTX: Enuli. BFO:
 Eenoli K   ab . . . absc. hab. TUX Mon.: om. BCDFKO   6 eff. de
 ma. B   7 tim. et an. C¹   imbecille B   10 damne T   11 quia] quod B
 curret T: currat B   12 velox C: vel K   est om. B   14 ca-
 pientur K   15 dictas K   quod] quia C   16 Verris KT   qu. purcus
 K   18 Hor. . . sus om. K   19 amiha lutosis T   20 spurcita C: sportita
 K   spurius BC   nuncupatus BCK   21 sudores K   22 vocatur
 CK   23 et p. subr. C   26 omnium T   colenda B¹K: excolenda CT
 quia] quod BC   27 ub. semp. C   num. tau. om. T

Taurus Graecum nomen est, sicut et bos. Indicis tauris color **29**
 fulvus est, volucris pernitas, pilis in contrarium versis; caput
 circumflectunt flexibilitate qua volunt; tergi duritia omne telum
 respuunt inmiti feritate. Bovem Graeci $\betaοῦν$ dicunt. Hunc **30**
5 Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem.
 Naevius (trag. 62) :

Trionum hic moderator rusticus.

Cuius latitudo pellum a mento ad crura palearia dicuntur,
 a pelle ipsa, quasi pellaria; quod est generositatis in bove
10 signum. Boum in sociis eximia pietas; nam alter alterum in-
 quirit, cum quo ducere collo aratra consuevit, et frequenti
 mugitu pium testatur affectum si forte defecerit. Vacca dicta, **31**
 quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum,
 sicut leo leaena, draco dracaena. Vitulus et vitula a viriditate **32**
15 vocati sunt, id est aetate viridi, sicut virgo. Vitulam ergo
 parvam esse et nondum enixam: nam enixa iuvenca est aut
 vacca. Bubali vocati per derivationem, quod sint similes **33**
 boum; adeo indomiti ut prae feritate iugum cervicibus non
 recipient. Hos Africa procreat. Vri agrestes boves sunt in **34**
20 Germania, habentes cornua in tantum protensa ut regiis mensis
 insigni capacitate ex eis gerulae fiant. [Dicti uri $\alphaπὸ τῶν ὄρέων$,
 id est a montibus.] Camelis causa nomen dedit, sive quod **35**
 quando onerantur, ut breviores et humiles fiant, accubant, quia
 Graeci $\chiαμαι$ humile et breve dicunt; sive quia curvus est dorso.
25 $\kappaυμον$ enim verbo Graeco curvum significat. Hos licet et
 aliae regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem
 sibi; nam Arabici bina tubera in dorso habent, reliquarum re-

1 indicis *C*   2 pertinacitas *B*   pilus in c. versus *Solinus* 52, 36
 3 circumplexunt *B*   4 $\betaοῦν$] boethi *T*: boeti *BKX*: boiti *O*: boeten *C*
 di.] vocant *BX*   5 plionem *K*   vocant *om.* *K*   terant *K*   qu.
 terronem *K*: qu. terrionem *BT*   7 trionem *BGO ante corr. (non FP)*
 hinc *T*(*non U*) moderatur *GK¹TU*(*non F*): demoratur *M*: moderantur *OP*
 8 pell. . . . ad *om.* *T*   9 a pella *T*   generositatem *K*   11 cum qua *K*:
 quam co *T*   12 defuerit *K*   13 quasi *om.* *C¹*   boaca *KT*   ex *om.*
K   qualite *K*   15 vocata *C*   16 aut *om.* *T¹*: ut *BC*   17 quod] quia
C   18 iug. in cer. *K*   19 recipiunt *T*   21 fiebant *T*   dicti . . . mont.
hab. *T*: *om.* *BCK*   orrion *T*   22 quod] quia *BC*   23 humiliores *K*
 accumbunt *K*   24 cami *codd.*   *vix humi* (*cf. XX. xi. 2*)   25 camur *BC*:
 (*cf. XV. viii. 5*): chamur *T*: camus *K*   enim] ergo *T*   lic. al. *BK*

ISIDORI

36 gionum singula. Dromeda genus camelorum est, minoris quidem
 staturae, sed velocioris. Vnde et nomen habet; nam δρόμος
 Graece cursus et velocitas appellatur. Centum enim et am-
 plius milia uno die pergere solet. Quod animal, sicut bos et
 37 ovis et camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta [est] a ruma, 5
 eminenti guttulis parte, per quam dimissus cibus a certis revo-
 38 catur animalibus. Asinus et asellus a sedendo dictus, quasi
 asedus: sed hoc nomen, quod magis equis conveniebat, ideo
 hoc animal sumpsit quia priusquam equos caperent homines,
 huic praesidere coeperunt. Animal quippe tardum et nulla 10
 39 ratione renitens, statim ut voluit sibi homo substravit. Onager
 interpretatur asinus ferus. Ὁνορ quippe Graeci asinum vocant:
 ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos et indomitos et in
 deserto vagantes. Singuli autem feminarum gregibus praesunt.
 Nascentibus masculis zelant et testiculos eorum morsu detrun- 15
 cant, quod carentes matres eos in secretis locis occultant.
 40 Asinos Arcadicos dictos, eo quod ab Arcadia primum vecti
 sunt magni et alti. Minor autem asellus agro plus necessarius
 est, quia et laborem tolerat et neglegentiam propemodum non
 41 recusat. Equi dicti, eo quod quando quadrigis iungebantur, 20
 aequabantur, paresque forma et similes cursu copulabantur.
 42 Caballus antea cabo dictus, propter quod gradiens ungula
 impressa terram concavet, quod reliqua animalia non habent.
 43 Inde et sonipes, quod pedibus sonat. Vivacitas equorum
 multa: exultant enim in campis; odorantur bellum; excitantur 25
 sono tubae ad proelium; voce accensi ad cursum provocantur;
 dolent cum victi fuerint; exultant cum vicerint. Quidam hostes

1 est cam. C   2 velociores K   4 anima C¹   bos om. B¹
 5 est hab. BK: om. CT   6 gutt. par. om. K   demissos cibos K   7 an.
 rev. B   8 adsedus B: asedus CT   hoc om. B¹K   10 huic]
 hunc C¹   11 renites K   substituit K   13 et in des. om. T   14 vacan-
 tes BT   15 nas. autem mas. C   zel. mas. B   morsibus T   detra-
 hunt K   16 eos om. K   locis om. K   17 quod] quia C   pro-
 vecti C   18 sint B   minor . . . non rec. om. K   21 aeq. om. K
 pares K: eosque pares B   22 Cav- alii   an. a ca. T (non U)   cavo
 CKU (sed cf. viii. 4)   pr. quia C¹   23 terra K   concavit C¹K:
 concabet T   24 quia ped. C   sonet B   25 mul. est ex. B
 obdurantur bello K   26 acc. cursu prov.

in bello sentiunt, adeo ut adversarios morsu petant: aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis si mutentur; aliqui praeter dominum dorso nullum recipiunt: interfectis vel morientibus dominis multi lacrimas fundunt.

5 Solum enim equum propter hominem lacrimare et doloris affectum sentire. Vnde [et] in Centauris equorum et hominum natura permixta est. Solent etiam ex equorum vel maestitia 44 vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere. Aetas longaeva equis Persicis, Hunnicis, Epirotis ac Siculis in annis 10 ultra quinquaginta, brevior autem Hispanis ac Numidis et Gallicis frequens opinio est. In generosis equis, ut aiunt 45 veteres, quattuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum atque color. Forma, ut sit validum corpus et solidum, robori conveniens altitudo, latus longum, substrictus maxime et 15 rotundi clunis, pectus late patens, corpus omne muscularum densitate nodosum, pes siccus et cornu concavo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput et siccum, pelle prope ossibus 46 adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, ungularum soliditatis fixa 20 rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, tre- 47 mentibus membris, quod est fortitudinis indicium: quique ex summa quiete facile concitetur, vel excitata festinatione non difficile teneatur. Motus autem equi in auribus intellegitur, virtus in membris trementibus. Color hic praecipue spectandus: 48 25 badius, aureus, roseus, myrteus, cervinus, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badioque distinctus; reliquus varius color vel

1 morsu] motu *T*   2 recog.] regunt *K¹*   obliita mansuetudines
 obliti mansue (*delet.*) *K*   3 aliqui . . . rec. *om.* *T¹*   6 et *hab.* *CT:*
om. *BK*   eo quorum *K*   8 futuri *K*   9 ugnicis *B*: uniscis *I*
 et pirotis *B¹K*: et ep. *C*   10 numidiis *C¹T*   11 generos *C¹*   12 expec-
 tantur *BKT* (-atur)   13 sit] si *T*: sit omne *B*   14 substrictum *CG*
 (*non UX*)   maximi *C* (*non GU^X*)   15 clunis *B*: clunes *CGKTX*
 16 dentate nodosim *C¹*   17 et sicc. et pel. *K*   18 aures . . . arg. *om.* *T*
 acutae *CK*   mag. nata (*delet.*) nares *K*   19 soliditate *B¹C* (*non*
G)   21 qui ex *KT¹* (*non U*)   22 non diff.] facile *K*   23 aur.] naribus
T   24 expectandus (exs.) *codd.*   25 cervinus *B*: ceruleus *K*   gelbus
K   26 canus . . . gutt. *om.* *C¹*   27 var. color (*delet.*) ex *T*   reliquos
 varios colores *K*   vel cin. det. *om.* *K*

ISIDORI

49 cinereus deterrimus. Badium autem antiqui vadium dicebant,
     quod inter cetera animalia fortius vadat. Ipse est et spadix, quem
     phoenicatum vocant : et dictus spadix a colore palmae, quam
 50 Siculi spadicam vocant. Glaucus vero est veluti pictos oculos
     habens et quodam splendore perfusos. Nam glaucum veteres 5
     dixerunt. Gilvus autem melinus color est subalbidus. Guttatus,
 51 albus nigris intervenientibus punctis. Candidus autem et albus
     invicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est :
     candidus vero niveus et pura luce perfusus. Canus dictus,
     quia ex candido colore et nigro est. Scutulatus vocatus propter 10
 52 orbes, quos habent candidos inter purpuras. Varius, quod
     vias habeat colorum inparium. Qui autem albos tantum
     pedes habent, petili appellantur ; qui frontem albam, calidi.
 53 Cervinus est quem vulgo guaranen dicunt. Aeranen idem
     vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris. Myrteus autem 15
 54 est pressus in purpura. Dosina autem dictus, quod sit color
     eius de asino : idem et cinereus. Sunt autem hi de agresti
     genere orti, quos equiferos dicimus, et proinde ad urbanam
 55 dignitatem transire non possunt. Mauron niger est ; nigrum
     enim Graeci μαύρον vocant. Mannus vero equus brevior [est], 20
     quem vulgo brunicum vocant. Veredos antiqui dixerunt, quod
     vehement redas, id est ducerent ; vel quod vias publicas currant,
 56 per quas et redas ire solitum erat. Equorum tria sunt genera :
     unum generosum, proeliis et oneribus aptum ; alterum vulgare

1 au. om. K 2 est om. K 3 vocat C¹ quam] quod B 4 spa-
     diceam T: spadicem C 5 perf.] persus T 6 dixerunt K: dicunt
     BCT: dicebant album dett. autem om. K 7 abbis (sic) nigrisque
     T pictus K 8 in invicem T differunt om. B¹ 10 quia] quod
     C 11 habent BK: habet T purpureos K: puras T Varios T
 12 habent oculorum T (non U) inp.] varium K alb. au. T
 13 album BK calliti K 14 guaranem (-en?) BT: guarinen (-em?)
     U: guarananeim F: gauranem C: gaurianeim D: uuarranem KO
     dicunt BCDFTU: vocant KO Acranen (ex -ren) K: Eranem BCT:
     Eranen O idem . . . coloris B (aerii s. color) CDTU: id est vul. dicit
     ut in mo. aeris s. coloris KO 16 est om. K Dosina I: Dosinu
     K: Dosinus BCM autem om. B 18 proinde om. K 19 Mauro T
 20 est hab. BT: om. CK 21 brunicum vo. O: bronicum vo. T: bronicum
     vo. U: brunicum vo. B¹K: brunnicium vo. C Mon.²: brunicum vo. vel
     brunnum X: brunnicium vo. Mon.¹(buricum (-rr-, -ch-) form. usit.) dix.
     quia C 22 veherant T 23 solidum B: solutum K 24 honoribus BC

atque gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum; tertium ex permixtione diversi generis ortum, quod etiam dicitur bigenerum quia ex diversis nascitur, ut mulus. Mulus autem 57 a Graeco tractum vocabulum habet. Graece enim hoc vel 5 quod iugo pistorum subactus tardas molendo ducat in gyro molas. Iudei asserunt quod Ana ab nepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ad hoc admissos esse ad asinas: et ipsum 10 istiusmodi repperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diversum animal in 58 coitu coegit, sicque adulterina commixtione genus aliud repertit; sicut et Iacob contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales foetus oves illius concipiebant, quales 15 umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique et hoc ipsud in equarum gregibus 59 fieri fertur, ut generosos obiciant equos visibus concipientium, quo eorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas isdem 20 locis, quibus illae versantur, quo rapiente visu similes generent. Inde est quod quidam gravidas mulieres iubent nullos intueri 60 turpissimos animalium vultus, ut cynocephalos et simios, ne visibus occurrentes similes foetus pariant. Hanc enim feminarum esse naturam ut quales perspexerint sive mente con- 25 ciperint in extremo voluptatis aestu, dum concipiunt, talem et sobolem procreent. Etenim animal in usu Venerio formas

1 gregarum T 3 qui ex BK 4 a BT: ex CK enim] autem C vel] eo K (*non D Mon.*) 5 quia C tardus KO ducet B: dicit DK gyro (-ro BK) vel gyrum (-rum CK) 6 quia C anaa nepos (-pus) BDK: hanaa (*corr. -aan*) nepos T: ana nepos C 7 ipse om. K: post fec. B ut] et K 8 miscerentur K (*non D*) 9 onag... nasc. om. BKO (*non DFGU*) 10 velocissime (-ac) ex his asine (-ae) DGU, fort. recte 11 in cogitu T 12 repetit B 13 colorem B 16 contemplantur B¹ aquarum T 17 fieri om. B¹ generos C¹ obiciunt B usibus K 18 quod et cor. T 19 columbares C¹ 20 illi K visu om. K 21 nullius C 22 turp. an. vul. om. B¹ ut] et B 23 visibus om. K pareant B: generent K 24 ut] et T prespexerint T: prospexerint K si. me. conc. om. K 25 estu diuum T (*non U*): studio dum K: studium B concipient KB (*c.v. -unt*) 26 animal om. K

ISIDORI

extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur quae ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino ; burdo ex equo et asina ; hybridae ex apris et porcis ; tityrus ex ove et hirco ; musmo ex capra et ariete. Est autem dux 5 gregis.

II DE BESTIIS. Bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus, pardis, tigribus, lupis et vulpibus canibusque et simiis ac ceteris, quae vel ore vel unguis saeviunt, exceptis serpentiibus. Bestiae dictae a vi, qua saeviunt. Ferae appellatae, eo 10 quod naturali utuntur libertate et desiderio suo ferantur. Sunt enim liberae eorum voluntates, et hoc atque illuc vagantur et 15 quo animus duxerit, eo feruntur. Leonis vocabulum ex Graeca origine inflexum est in Latinum. Graece enim λέων vocatur ; et est nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leaena vero 20 totum Graecum est, sicut et dracaena. Ut autem leaena lea dicatur usurpatum est a poetis. Leo autem Graece, Latine rex interpretatur, eo quod princeps sit omnium bestiarum. 25 Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breves et iuba crisperas inbelles sunt ; longi et coma simplici acres. Animos eorum frons et cauda indicat. Virtus eorum in pectore ; firmitas in capite. Septi a venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, sed ignes magis. Cum dormierint, vigilant oculi ; cum ambulant, cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inveniat. 30 Cum genuerint catulum, tribus diebus et tribus noctibus catulus dormire fertur ; tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem.

1 transmisit *B* : transmittunt *K*   sat. tibis *B* : satietatibus *K*
 rapiunt *K*   2 dicuntur *om.* *K*   3 diversi *K*   4 capris *T*
 titirus *codd.* (tititus *B*)   8 tigribus *om.* *K*   lupibus. *C* 9 ac] et *K*
 10 a vi qua] ab eo quod *K*   eo *om.* *BK*   11 utantur *BC*   fruantur
B : feruntur *C*.   12 enim] autem *C*   earum *C*   vacantur *C* et
 quod an. *T* 13 voc. et ex *C*   greco *T* 15 quia . . . corr. *om.* *T*
 16 Gr. est to. *C* au. lea (*om.* leaena) *K* 17 dicitur *T*   latini *T*
 18 best. *om.* *C* 20 simplicia *K* 21 et fr. et cau. *C* 23 timens *T*
 24 ignis *B* : ignem *K* 25 sua (*prius*) *om.* *C* 26 genuerit *C*   catu-
 lum catulus *B*   tr. di. et noc. *C*

Circa hominem leonum natura est ut nisi laesi nequeant irasci. 6
 Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis
 enim parcunt; captivos obvios repatriare permittunt; hominem
 non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius
 5 (5, 1035) :

Scymnique leonum.

Tigris vocata propter volucrem fugam; ita enim nominant Persae 7
 et Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis,
 virtute et velocitate mirabilis; ex cuius nomine flumen Tigris
 10 appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluviorum. Has
 magis Hyrcania gignit. Panther dictus, sive quod omnium 8
 animalium sit amicus, excepto dracone, sive quia et sui generis
 societate gaudet et ad eandem similitudinem quicquid accipit
 reddit. Πάντα enim Graece omne dicitur. Bestia minutis orbi-
 15 culis superpicta, ita ut oculatis ex fulvo circulis, nigra vel alba
 distinguatur varietate. Haec semel omnino parturit; cuius 9
 causae ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluere
 catuli maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt tempora-
 rum moras; itaque oneratam foetibus vulvam tamquam obstan-
 20 tem partui unguibus lacerant: effundit illa partum, seu potius
 dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis et cicatricosis sedi-
 bus genitale semen infusum non haeret acceptum, sed inritum
 resilit. Nam Plinius (N. H. 8, 43) dicit animalia cum acutis
 unguibus frequentur parere non posse; vitiantur enim intrin-
 25 secus se moventibus catulis. Pardus secundus post pantherem 10
 est, genus varium ac velocissimum et praeceps ad sanguinem.
 Saltu enim ad mortem ruit. Leopardus ex adulterio leaenae 11
 et pardi nascitur, et tertiam originem efficit; sicut et Plinius in
 Naturali Historia (8, 42) dicit, leonem cum parda, aut pardum cum

1 homines *B* 3 parcent *K* ovios *T* permittent *K* 6 sc.
 leonium *T*: scimusque leonem *B*¹: sonumque leonum *C*¹ 7 it enim
K persi et m. *K*: m. et persi *B* 10 quod] quia *C* 12 draconis
BKT 13 ad om. *C*¹ eadem *K* accepit *BK* 14 enim om. *K*
 dic. om. bes. enim mi. *C* 17 coal.] calore *K* 18 matrisque *BC*:
 maturisque *Schwarz* pollere studiunt *K* temporibus *B* 20 effudet *K*
 22 effusum *K* 23 resilet *K*: inlisis *T*: praesilit *C* 24 vit. etenim *C*
 25 secundum *CT* panter *T* 26 genus] ge *K* 29 dixit leo *C*¹

ISIDORI

leaena concumbere et ex utroque coitu degeneres partus creari,
 12 ut mulus et burdo. Rhinoceron a Graecis vocatus. Latine
 interpretatur in nare cornu. Idem et monoceron, id est uni-
 cornus, eo quod unum cornu in media fronte habeat pedum
 quattuor ita acutum et validum ut quidquid inpetierit, aut 5
 ventilet aut perforet. Nam et cum elephantis saepe certamen
 13 habet, et in ventre vulneratum prosternit. Tantae autem esse
 fortitudinis ut nulla venantium virtute capiatur; sed, sicut asse-
 runt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella pre-
 ponitur, quae venienti sinum aperit, in quo ille omni ferocitate 10
 deposita caput ponit, sicque soporatus velut inermis capitur.
 14 Elephantum Graeci a magnitudine corporis vocatum putant, quod
 formam montis praeferat; Graece enim mons λόφος dicitur.
 Apud Indos autem a voce barro vocatur; unde et vox eius
 barritus, et dentes ebur. Rostrum autem proboscida dicitur, 15
 quoniam illo pabulum ori admovet; et est angui similis, vallo
 15 munitus eburno. Hos boves Lucas dictos ab antiquis Romanis:
 boves, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in
 Lucania illos primus Pyrrhus in proelio obiecit Romanis. Nam
 hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est; in eis enim 20
 Persae et Indi ligneis turribus conlocatis, tamquam de muro
 iaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent.
 16 Gregatim incedunt; motu, quo valent, salutant; murem fugiunt;
 aversi coeunt; quando autem parturiunt, in aquis vel insulis
 dimittunt fetus propter dracones, quia inimici sunt et ab eis 25
 implicati necantur; biennio autem portant fetus, nec amplius
 quam semel gignunt nec plures, sed tantum unum; vivunt

[utraque C¹ degenerē (de gen.) KT creatri K 2 burdo]
 asinus BCT vocatur BK 4 eo quia C¹ m. fonte T¹: medio
 fr. BK 5 inpetiterit T 6 vent. aupforet K 7 esse CTU: est
 BK 9 descripserunt T: proposuerunt B proponitur BCT
 10 veniente BK ille om. B 11 sique B¹ superatus K 13 λόφος]
 elaphio (-fio) KT: elephio BC 14 eius] et BK 15 barritas dicitur
 et C promuscidae K 16 pabulo B: pabula K movet K
 17 minutus K: minutus B lucanos ab ant. Rom. dic. K dictas
 C 19 primos Py. B: pirrus (*in ras.*) T 24 count T pariunt C
 vel in ins. K 25 quia in. sunt om. K 26 implicanti negantur K
 27 gignit T vivent K

[autem] annos trecentos. Apud solam Africam et Indianam ele-
phantii prius nascebantur ; nunc sola eos India gignit. Grypes 17
vocatur, quod sit animal pinnatum et quadrupes. Hoc genus
ferarum in Hyperboreis nascitur montibus. Omni parte cor-
5 poris leones sunt ; alis et facie aquilis similes ; equis vehementer
infesti. Nam et homines visos discerpunt. Chamaeleon non 18
habet unum colorem, sed diversa est varietate conspersus, ut
pardus. Dictus autem ita . . . Huius chamaeleontis corpusculum
ad colores quos videt facillima conversione variatur, quod alio-
10 rum animalium non est ita ad conversionem facilis corpulentia.
Camelopardus dictus, quod dum sit ut pardus albis maculis 19
superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen
camelo est similis. Hunc Aethiopia gignit. Lyncis dictus, quia 20
in luporum genere numeratur ; bestia maculis terga distincta ut
15 pardus, sed similis lupo : unde et ille λύκος, iste lyncis. Huius
urinam convertere in duritiam pretiosi lapidis dicunt, qui lynce-
rius appellatur, quod et ipsas lynces sentire hoc documento
probatur. Nam egestum liquorem harenis, in quantum potue-
rint, contegunt, invidia quadam naturae ne talis egestio transeat
20 in usum humanum. Lynces dicit Plinius Secundus (cf. N. H.
8, 43) extra unum non admittere fetum. Castores a castrando 21
dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus,
propter quos cum praesenserint venatorem, ipsi se castrant et
morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana
25 (2, 7) : ‘ Redimunt se ea parte corporis, propter quod maxime
expetuntur.’ Iuvenalis (12, 34) :

1 autem hab. BK: om. CT Ind. et Afr. B 2 prius] primum B
Ind. eos K 5 alis . . . sim. om. T 6 nam hom. K hominis visus B
9 conversatione BT 10 conversationem BT (non U) : conversationis
K corpulentiam T (non U) : copulatio dett. 11 Cameleopardus
codd. quod] quia C 12 capite om. B tamen] tantum C 13 quia]
quod C 14 numerantur T : nominatur K 15 cuius TU 16 conv.
se in d. TU : conv. d. in se C (non OX) dicitur K ligurius codd.
(lig- etiam codd. aliquot Solini 2, 39) 17 quod] quia B ipsos C
19 natura T transeant T 20 us. genus hum. T lincem K
dixit C 21 fetum om. BC T 23 persenserint C 25 rediment K
ea C: a BKT

ISIDORI

Qui se
eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
testiculi.

22 Ipsi sunt et fibri, qui etiam Pontici canes vocantur. Vrsus fertur dictus quod ore suo formet fetus, quasi orsus. Nam aiunt 5 eos informes generare partus, et carnem quandam nasci quam mater lambendo in membra conponit. Vnde est illud:

Sic format lingua fetum cum protulit ursa.

Sed hoc inmaturitas partus facit: denique tricesimo die generat. Vnde evenit ut praecipitata fecunditas informes procreet. Vrsorum caput invalidum; vis maxima in brachiis et lumbis; unde

23 interdum erecti insistunt. Lopus Graeca derivatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi λύκος dicunt: λύκος autem Graece a moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quaeque invenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt quasi leopos, quod 15 quasi leonis, ita sit illi virtus in pedibus; unde et quidquid pede

24 presserit non vivit. Rapax autem bestia et cruoris appetens; de quo rustici aiunt vocem hominem perdere, si eum lupus prior viderit. Vnde et subito tacenti dicitur: 'Lopus in fabula.' Certe si se praevisum senserit, deponit feritatis audaciam. Lupi toto 20 anno non amplius dies duodecim coeunt; famem diu portant, et post longa ieunia multum devorant. Lupos Aethiopia mittit cervice iubatos, et tanto varios ut nullum colorem illis abesse

25 dicant. Canis nomen Latinum Graecam etymologiam habere videtur; Graece enim κύων dicitur. Licet eum quidam a canore 25 latratus appellatum existiment, eo quod insonat; unde et canere. Nihil autem sagacious canibus; plus enim sensus ceteris anima-

2 capiens C¹   3 testiculi om. K   4 etiam et Pont. C   5 suos B :
 om. T   6 carne quadam K   10 informis procreetur BK C² (-atur C¹)
 11 et in lum. B   unde om. C   12 Lup. a Gr. K   13 lupum... liquon
 (i.e. λύκον) K   14 more K   appellatus quia C   vel quaeque: quid-
 quid K   15 trucidat KU   aiunt om. C   quasi] velut K   16 leonis
 om. C¹   pe. pr.] depresserit T: presserit B   17 cruores B   de
 qua bestea ai. K   18 hominum BT   19 tacendi T   fabulam T
 20 praev. viderit (delet.) sens. K   feritatis ex -tem K   21 amp.
 quam di. T   22 lon. illaiei. T   deforant T   23 tanto] totus K
 dicat illis habere T: dicant illis dicant C¹ (d. i. abesse C²)   25 κύων]
 cenos (chenos, caenos, coenon) codd.   26 existimant C   insonant T
 (-at T¹?)   27 animantibus BC

libus habent. Namque soli sua nomina recognoscunt ; dominos **26**
 suos diligunt ; dominorum tecta defendunt ; pro dominis suis
 se morti obiciunt ; voluntarie cum domino ad praedam currunt ;
 corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum
5 postremo naturae est extra homines esse non posse. In canibus
 duo sunt : aut fortitudo, aut velocitas. Catuli abusive dicuntur **27**
 quarumlibet bestiarum filii. Nam proprie catuli canum sunt, per
 diminutionem dicti. Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius (cf. 8, **28**
 148), canes nati ex lupis et canibus, cum inter se forte miscuntur.
10 Solent et Indi feminas canes noctu in silvis alligatas admitti ad
 tigres bestias, a quibus insiliri, et nasci ex eodem foetu canes
 adeo acerrimos et fortes ut in complexu leones prosternant.
Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, et num- **29**
15 quam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudu-
 lentum animal insidiisque decipiens. Nam dum non habuerit
 escam, fingit mortem, sicque descendentes quasi ad cadaver
 aves rapit et devorat. Simiae Graecum nomen est, id est pressis **30**
 naribus ; unde et simias dicimus, quod suppressis naribus sint
 et facie foeda, rugis turpiter follicantibus ; licet et capellarum
20 sit pressum habere nasum. Alii simias Latino sermone vocatos
 arbitrantur, eo quod multa in eis similitudo rationis humanae
 sentitur ; sed falsum est. Hi elementorum sagaces nova luna **31**
 exultant, media et cava tristantur. Fetus, quos amant, ante se
 gestant ; neglecti circa matrem haerent. Horum genera quin-
25 que sunt, ex quibus cercopitheci caudas habent ; simia enim
 cum cauda est, quam quidam cluram vocant. Sphingae villosae **32**
 sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis obli-
 vionem. Cynocephali et ipsi similes simiis, sed facie ad modum
 canis ; unde et nuncupati. Satyri facie admodum grata, et **33**

1 Nam *C* nom. sua *C* recognoscent *T* 3 morti se *K* quuin
 dominos *T* (*non U*) 4 derelinquent *B* 5 na. po. *B* : po. natura *T*
 6 dicuntur *om.* *K* 7 canunt *K* 9 ex lup. na. *C* 10 inde *BKT*
 (*Indae edd.*) feminae . . . alligatae *edd.* 11 insili *B* 12 adeo]
 et eo *C* ut complexu *B* : ut plexu *K* leonis *K* 14 rectis] in *C*
 16 descentes *T* av. qu. ad cav. *T* quasi *om.* *C* 17 est nom. *BK*
 19 feta *B* lic. cap. *KT* 20 vocatas *BC* 21 hum. rat. *C*
 26 cluram ex cluram *T* : cruram *BK* 29 adm. fac. *B*

gesticulatis motibus inquieti. Callitriches toto paene aspectu
a ceteris distant. Sunt enim in facie producta barba et lata
34 cauda. Leontophonus bestia modica; et ex eo ita vocata quia
capta exuritur, eiusque cinere aspersae carnes et positae per
conpita semitarum leones necant, si quantulumcumque ex illis 5
35 sumpserint. Histrix animal in Africa erinacii simile, vocatum
ab stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit ut canes vul-
36 neret insequentes. Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod
in aquis versetur, et maxime in Nilo. Quae si invenerit dormi-
entem corcodilum, volutat se in luto primum, et intrat per os 10
eius in ventrem, et carpens omnia intranea eius, sic moritur.
37 Ichneumon Graece vocatus, eo quod odore suo et salubria
ciborum et venenosa produntur. De quo Dracontius ait (Laud.
1, 515) :—

Praecedit suillus vim cuiuscumque veneni. 15

Suillus autem a saetis est nuncupatus. Hic etiam serpentes
insequitur; qui, cum adversus aspidem pugnat, caudam erigit,
quam aspis maxime incipit observare quasi minantem; ad quam
38 cum vimi suam transfert, decepta corripitur. Musio appellatus,
quod muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum a capture 20
vocant. Alii dicunt, quod cattat, id est videt. Nam tanto
acute cernit ut fulgore luminis noctis tenebras supereret. Vnde
39 a Graeco venit catus, id est ingeniosus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι. Furo
a furvo dictus; unde et fur. Tenebrosos enim et occultos
40 cuniculos effodit, et eicit praedam quam invenerit. Melo, vel 25
quod sit rotundissimo membro, vel quod favos petat et assidue
mella captet.

1 inquiete BT   3 mod. ex T   quia] quod C   4 eiusque] eo
quod B   5 semita T   negant BK   6 adsimile K   7 laxatis C¹
et ca. vulnerat CT   11 interea C¹   eius et s. T   sicut B   12 vocatur
BK   13 ven. ciborum pro. B   prodantur C   ait] ut C¹   15 pre-
dictus (prae-) BCT. Psyllus Drac.   16 a setus C¹   18 quam]
quia K: quod B   ad quam] atque KB¹ ut vid.   19 transferet KT:
transferret B   corruptitur K   20 quia C   moribus B¹   cattum]
captum codd. et ipse Isid.   21 vocat BK   quod] quia BC   cattat]
captat BCK: cautet ut vid. T¹: an catal?   videat T   tantum K
22 erriet ut vid. K   nocti B: nocte C   un. et a C   23 ἀπὸ τοῦ
καὶ, om. K   Furvo B   24 en. occ. B   26 quod prius)] quia C
petit C: expectat K   assidiae K   27 captat C

DE MINVTIS ANIMANTIBVS. Mus pusillum animal. Graecum III illi nomen est ; quidquid vero ex eo trahit Latinum fit. Alii dicunt mures quod ex humore terrae nascantur ; nam mus terra, unde et humus. His in plenilunio iecur crescit, sicut quaedam 5 maritima augentur, quae rursus minuente luna deficiunt. Sorex 2 Latinum est, eo quod rodat et in modum serrae praecidat. Antiqui autem soricem sauricem dicebant, sicut et clodium clodium. Mustela dicta, quasi mus longus ; nam telum a longitudine 3 dictum. Haec ingenio subdola in domibus, ubi nutrit catulos 10 suos, transfert mutatque sedem. Serpentes etiam et mures persequitur. Duo autem sunt genera mustelarum ; alterum enim silvestre est distans magnitudine, quod Graeci ἥκτιδας vocant ; alterum in domibus oberrans. Falso autem opinantur qui dicunt mustelam ore concipere, aure effundere partum. 15 Mus araneum, cuius morsu aranea. Est in Sardinia animal 4 perexiguum, aranei forma, quae solifuga dicitur, quod diem fugiat. In metallis argentariis plurima est, occultim reptans, et per imprudentiam supersedentibus pestem facit. Talpa dicta, 5 quod sit damnata caecitate perpetua tenebris. Est enim absque 20 oculis, semper terram fodit, et humum egerit, et radices subter frugibus comedit ; quam Graeci ἀσφάλακα vocant. Glires dicti 6 sunt quia pingues eos efficit somnus ; nam gliscere dicimus crescere. Hieme enim tota dormiunt et immobiles quasi mortui iacent, tempore aestivo reviviscunt. Ericium animal spinis 7 25 coopertum, quod exinde dicitur nominatum, eo quod subrigit

2 fit] est B 3 terrae om. T 5 maria aug. K ru. et min. K
 6 rotat K 7 sicut cl. KM clodium corr. clodium clodium T
 8 dicta om. C longa K 9 subdolo C 11 sunt au. T non U) :
 sunt C 12 distans om. C¹ quod] quem T 14 dicuntur K¹
 mustelam om. K concopere C¹ 15 Mus araneus dett. (non OPU)
 arenea B (non OPU) : fort. ar. (i. e. cutis morbus) est 16 araneae B :
 araneis K 17 occultum BK 19 da. sit C enim] etenim B
 20 semper om. B¹ erget K frugum subter T 21 quam] quos
 T : quia C¹ (quod C² cum Hieron. in Is. 1, 2) grece C asphalaca
 CK : asfallacam ex asfala=a ut vid. B : hasfallaca T 22 sunt om. C
 gliscit T 24 vivescant B : rev. unde quidam (Auson. Ephem. 5),
 'Dormiunt glires iemem perenne' T (non U) Ericium K : Iricum
 BCU : Hyricum T an. ex sp. C 25 quod] quia C¹ quod] quia
 C¹ subrigeret K

se quando spinis suis clauditur, quibus undique protectus est contra insidias. Nam statim ut aliquid praesenserit, primum se subigit, atque in globum conversus in sua se arma recolligit. Huius prudentia quaedam est; nam dum abscederit uvam de vite, supinus sese volat super eam, et sic eam exhibet natis 5 suis. *Gryllus* nomen a sono vocis habet. Hic retro ambulat, terram terebrat, stridet noctibus. *Vena*(n)tur eum formica circumligata capillo in cavernam eius coniecta, afflato prius pulvere ne se abscondat; ita formicae complexibus trahitur. 9 *Formica* dicta, ab eo quod ferat micas farris. Cuius sollertia 10 multa; providet enim in futurum, et praeparat aestate quod hieme comedat; in messe autem eligit triticum, hordeum non tangit; dum pluit ei super frumentum, totum eicit. Dicuntur in Aethiopia esse formicae ad formam canis quae arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantesque ad 15 10 necem persequuntur. *Formicoleon* ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo vel certe formica pariter et leo. Est enim animal parvum formicis satis infestum, quod se in pulvere abscondit, et formicas frumenta gestantes interficit. Proinde autem leo et formica vocatur, quia aliis animalibus ut formica est, for- 20 micis autem ut leo est.

v DE SERPENTIBVS. *Anguis* vocabulum omnium serpentium genus quod plicari et contorqui potest; et inde *anguis* quod angulosus sit et numquam rectus. Angues autem apud gentiles pro geniis locorum erant habitu semper, unde Persius 25 (r, 113):

Pinge duos angues: pueri, sacer est locus.

2 *Colubrum* ab eo dictum, quod colat umbras, vel quod in lubri-

1 cl. a qu. C praetector (pre-) KT est om. C¹ 3 subigit B¹
 colligit T 4 providentia B 5 vitibus K 6 *Grillus codd.*
 a so. vo. no. ha. T 7 terrebat B¹ venantur *Plin. N. H.* 29, 138
 8 cumulata K efflato *Plin.* 9 pul.] vulnere B 10 quod] quia C¹
 11 aestatem K 12 hiemem K au.] enim C 13 dum] cum K
 cis B 14 inesse K 16 ob] ab B: ad K quia] quod BC
 18 quod] quia K: quae B pulberem T 19 frumentum portantes T
 20 animantibus C 25 progenies BKO: pro genio C lucoru[m] B.Y:
 luporu[m] KO habitu] avidi K: avida O un. et Pers. C 27 pingue
 BK'T pueris est B¹ lucus K 28 ab. om. K

cos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, ut piscis, serpens. Serpens 3 autem nomen accepit quia occultis accessibus serpit, non apertis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus reptit. Illa 5 autem quae quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti et stilones, non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre et pectore reptant. Quorum tot venena quot genera, tot pernicies quot species, tot dolores quot colores habentur. Draco maior cunctorum serpentium, sive 4 10 omnium animantium super terram. Hunc Graeci δράκοντα vocant; unde et derivatum est in Latinum ut draco diceretur. Qui saepe ab speluncis abstractus fertur in aerem, concitaturque propter eum aer. Est autem cristatus, ore parvo, et artis fistulis, per quas trahit spiritum et linguam exerat. Vim autem 15 non in dentibus, sed in cauda habet, et verbere potius quam rictu nocet. Innoxius autem est a venenis, sed ideo huic ad 5 mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligarit occidit. A quo nec elephans tutus est sui corporis magnitudine; nam circa semitas delitescens, per quas elephantii 20 soliti gradiuntur, crura eorum nodis inligat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Aethiopia et India in ipso incendio iugis aestus. Basiliscus Graece, Latine interpretatur regulus, eo 6 quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat; nam et hominem vel si aspiciat inter- 25 mit. Siquidem et eius aspectu nulla avis volans inlaesa transit, sed quam procul sit, eius ore combusta devoratur. A mustelis 7 tamen vincitur, quas illic homines inferunt cavernis in quibus delitescit; itaque eo visu fugit, quem illa persequitur et occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est

1 labetur *BT*: labeatur *K*: labitur *C*   3 quia] quod *BK*   non]
 repit enim *T*: recipit enim *U*: et non *C*   5 ped. nititur *T*   7 quia]
 quae *C*   8 col. quot dol. *B*   10 an. omn. *C*   δρ. voc. Gr. *C*
 13 au.] enim *C*   cristus *T*   14 per qu. tr. sp. om. *T*   16 ictu *BK*:
 ritum *T*   Inn. est enin a *C*   17 vena non *C*   nec. dicunt quia
K   18 totus *K*   20 solidi *K*: solito *C*   notis inligant *K*   peri-
 ment *K*   21 et in Ind. *T*   23 quia] quod *C*   25 eius] aeris *C*
 27 tantum *K*   ferunt *T*: inserciunt *Solin.* 27, 53   28 eo viso
BCT: ea visa dett.   qu. ille *codd.*   29 il. rer.] illi *T*

ISIDORI

8 autem longitudine semipedalis; albis maculis lineatus. Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quaeque sectantur, et postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβος et lymphaticos faciunt.
 9 Sibilus idem est qui et regulus. Sibilo enim occidit, antequam
 10 mordeat vel exurat. Vipera dicta, quod vi pariat. Nam et 5 cum venter eius ad partum ingemuerit, catuli non expectantes maturam naturae solutionem conrosis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus (6, 490):

Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi.

11 Fertur autem quod masculus ore inserto viperae semen expuat; 10 illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris ore receptum praecedit. Ita fit ut parens uterque pereat; masculus, dum coit, dum parturit, femina. Ex vipera autem fiunt 12 pastilli, qui θηριακοὶ vocantur a Graecis. Aspis vocata, quod morsu venena inmittat et spargat; ἴος enim Graeci venenum 15 dicunt: et inde aspis, quod morsu venenato interimat. Huius diversa genera et species, et dispares effectus ad nocendum. Fertur autem aspis, cum coeperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat ut eam de caverna producat: illa, cum exire noluerit, unam aurem in terram premit, 20 alteram cauda obturat et operit, atque [ita] voces illas magicas 13 non audiens non exit ad incantantem. Dipsas, genus aspidis, qui Latine situla dicitur, quia quem momorderit siti perit. 14 Hypnalis, genus aspidis, dicta quod somno necat. Hanc sibi 15 Cleopatra adposuit, et ita morte quasi somno soluta est. Hae- 25 morhois aspis nuncupatus quod sanguinem sudet qui ab eo morsus fuerit, ita ut dissolutis venis, quidquid vitae est, per 16 sanguinem evocet. Graece enim sanguis αἷμα dicitur. Prester aspis semper ore patenti et vaporanti currit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 722):

30

1 linetus K (*i.e.* linitus?) 5 pereat K: pereat T et om. CT
 9 vipere (-rae) BK^T: vipereo C nati K 10 excipiat K 11 voluntate T 12 praecedit B^I partiens B 13 au.] enim BK 14 par-
 telli C^I vocatus K quod] quia C 16 quod] quia C 18 incan-
 tationem C^I 19 ut de cav. K 20 voluerit C 21 obdurat C^I
 ita hab. CT: om. B^IK illius K 22 incantatorem K Di, autem
 gen. C 23 qui] quac CK 24 quod] quia C negat K 25 ita
 in mo. C^I est om. K 26 nuncupatur C 27 est vitae C

Oraque distendens avidus fumantia prester.

Hic quem percusserit distenditur, enormique corpulentia necatur; extuberatum enim putredo sequitur. Seps, tabificus aspis, ¹⁷ qui dum momorderit hominem, statim eum consumit, ita ut ⁵ liquefiat totus in ore serpentis. Cerastes serpens dictus, eo ¹⁸ quod in capite cornua habeat similia arietum; *κέρατα* enim Graeci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca, inlice sollicitata animalia permit. Totum enim corpus tegit arenis, nec ullum indicium sui ¹⁰ praebet, nisi ex ea parte qua invitatas aves vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur. Scytale serpens vocata, quod tanta pree- ¹⁹ fulget tergi varietate ut notarum gratia aspicientes retardet; et quia reptando pigrior est, quos adsequi non valet, miraculo sui ¹⁵ stupentes capit. Tanti autem fervoris est ut etiam hiemis tempore exuvias corporis ferventis exponat. De quo Lucanus (9, 717):

Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
exuvias positura suas.

²⁰ Amphisbaena dicta, eo quod duo capita habeat, unum in loco ²⁰ suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu corporis circulato. Haec sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus (9, 719):

Et gravis in geminum vergens caput amphisbaena.

²⁵ Cuius oculi lucent veluti lucernae. Enhydris colubra in aqua ²¹ vivens; Graeci enim aquam *ιδωρ* vocant. Hydros aquatalis ²² serpens, a quo icti obturgescunt; cuius quidam morbum boam

² negatur *K*   ³ Spes tab. *T*: Spectabificus *ex* Spectaficus *C*:
Spectavificus *K*: Spectabificus appellatur *B*   ⁴ morderit *T* con-
sumet *K*   ⁵ levifiati *K*   ⁷ vocantur *B*: *om. C¹*   sunt... corn. *om.*
C   ⁸ inlicens *B¹*: inliciens *CB²* (*non U*): inlidens *K*   sollicitate *T*
(*non U*)   permit *ex* premit *C*   ¹⁰ invitata *C¹*   ¹¹ aliae *B*
¹² Scytale *Arev.* (*ex Solin. 27, 30*): Scitalis (-thi-) *codd.*   voc. *ex*
nominatus *K*: vocatus *C*   quod *CT*: quia *BK*   ¹³ se tardet *B*
¹⁶ exuvia *K*   ¹⁸ scithales persis *T*: scitalis persis *KC*: scitalis
spersis *B*   ²⁰ Amphisbaena *Arev.* (*ex Solin. 27, 29*): Anfivena *codd.*
(*ex-venena T*)   ²² frigore *B*: frigores *K*   ²⁴ anfisvenia *T*:
anfivena (-ph-) *BCK*   ²⁵ cui *B*   Henidros *T*   coluber *BCK*
²⁶ viens *K*   Hyd. . . . obturg. *om. T¹*   ²⁷ quidem *C*   morsuum *T*

ISIDORI

23 dicunt, eo quod fimo bovis remedietur. Hydra draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude provinciae Arcadiae. Haec Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria capita exrescebant. Sed hoc fabulosum est; nam constat Hydram locum fuisse evomentem aquas, vastantes vicinam civitatem, in quo, uno 5 meatu clauso, multi erumpebant: quod Hercules videns loca ipsa exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam Hydra ab aqua **24** dicta est. Chelydros serpens, qui et chersydros, quasi tacerimt, quia et in aquis et in terris moratur; nam χέρσον dicunt Graeci terram, ὕδωρ aquam. Hic per quam labitur terram, fumare facit: 10 quam sic Macer describit (8):

Seu terga expirant spumantia virus,
seu terra fumat, qua teter labitur anguis.

Et Lucanus (9, 711):

Tractique via fumante chelydri. 15

Semper autem directus ambulat; nam si torserit se, dum currit, **25** statim crepat. Natrix serpens aquam veneno inficiens; in quo cumque enim fonte fuerit, eum veneno inmiscit. De quo Lucanus (9, 720):

Natrix violator aquae. 20

26 Cenchrus serpens inflexuosa, quae semper rectum iter efficit.

De qua Lucanus (9, 712):

Et semper recto lapsurus limite cenchris.

27 Parias serpens quae semper in cauda ambulat et sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus (9, 721): 25

Quo contentus iter cauda sulcare parias.

28 Boas, anguis Italiae immensa mole, persecutur greges armen-

1 fimum K bovis om. B¹ redietur C¹ 3 excedra BT:
exedra K quia B cesu K 4 haec B 5 vastantem K 7 sic
aqua] sicca K 8 cer. dicitur qu. C (non MU) cerim BCTU:
cerin K : cerint M fort. Chel. serp. quasi chers. quia et (cf. Serv. ad
Georg. 3, 415) 9 quia] quod B moretur B 10 per quem T
11 quem sic B ex corr. 12 spirant D (non F) spumentia D (non F):
sputantia KOP virtus B 14 et om. K 15 fumanti BT
17 Rinatrix codd. (ex K, novi capituli signo, natrix?) 18 enim om. T
inmiscuit C¹ de qua B 20 rinatrix codd. 21 infl. quem T: in-
flexuosus quia C 22 quo K 25 qui C idem] item B 26 quo
om. K: et Lucanus contemptus BC caudam K

torum et bubalos, et plurimo lacte riguis se uberibus innectit et sugens interimit, atque inde a boum depopulatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans. De quo Lucanus 29 (9, 720) :

Iaculique volucres.

Exiliunt enim in arboribus, et dum aliquod animal obvium fuerit, iactant se super eum et perimunt; unde et iaculi dicti sunt. In Arabia autem sunt serpentes cum alis, quae sirenae vocantur, quae plus currunt ab equis, sed etiam et volare dicuntur; quorum tantum virus est ut morsum ante mors insequatur quam dolor. Ophites dicta, quod colorem arenae habeat. De 30 qua poeta (Lucan. 9, 714) :

Quam parvis pictus maculis Thebanus ophites
concolor exustis atque indiscretus arenis
ammodytes.

Seps exiguus serpens, qui non solum corpus sed et ossa veneno 31 consumit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 723) :

Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps.

Dipsas serpens tantae exiguitatis fertur ut cum calcatur, non 32 20 videatur. Cuius venenum ante extinguit quam sentiatur, ut facies praeventa morte nec tristitiam induat morituri. De quo poeta (Lucan. 9, 737) :

Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
torto capite retro dipsas calcata momordit:
vix dolor aut sensus dentis fuit.

Salpuga serpens est quae non videtur. Caecula dicta, propter 33

1 bубulos *CT*: bubos *K*   2 surgens *B ante corr.*   3 accipit *C*
 6 ovium *T¹*: obium *T²*   7 iactat *K*   8 autem
om. *K*   serp. sunt *BC*   9 vocantur *om.* *K*   qui *K*
 11 Obites *codd.*   dictus *K*   araneae *B*   13 parvis] pars *CT*:
 trans *K* tebanus *T*: tenphanus *B*: teofanus *CK*   obites (-tis) *codd.*
 14 exutis *T*   indiscretis *CKT*   15 admoditus *BT*: admodatus *C¹*:
 admotus *K*   16 Serpis *K*   exiguus *CK*: exigua *BT*   qui *KT*:
 quae *BC*   venena *C¹*   18 vivificus *T*   19 Dipsa *codd.* (*ex De*
ipsa B)   tanta *K*   20 venum *T*   ext. antequam *C*   extinguet
T: propinquid *K*   21 ne tristitia *K*   inducat *B*   morituro *C*
 23 terreni *B¹*: terrenis *K*   24 torta caput *Lucanus*   dipses *BT*:
 dipsis *K*: dipsa *C*   mordet *K*   25 den. fuitque videntis *T*
 26 Salpiga *T*: -ca *BC*: Soalpica *K*   quae (que) *BT*: qui *CK*
 propter] eo *C*

quod parva sit et non habeat oculos. Centupeda a multitudine
 34 pedum dicta. Lacertus reptile genus est, vocatus ita quod
 brachia habeat. Genera lacertorum plura: ut botrax, salaman-
 35 dra, saura, stellio. Botrax dicta, quod ranae habeat faciem;
 36 nam Graeci ranam *βάτραχον* vocant. Salamandra vocata, quod 5
 contra incendia valeat. Cuius inter omnia venenata vis maxima
 est; cetera enim singulos feriunt, haec plurimos pariter interi-
 mit. Nam si arbori inrepserit, omnia poma inficit veneno, et
 eos qui ederint occidit; qui etiam vel si in puteum cadat, vis
 veneni eius potentes interficit. Ista contra incendia repugnans, 10
 ignes sola animalium extinguit; vivit enim in mediis flammis
 sine dolore et consummatione, et non solum quia non uritur,
 37 sed extinguit incendium. Saura lacertus, qui quando senescit,
 caecantur oculi eius, et intrat in foramen parietis aspicientis
 38 contra Orientem, et orto sole intendit et inluminatur. Stellio 15
 de colore inditum nomen habet; est enim tergore pictus lucen-
 tibus guttis in modum stellarum. De quo Ovidius (Metam.
 5, 461):

aptumque colori

Nomen habet, variis stellatus corpore guttis. 20

Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur ut viso eo
 39 pavorem his adferat et torporem. Sunt et alia serpentum
 genera; ut ammodytae, elephantiae, chamaedracontes. Po-
 stremo quantus nominum, tantus mortuum numerus. Omnes
 autem serpentes natura sua frigidae sunt; nec percutiunt nisi 25
 40 quando calescunt. Nam quando sunt frigidae, nullum tangunt;
 unde et venena eorum plus die quam nocte nocent. Torpent

2 gen. est rep. C   3 batracha *Ihm* (*ex corp. Gloss. Lat.* 5, 616, 28)
 salamandria *BKT*   4 stelli *K*: sthilio *T*: stelio *C*   Botraca *codd.*
 habet *T*   5 *Βάτραχον* *Arev.*: botracham (-cam, -ca) *codd.*   Sala-
 mandria *BCT*   quia *C*   6 valet *C*   venenis *CT*   9 occidunt
K   si vel *B*: *om.* *T*   cadit *T*   10 veni *T¹*   ista] ita *BK*
 repugnant igne *B¹*   11 med. in fl. *C*   12 consumptione *dett.*
 14 parietis *om.* *C¹*   aspiciens *C*   15 Stelio *C*: Stilio *K*: Sthellio *T*
 16 indito *K*   fulgentibus *K*   19 colore *BK*   22 alium *T*   23 ad-
 moditae (-te) *BCT*: admonite *K*   examinedracontis *K*   24 tantum mo.
B   25 frigidi *CK*   26 quanto *B*   figide *T ante corr.*   27 plus
 no. qu. die *B*

enim noctis algore, et merito, quia frigidae sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem corporis gelidi pestes et natura frigidae; unde et hieme in nodos torpent, aestate solvuntur. Inde est quod dum quicunque serpentium veneno percutitur, 41
5 primum obstupescit, et postea, ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim hominem extinguit. Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit; infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit et animam exigit. Vnde non posse venenum nocere, nisi hominis tetigerit san- 42
10 guinem. Lucanus (9, 614):

Noxia serpentium est admixto sanguine pestis.

Omne autem venenum frigidum est, et ideo anima, quae ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quae nobis et inrationabilibus animantibus videmus esse communia, viva- 15
15 citate quadam sensus serpens excellit. Vnde et legitur in 43

Genesi (3, 1): ‘Serpens autem erat sapientior omnibus pecori- bus terrae.’ Dicit autem Plinius, si creditur, quod serpentis caput etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominus vivit.

Vnde et totum corpus obicit pro capite ferientibus. Anguis 44
20 universis hebes visus est. Raro in adversum contuentur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus; adeo ut citius audiant quam aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam movet ut serpens, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Serpentium humida 45
25 sunt corpora, adeo ut quaque eunt, viam humore designent.

Vestigia serpentium talia sunt ut, cum pedibus carere videantur, costis tamen et squamarum nisibus repant, quas a summo gutture usque ad imam alvum parili modo dispositas habent.

1 frigi CK 2 in se] in sole alii: in die alii vapore K gelide (i. e. -ae) T: geliti K pestis BCK nature T 3 frigi K solventur K 4 ven. serpentis C 6 vir. et ex. C 8 vegetatine K extinguit K 9 possit K ven. non noc. B 10 Luc. om. C 11 serpentum C admixtio BT sanguinum B 12 ignea] frigida B¹ 14 videntur B viv. et quaedam K 16 pec.] animantibus C 17 dixit CK: dicta ut vid. B¹ plenius BK 19 ferientis T Anguis KB (ex -es ut vid.) 22 audiunt C¹ quam] quod BC¹ 24 uvida K: uda BC 25 quacunque C 27 serpent K: repunt B guttoro K 28 pari C

ISIDORI

Squamis enim quasi unguibus, costis quasi cruribus innituntur.

46 Vnde si in qualibet corporis parte ab alvo usque ad caput ictu aliquo conlidatur, debilis redditum cursum habere non possit ; quia ubicumque ille ictus inciderit, spinam solvit, per quam costarum pedes et motus corporis agebantur. Serpentes autem 5 diu vivere dicuntur, adeo ut deposita vetere tunica senectutem

47 deponere atque in iuuentam redire perhibeantur. Tunicae serpentium exuviae nuncupantur, eo quod his, quando sene- scunt, sese exuunt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur

48 enim exuviae et induviae, quia exuuntur et induuntur. Pytha- 10 goras dicit de medulla hominis mortui, quae in spina est, serpen- tem creari ; quod etiam Ovidius in Metamorphoseorum libris commemorat dicens (15, 398) :

Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro
mutari credunt humanas angue medullas.

15

Quod si creditur, merito evenit ut sicut per serpentem mors hominis, ita et hominis morte serpens. Fertur autem quod ser- pens hominem nudum non sit ausus contingere.

V DE VERMIBVS. Vermis est animal quod plerumque de carne, vel de ligno, vel de quacumque re terrena sine ullo con- 20 cubitu dignitur ; licet nonnumquam et de ovis nascuntur, sicut scorpio. Sunt autem vermes aut terrae, aut aquae, aut aeris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum.

2 Aranea vermis aeris, ab aeris nutrimento cognominata ; quae exiguo corpore longa fila dederit, et telae semper intenta num- 25 quam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspen- dium. Sanguisuga vermis aquatilis, dicta quod sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur, cumque labitur faucibus vel ubi uspiam adhaerescit, sanguinem haurit ; et cum nimio

1 costas *T*   2 se *B* : *om. K*   3 alva *B*   4 posse *K*   5 solvet quem cost. *K*   6 serpens *T*   7 exutis *K*   8 dicunt *K*   9 en. et ex. *T*   10 qu. et ex. *T* : quod ex. *BK*   11 metasoros eorum *T* 12 memorat *C*   13 est *om. BCK*   14 credant *BT*   15 et] in *T* : *fort. ex* mo. serpentis *T*   16 tangere *K*   17 vel quac. *T*   18 li. et no. *K*   19 ovibus *B*   20 aut aut aq. *K*   21 Area *T*   22 cognominatur *C*   23 tela *T*   24 intentus *K*   25 laborem *C*   26 vermis *om. K*   27 aquatile *K* : aqualis *B*   28 putantibus *K*   29 inlabitur *C*   30 adheserit (ade-) *BK*

cruore maduerit, evomit quod hausit, ut recentiorem denuo sugat. Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus adscribi- 4 tur, non serpentibus ; animal armatum aculeo, et ex eo Graece vocatum quod cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat.

5 Proprium est autem scorpionis quod manus palmam non feriat. Cantharida vermis terrenus [qui humano corpori statim fuerit 5 applicatus, sui adustione vesicas efficit plenas humore]. Mul- 6 tipes vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globum complicatur. Nascitur sub petris ex humore 10 et terra. Limax vermis limi, dictus quod in limo vel de limo 7 nascatur ; unde et sordida semper et immunda habetur. Bom- 8 byx frondium vermis, ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatus autem hoc nomine ab eo quod evacuetur dum fila generat, et aer solus in eo remaneat. Eruca frondium vermis 9 15 in holus, vel [in] pampino involuta, ab erodendo dicta. De qua meminit Plautus (Cist. 728) :

Imitatus nequam bestiam et maleficam involutam in pampino implicat se.

Idem nec advolat, ut locusta, ut huc illucque discurrens semi- 20 pasta dimittat, sed permanet peritulis frugibus et tardo lapsu pigrisque morsibus universa consumit. Teredonas Graeci 10 vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore inopportuno caesae arbores gignunt. Tinea vesti- 11 25 mentorum vermis, dicta quod teneat, et eo usque insedat quo erodat. Inde et pertinax, quod in eandem rem identidem urgeat. Vermes carnium : hemicranius, lumbricus, ascaridae, 12

1 qu. aurierit ita ut *K* : qu. haurit (au.) ut *BC* 3 ac. ex *T* 4 cau-
dam *codd.* defundat *K* 6 qui... humore *hab.* *TUX* : *om.* *BCKO*
7 applicitus *U* (*non X*) efficit *T* (*non UX*) § 6 ante § 3 *C* 8 verm.
terr. *om.* *KO* qui contractus *CK* : *om.* *T* 9 sub] in *K* 10 quia *C*
vel *om.* *B¹* 11 et (*prius*) *om.* *K* Vombucis *B* : Bombocis *C¹* :
Bomboces *K* : Bombicis *T* 12 frondium *B* 13 quod] quo *C*
15 olere *C* vel] et *C* in *hab.* *CK* : *om.* *BT* 17 namquam (ex
-que?) *B* malef. *BCDFTU* : malif. *KMOP* 18 se] sed *B* 19 ut
(alt.) et *C¹* 21 cons. univ. *C* 22 quod] quia *C* 24 inopportuno *BK*
25 insedat *C¹* quo] quod *T* (vix pro quoad) 27 urgeatur *C¹*

ISIDORI

costi, peduculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, usia, cimex.
13 Hemicranius vermis capitis vocatus. Lumbricus vermis intestinarum, dictus quasi lumbicus, quia labitur, vel quod in lum-
14 bis sit. Ascaridae . . . Costi . . . Peduculi vermes cutis a pedibus dicti. Vnde et peducosi dicuntur quibus peduculi in cor-
15 pore effervescunt. Pulices vero vocati sunt quod ex pulvere magis nutrientur. Lendes . . . Tarmus vernis est lardi. Ricinus vermis est canis, vocatus eo quod haeret in auribus canum ;
16 κύων enim Graece canis est. Vsia est vermis porci, appellata quia urit ; nam ubi momorderit, adeo locus ardet ut ibi vesicae
17 fiant. Cimex de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius
18 foetorem habet. Proprie autem vermis in carne putre nascitur ; tinea in vestimentis ; eruca in holere ; teredo in ligno ; tarmus
19 in lardo. Vermis non ut serpens apertis passibus vel squamaram nisibus repit, quia non est illi spinae rigor, ut colubri, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur.

VI DE PISCIBVS. Pisces dicti unde et pecus, a pascendo scilicet. Reptilia ideo dicuntur haec quae natant, eo quod reptandi habeant speciem et naturam ; quamvis se in profundum immersant, tamen in natando repunt. Vnde et David ait (Psalm. 104, 25) : 'Hoc mare magnum et spatiosum : illic reptilia, quorum non est numerus.' Amphibia sunt quaedam genera piscium, dicta eo quod ambulandi in terris usum et natandi in aquis officium habeant. Αμφί enim Graece utrumque dicitur, id est quia et in aquis et in terris vivunt : ut phocae, corcodilli,

1 pulex <i>T</i>	lendex <i>BT</i> : lendix <i>C</i> : lindex <i>K</i>	2 vocatur <i>CK</i>	
3 qu. lumbricus <i>T</i> (<i>pro lambricus?</i>)	quia] quod <i>BCK</i>	quod] quia <i>C</i>	
5 pedogosi <i>KP</i> : peculosi <i>ut vid. B¹</i>	6 vero <i>om. KO</i>	quia <i>C</i> ex]	
in <i>KO</i>	7 nutritur <i>C</i>	Lindex <i>BCT</i> : Lindex <i>K</i>	
carnis <i>C¹</i>	haeret <i>B</i> : ineret <i>T</i>	8 est <i>om. T</i>	
10 ardet lo. adeo <i>C</i> : ardet (<i>ex -deo</i>) lucus ardet (<i>delet.</i>)	9 κύων] cenos (cae-) <i>codd.</i>	est	
adeo <i>K</i>	10 putrida <i>K</i>	(alt.) <i>om. C</i>	
12 holera <i>B</i>	13 tar. in lar. <i>om. K</i>	14 non	
ap. pass. vel ut serp. sq. <i>Klussmann, except. Tertull.</i> p. 25	15 est	15 est	
om. <i>K</i>	illi <i>BCK</i> : illius <i>T</i>	colubri <i>KT</i> : colubris <i>C</i> : colubro <i>B</i>	
16 in <i>om. BK</i>	directim <i>B</i>	17 matum <i>C¹</i>	19 pecudes
<i>B</i>		implecat <i>K</i>	
25 ambulando <i>B¹</i>	26 uterque <i>C¹</i>	27 hoc est <i>B</i>	et in te.
et in aq. <i>B</i>	vivent <i>K</i>		

hippopotami, hoc est equi fluviales. Pecoribus autem et bestiis 4
et volatilibus antea homines nomina inposuerunt quam piscibus,
quia prius visa et cognita sunt. Piscium vero postea paulatim
cognitis generibus nomina instituta sunt aut ex similitudine
5 terrestrium animalium, aut ex specie propria sive moribus [seu
colore, vel figura, aut sexu]. Ex similitudine terrestrium : ut 5
ranae et vituli et leones et nigri meruli et pavi diverso colore,
dorso et collo picti, et turdi albo varii, et cetera quae sibi iuxta
species terrestrium animalium nomina vindicaverunt. Ex mori-
10 bus terrestrium : ut canes in mari a terrenis canibus nuncupati,
quod mordeant ; et lupi, quod improba voracitate alios perse-
quantur. A colore : ut umbrae, quia colore umbrae sunt ; et 6
auratae, quia in capite auri colorem habent ; et varii a varietate,
quos vulgo tructas vocant. A figura : ut orbis, quia rotundus
15 est totusque in capite constat ; ut solea, quod sit instar calcia-
mentorum soleis. A sexu : ut musculus, quod sit ballenae
masculus ; eius enim coitu concipere haec bellua perhibetur.
Hinc et musculi coclearum, quorum lacte concipiunt ostreae.
Ballenae autem sunt inmensae magnitudinis bestiae, ab emit- 7
20 tendo et fundendo aquas vocatae ; ceteris enim bestiis maris
altius iaciunt undas ; βάλλειν enim Graece emittere dicitur.
Cete dicta τὸ κῆτος καὶ τὰ κῆτη, hoc est ob inmanitatem. Sunt 8
enim ingentia genera beluarum et aequalia montium corpora ;
qualis cetus exceptit Ionam, cuius alvus tantae magnitudinis
25 fuit ut instar obtineret inferni, dicente Propheta (2, 3) : ‘Ex-
audivit me de ventre inferni.’ Equi marini, quod prima parte 9
equi sunt, postrema solvuntur in pisces. Bocas dicunt esse
boves marinos, quasi boacas. Caerulei a colore appellati ; 10

2 volatibus BK   ante K   4 cognities K   inst.] imposita B
aut] alia KO : ut T   5 aut] alia KO   ex om. T   seu . . . sexu
hab. TUX : om. BCKO   7 ramae K : arene corr. arane T (i. e. araneae)
nigri] tigri C   mer. pa. C   8 collo] capilli T   alb. et var. K
9 vindicarunt K   10 terrestribus C¹   11 quia inp. B¹   12 ut] et K
15 constant C   quod si K   calc. a solis (-le-) BC   16 soleis
ex solens K   17 eius om. K   18 masculi C¹   concipiuntur K
19 s. au. C   20 findendo T   21 βάλλειν] bali CT : bal BK
22 dictae codd. et fort. Isid.   humanitatem B   25 audivit K   26 quia
B   parte om. B   27 postremu K   Focas CT

ISIDORI

11 nam caeruleum est viride cum nigro, ut est mare. Delphines
 certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel
 quod ad symphoniam gregatim conveniunt. Nihil in mare velocius istis; nam plerumque salientes naves transvolant. Quando autem praeludunt in fluctibus et undarum se molibus saltu praecipiunt, tempestates significare videntur. Hi proprie simones nominantur. Est et delphinum genus in Nilo dorso serrato,
 12 qui crocodilos tenera ventrui secantes interimunt. Porci marini, qui vulgo vocantur suilli, quia dum escam quaerunt, more suis terram sub aquis fodunt. Circa guttur enim habent oris officium, et nisi rostrum arenis inmergunt, pastum non
 13 colligunt. Corvi a cordis voce dicti, quia grunniunt pectore,
 14 suaque voce proditi capiuntur. Thynni Graecum nomen habent. Hi ingrediuntur veris tempore, intrant dextra latere, laeva exeunt. Hoc inde creduntur quod dextris oculis acutius videant quam
 15 sinistris. Gladius dicitur eo quod rostro mucronato sit: ob
 16 hoc naves perfossas mergit. Serra nuncupata, quia serratam
 17 cristam habet, et subternatans navem secat. Scorpio dictus,
 quia laedit dum manu tollitur. Tradunt decem canceris cum
 ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad
 18 eum locum congregari. Aranea genus piscis, dictus quod aure
 19 feriat; habet enim stimulus e quibus percutit. Crocodillus,
 a croceo colore dictus, gignitur in Nilo, animal quadrupes in
 terra et aquis valens, longitudine plerumque viginti cubitorum,
 dentium et unguium inmanitate armatum, tantaque cutis
 duritia ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat.
 20 Nocte in aquis, die humi quiescit. Ova in terra fovet: masculus

2 quia C 3 quia C convenient ex veniunt C inmane B¹
 4 nam . . . trans. om. T¹ transiliunt T² 5 proulidunt C: ludunt K
 7 est del. K 8 lis K 9 qui dum B: quando K 10 sues BK: sus T
 11 inmergant B 12 quod K 13 sua vo. B¹ 14 vevis B¹
 16 eo om. K mucrinato B: mocrenato K: murinato T: maiori nato
 C 18 habet om. K subter natantes C 19 quia] quod C
 20 alligatus T o. quibus sunt K 21 dictis T: dictum C 22 feriebat K
 24 quis T¹: in aquis BC 25 unguinum T tanteque (-tae-) cu. dur. BT: tanteque cu. duritiae K 26 tergorc r. C: tergora perc. B repercutiant K: repercussus (i. e. -os) non sentiat IC mg.
 27 in umi T: in humo B quiescant B¹

et femina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventrum desecantes interimunt. [Solan ex animalibus superiorem maxillam movere dicitur.] Hippopotamus **21** vocatus, quod sit equo similis dorso, iuba et hinnitu, rostro re-
5 supinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa. Die in aquis commo-
ratur, nocte segetes depascitur: et hunc Nilus gignit. Pagrum, **22** quem Graeci φάγρον ideo nuncupant quod duros dentes habeat,
ita ut ostreis in mari alatur. Dentix pro multitudine et grandi- **23**
tate dentium dictus. Lepus a similitudine capitis nuncupatus.
10 Lupum, ut dictum est, aviditas appellavit, piscem in capture **24** ingeniosum: denique rete circumdatus fertur arenas arare cauda,
atque ita conditus transire rete. Mullus vocatus, quod mollis **25**
sit atque tenerrimus. Cuius cibo tradunt libidinem inhibere,
oculorum autem aciem hebetari: homines vero, quibus saepe
15 pastus, piscem olen. Mullus in vino necatus, hi, qui inde
biberint, taedium vini habent. Mugilis nomen habet quod **26**
sit multum agilis. Nam ubi dispositas senserit piscatorum
insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete ut volare
piscem videas. Melanurus, eo quod nigram caudam habeat et **27**
20 pinnas nigras et in corpore lineas nigras; μέλανη enim Graeci
nigrum vocant. Glaucus a colore dictus, quod albus sit; **28**
Graeci enim album γλαυκὸν dicunt. Hic aestate raro appetit,
nisi tantum in nubilo. Thymallus ex flore nomen accepit: **29**
thymum quippe flos appellatur: nam dum sit specie gratus et
25 sapore iucundus, tamen sicut flos fragrat et corpore odores
aspirat. Escarus dictus, eo quod solus escam ruminare perhi- **30**
betur: denique alii pisces non ruminant. Tradunt autem hunc
ingeniosum esse; namque inclusum nassis non fronte erum-

1 vicem *K*   piscem quaedam *C^r*   cr. hab. *B*   2 ventrem *K*
solus . . . dicitur *hab.* *TC mg.*: *om.* *BC¹K*   7 quam *T*   φάγ.] *fagrum*
codd.   nuncupantur *K*   8 ostreas *C¹*   *Dentrix K*   grand.]
magnitudine B   9 nuncupatur *ut vid.* *C*   11 arenis *K*   13 inhiberi
C²: in venere *B*   14 evetare *B¹T* : *vetari K*   15 in vinum *KMP*
in, necatus bib. *B¹*   16 tedio vinum *KP*: *tedio unguium M*: taedium
vino *B¹*   hab. eo quod *K*   17 ubi *om.*, *K*   20 et in . . . nigr. *om.*
C¹   22 γλ. alb. *C*   γλαυκὸν] *glaucron K*: *gleucon BCT*: λευκὸν *dett.*
23 flore] greco *B¹*   24 sit *om.* *C*   gradus *K*   25 flagrat *BCK*
corporis *K*   odore *K*: -em *C*   27 non] in *K*   28 fonte *K*

ISIDORI

pere nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudae
 ictibus crebris laxare fores atque ita retrorsum redire; quem
 luctatum eius si forte aliis escarus extrinsecus videat, adpre-
 31 hensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Sparus a
 lancea missile nomen traxit, quod eiusdem figurae sit. Ter-
 restria enim prius inventa sunt quam marina. Nam sparus est
 32 telum rusticum missile, ab spargendo dictum. Australis
 piscis, sive quia aquarum undam ore suscipit, sive quia tunc
 [hic] piscis oritur quo tempore tendere in occasum Pleiades
 33 cooperint. Hamio saxatilis dextra sinistraque lateribus virgis 10
 puniceis perpetuis aliisque discoloribus designatur; dictus
 34 hamio quia non capitur nisi hamo. Echenais, parvus et semi-
 pedalis pisciculus, nomen sumpsit quod navem adhaerendo re-
 tineat. Ruant licet venti, saeviant procellae, navis tamen
 quasi radicata in mari stare videtur nec moveri, non retinendo, 15
 sed tantummodo adhaerendo. Hunc Latini moram appell-
 35 laverunt, eo quod cogat stare navigia. Vranoscopus vocatur
 ab oculo, quem in capite habet, a quo semper supra intendit.
 36 Millago nominatus, quia evolat super aquam. Quoties autem
 37 cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari. Squatus 20
 dictus, quod sit squamis acutus. Vnde et eius cute lignum
 38 politur. Civitas Syriae, quae nunc Tyrus dicitur, olim Sarra
 vocabatur a pisce quodam qui illic abundat, quem lingua sua
 ‘sar’ appellant; ex quo derivatum est huius sinilitudinis
 39 pisciculos sardas sardiniasque vocari. Allec pisciculus ad 25
 40 liquorem salsamentorum idoneus; unde et nuncupatus. A-
 phorus pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

1 intextis *K* vimibus *K*: humibus *T* adversam *K* 2 crebro
K: cerebris *C¹* ita *om.* *T* qu. luctantem si *K* 3 se *B* esc.]
 scaurus *K* 4 cada *T* erumpentes *B* Sparsus *C¹* 6 enim
om. *K* quamarena *K* sparsus *C¹* 7 simile *T* ab aspargendo
C 8 quod *B* quod *B* 9 hic hab. *T*: *om.* *B¹CK* in occ.
 tend. *T* 10 cepirit *K* Amio . . . amio . . . amo *codd.* 11 colori-
 bus *B* dictus *om.* *K* 12 quod *K* Echenais *C*: Ecenahis *T*:
 Echenaus *BK* et] ac *T* 13 pisculos (-cul-) *KC* ret. adh. *C*:
 erendo ret. *T* 14 tamen] tunc *K* 15 renitendo *Plin. N. H.* 32, 2
 17 vocatus *B* 19 Milvago *edd.* 20 aquas *B* mutare *B¹DK*
 mu. designat *K*: mu. ostendit *T* 21 acutis *C* 22 voc. sarra *C*
 23 quae in li. *K* 24 huius *om.* *K* 25 pisculos sarras *C* pisculus
CK 26 nominatur *K* 27 pisculus *CK* ex. suam h. *K*

Anguillae similitudo anguis nomen dedit. Origo huius ex 41
 limo; unde et quando capit, adeo lenis est ut quanto fortius
 presseris, tanto citius elabitur. Ferunt autem Orientis fluvium
 Gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillae vino
 5 necatae, qui ex eo biberint taedium vini habent. Draco 42
 marinus aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, qui
 dum percusserit, quaqua ferit, venenum fundit [unde et vocatus].
 Muraenam Graeci *μύραιναν* vocant, eo quod conpletet se in 43
 circulos. Hanc feminini tantum sexus esse tradunt et con-
 10 cipere a serpente: ob id a piscatoribus tamquam a serpente
 sibili evocatur et capit. Ictu autem fustis difficulter interi-
 mitur, ferula protinus. Animam in cauda habere certum est;
 nam capite percuesso vix eam interimi, cauda statim examinari.
 Congrus . . . Polypus, id est multiples; plurimos enim nexus 44
 15 habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachiis complectit,
 non morsu, nec prius dimittit quam escam circumroserit.
 Torpedo vocata, eo quod corpus torpescere faciat, si eam 45
 quisque viventem tangat. Narrat Plinius Secundus (N. H.
 32, 7): 'Ex Indico mare torpedo etiam procul et e longinquuo,
 20 vel si hasta virgaque adtingatur, quamvis praevalidos lacertos
 torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligare pedes.' Tanta
 enim vis eius est ut etiam aura corporis sui adficiat membra.
 Sepia dicitur, quia sepibus interclusa facilius capit: in 46
 coeundo obscurum genus; ore enim concipit sicut viperæ.
 25 Cuius atramento tanta vis est ut lucernæ addito Aethiopas
 videri ablato priori lumine quidam tradant. Lulligo. Tradunt 47
 in Oceano Mauretaniae, non procul a Lixo flumine, tantam

1 ded. no. K   2 et om. C   3 elabatur C   ferun-
 lautem K   4 anguilam tr. K   5 negatae KM   biberint . . .
 habent BCKM: biberit . . . habet T: biberit . . . habent U   vivi M :
 om. T   Drogo K   6 in om. K   brancis B: brachiis (-aci-)
 CKT   expectantes K   7 quaque B   fuerit K   un. et voc.
 hab. BCDT²U: om. KT¹   9 est tr. C   conc. serp. T   10 et ob B
 ob . . . serp. om. K   11 et cap. om. T¹   fusti K   12 hab. in cau. C
 13 eum K   14 multiplex B   15 complectitur BCT   16 circum-
 raserit C¹   17 torpescere BCT: torpere K   si . . . tangat om. T
 20 quamvis] quam K   21 quemlibet B¹   22 eius vis est K   23 sepius
 (sae-) int. BK   25 atramenti BC   lucerna adito T   26 videre BCK ab
 alto C¹   tradunt BC, fort. recte Lulico K   27 tanta multitudine BK: om. T

ISIDORI

multitudinem lulliginum evolare ex aqua ut etiam naves demer-
 48 gere possint. Conchae et cochleae hac ex causa vocatae,
 quia deficiente luna cavitur, id est evacuantur. Omnia
 enim clausorum maris animalium atque concharum incremento
 lunae membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim 5
 cum in augmento fuerit, auget humorem; cum vero in defec-
 tum venerit, humores minuantur; hoc enim Physici dicunt.
 Conchae autem primae positionis nomen, cochleae vero per
 49 diminutionem, quasi conchleae. Concharum multa genera
 sunt; inter quas et margariferae, quae *toceloet* dicuntur, in 10
 quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt
 hi qui de animantium scripsere naturis [eo] quod nocturno
 tempore litora appetant, et ex caelesti rore margaritum conci-
 50 piunt; unde et *toceloet* nominantur. Murex cochlea est
 maris, dicta ab acumine et asperitate, quae alio nomine con- 15
 chilium nominatur, propter quod circumcisae ferro lacrimas
 purpurei coloris emittat, ex quibus purpura tingitur: et
 inde ostrum appellatum quod haec tinctura ex testae humore
 51 elicetur. Cancros vocari, quia conchae sunt crura habentes:
 inimica ostreis animalia. Eorum enim carnis vivunt 20
 miro ingenio; nam quia valida testa eius aperiri non potest,
 explorat quando ostrea claustra testarum aperiat, tunc cancer
 latenter lapillum initat atque impedita conclusione ostreae
 carnes erodit. Tradunt quidam decem cancris cum ocimi
 manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum 25

1 luliginum *ex lugenum* *K* evolari *BKT* dim. *BK*: submergere
C 2 *ex hac C*: hec *ex K* 3 *quia*] quod *C* 4 incrementum *K*:
 inter clementia *B* 5 membra *om.* *BK* 6 *in aug.*] incremo *C*
C 7 enim] nobis *K* 9 *qu.* *conculae* *C*: *qu.* *conchule* *T* sunt gen.
C 10 *m. q. oecaeloe* *B¹*: *m. q. caeloe* *C*: *m. q. aceloe* *T* (*ex oc. ?*):
m. q. oecoloe *X*: *m. q. eceloe* *D*: *margariti esse KO*: *vix m. q. Acheloeae*
 in quarum... solid. *om.* *T* 12 *natura* *K* 13 *litore* *T* ap-
 petunt *B* *ante corr.* *K(T?)* 14 *u. acaeloe* *B*: *u. et caeloe* *C*:
u. et oaceloe e (oceloe) *KO*: *u. et eceloe* *DT*: *u. et oceloe* *X*
 numinantur *KO* 15 *acum.*] *amine* *K* 16 *lacrima* *K* 17
 emittit *C* 18 *quod*] *quia BK* 19 *quod Cante corr.* 20 *earum K*
 enim *om.* *T* 21 *validam testam BC* aperire *BCT* 22 *claustra*
om. *B¹* 23 *incitat quo inp.* *K* 24 *trad.* enim *qu. B* 25 *alligatus*
T: alligati K

locum coituros. Duo sunt autem genera cancrorum : fluviales et marini. Ostrea dicta est a testa, quibus mollities interior **52** carnis munitur ; Graeci enim testam ὄστρα vocant. Ostrea autem neutrum, carnes eius feminino dicunt. Musculi sunt, ut **53** praediximus (§ 6), cochleae a quorum lacte concipiunt ostreae ; et dicti musculi quasi masculi. Pelorides a Peloro promontorio **54** Siciliae, ubi abundant, cognominatae sunt (Virg. Aen. 3, 687) :

Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

Vngues a similitudine humanarum unguium dictae. Testudo **55, 56**
10 dictus, eo quod tegmine testae sit adopertus in camerae modum. Sunt autem quattuor genera : terrestres, maritimae, lutariae, id est in caeno et paludibus viventes ; quartum genus fluviales, quae in dulci aqua vivunt. Tradunt aliqui, quod incredibile est, tardius ire navigia testudinis pedem dextrum vehentia. Echinus **57**
15 a terrestre echino nomen traxit, quem vulgus iricum vocant ; cuius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum, quando adhuc coopertae de arboribus cadunt. Caro eius mollis et minio similis, turist tribus modis : ut testudo ac peloris et cochlea. Nam et quod edimus et ubi caro inest utrumque
20 dicitur peloris. Ranae a garrulitate vocatae, eo quod circa **58** genitales strepunt paludes, et sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex his quaedam aquatice dicuntur, quaedam palustres, quaedam rubetae, ob id, quia in vepribus vivunt, grandiores cunctarum. Aliae calamites vocantur, quoniam inter arundines
25 fruticesque vivunt, minimae omnium et viridissimae ; mutae et sine voce sunt. Agredulae ranae parvae in sicco vel agris **59** morantes ; unde et nuncupatae. Negant quidam canes latrare,

I au. sunt *K* : au. *C*   2 est *om.* *C*   3 grece *T*   testum *BT*
ὄστρ.] ostrean (*ex-ea*) *B* : ostream *C* : ostrea *K* · hostra *T*   4 siminimum
di. *K* : fem. genere *di.* *B* : fem. dicuntur *C* : genere fem. dicuntur *T*
5 aquarum quorum *K* : quorum *CT*   ost. et dic. *om.* *K*   7 sunt
 unde poeta ecce *C*   12 fluviales *T*   14 pede dextro *K*   Icinus
 (Hic-) *codd.*   15 icino *BCK* : iricino *T*   ericum *K*   vocat *BT*
16 huius *T*   castenarum *T*   17 copertae *K* : opertae (-te) *BT* :
 apertae *C*   18 uris *BKT* : huius *C* : et is *Arev.* : *fort.* dicitur is tres
 modi sunt *C*   ac] et *B*   19 conclea *K* (*i. e.* cochlea) : concilia *BC* :
 conchilia *T*   inest] est *K* : inest et *BC*   21 strepent *K*   sono *K*
23 quia] quod *B*   24 calamitatis *T* : -tes *C*   26 voces *T*   Egre-
 dulae *BK* : et gredule *T*   parvulae *C*

60 quibus in offa rana viva fuerit data. Sfungia a fingere, id est nitidare et extergere, dicta. Afranius (415) :

Accedo ad te, ut tibi cervicem sfingam linteo,

id est extergam. Cicero (pro Sest. 77) : 'Effingebatur sfungiis sanguis,' id est extergetur. Animal autem esse docetur cruento 5 inhaerente petris. Vnde et dum absciditur sanguinem remittit.

61 Nam alia sunt viventia in aquis et discurrunt, ut pisces ; alia, quae stant fixa, ut ostreae, echini, sfungiae. Ex his alias mares dici, eo quod tenues sint fistulae spissioresque ; alias feminas, quae maioribus fistulis sunt ac perpetuis ; alias duriores, quas 10 Graeci appellant *τράγος*, et nos hircosas dicere possumus ob

62 asperitatem sui. Mollissimum genus earum penicilli vocantur, eo quod aptae sint ad oculorum tumores, et ad extergendas lippitudines utiles. Candidae sfungiae cura fiunt ; per aestatem enim ad solem sternuntur, et sicut cera Punica candorem bibunt. 15

63 Animalium omnium in aquis viventium nomina centum quadraginta quattuor Plinius (32, 142) ait, divisa in generibus beluarum, serpentium communium terrae et aquae, cancrorum, concharum, lucustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, et lulliginum, et huic similia ; ex quibus multa quodam naturae 20 intellectu ordinem temporum suorum agnoscunt, quaedam vero

64 [in suis locis sine mutatione vagantur]. In piscibus autem feminis aliae commixtione masculi concipiunt et pariunt catulos ; aliae ponunt ova sine masculi susceptione concepta, qui idem insequens, sui seminis iactu perfunduntur ; et quae hoc munere 25 fuerint afflata generabilia fiunt, quae vero perfusa non fuerint sterilia perseverant aut putrescant.

1 a sfingere *K*   2 nitidare *K*   3 a te *B*   cerv.] cer (*sic*) *T*
 sfingam (*ex -em*) *K*   lenteo *BDK*   4 et fingebatur (*sfing-* *K*) *codd.*
 5 cruento inherentem *K*   8 icini (*hic -*) *codd.*   9 t. sunt f. *C*: tenuis
 s. fistula *T*   10 quae] quia *T*   fistoli *K*   11 hircosas *K* : incosas *T*
 ob] ut *T*   12 peniculi *K*   14 lippidines *K*   aest.] haec statim *B¹*
 15 en. et ad *T* : ad *K*   stuntur *B¹*   sicut et *T*   16 *cl¹III* *K*
 19 et lulligo *T* : ut lullico *B*   21 ordine *K*   temporis *T*   quaed.
 vero *om. B*   22 in suis . . . vag. hab. *TUX* : *om. BC¹KO*   vacantur
TU   autem add. *m¹C* : aut *K*   23 alia e *K* : alia *B* : alii (*ex ali*) *T*
 conc.] noncupant *T*   24 alii *T* : alia *B¹*   masc. conceptione *C¹* qui
T item *C*   25 profunduntur *BK*   26 generalia *TC¹*   fusa *B¹K*
 27 stelia *K*

DE AVIBVS. Vnum nomen avium, sed genus diversum. Nam sicut specie sibi differunt, ita et naturae diversitate. Nam aliae simplices sunt, ut columbae; aliae astutae, ut perdix; aliae ad manum se subiciunt, ut accipiter; aliae reformidant, 5 ut garamantes; aliae hominum conversatione delectantur, ut hirundo; aliae in desertis secretam vitam diligunt, ut turtur; aliae solo semine reperto pascuntur, ut anser; aliae carnes edunt et rapinis intendunt, ut milvus; aliae enchoriae, quae manent in locis semper, ut [struthio]; aliae adventiciae, quae 10 propriis temporibus revertuntur, ut ciconiae, hirundines; aliae congregae, id est gregatim volantes, ut sturni et coturnices; aliae solivagae, id est solitariae propter insidias depraedandi, ut aquila; accipiter et quaecumque ita sunt; aliae vocibus strepunt, ut hirundo; aliae cantus edunt dulcissimos, ut cygnus. 15 et merula; aliae verba et voces hominum imitantur, ut psittacus et pica. Sed alia sicut genere, ita et moribus innumerabilia; 2 nam volucrum quot genera sint invenire quemque non posse. Neque enim omnis Indiae et Aethiopiae aut Scythiae deserta quis penetrare potuit, qui earum genus vel differentias nosset. 20 Aves dictae, eo quod vias certas non habeant, sed per avia 3 quaque discurrunt. Alites, quod alis alta intendant, et ad sublimia remigio alarum condescendant. Volucres a volando. 4 Nam unde volare, inde et ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis sive manus; et in avibus vola pars media 25 alarum, quarum motu pinnae agitantur; inde volucres. Pulli 5 dicuntur omnium avium nati; sed et animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, et homo parvus pullus. Recentes igitur nati pulli, eo quod polluti sint. Vnde et vestis nigra pulla

1 div. gen. *B* 4 subiciunt] subigunt *C* 8 incuriae (-ie) *BCT*: incuriorae *K* quae *om.* *K* 9 ut *B*: ut strutio (-cio) *TX*: *om.* *CKO* 11 congr.] grege *T* gradatim *T*: congregatim *C* 12 solivae *B* 14 dulc. ed. *C* 15 alia ver. *T* voc. et. ver. *C* 16 Sed et al. *T* ita mor. *B* 17 nam. et vol. *C* sunt *C* quisque *BCK* potest *CK* 18 omnia *C* 19 nosse posset *B* 20 vias] per vias *B* 21 discurrant *K* quia *C* contendant *K* 24 me. pa. pe. di. *C* 25 quorum *T* in. et vol. *C* 26 sed an. *T* quadr. an. *C* 27 et ho. . . . pulli *om.* *K* et] ut *T* (*non U*) 28 sint *T*: sunt *BCK*

ISIDORI

6 dicta est. Alae sunt, in quibus pinnae per ordinem fixae
 volandi exhibent usum. Vocatae autem alae quod his aves
 7 complexos alant ac foveant pullos. Pinna a pendendo, id est
 a volando, dicta ; unde et pendere. Volucres enim pinnarum
 8 auxilio moventur, quando se aeri mandant. Pluma quasi 5
 piluma ; nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma
 9 in avibus. Avium nomina multa a sono vocis constat esse
 composita : ut grus, corvus, cygnus, pavo, milvus, ulula,
 cuculus, graculus et cetera. Varietas enim vocis eorum docuit
 10 homines quid nominarentur. Aquila ab acumine oculorum 10
 vocata. Tanti enim contitus esse dicitur, ut cum super
 maria immobili pinna feratur nec humanis pateat obtutibus, de
 tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar
 11 descendens raptam praedam pennis ad litus pertrahat. Nam
 et contra radium solis fertur obtutum non flectere ; unde et 15
 pullos suos ungue suspensos radiis solis obicit, et quos viderit
 immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat ; si quos
 12 vero inflectere obtutum, quasi degeneres abicit. Vultur a
 volatu tardo nominata putatur : magnitudine quippe corporis
 praepetes volatus non habet. Harum quasdam dicunt concu- 20
 bitu non misceri, et sine copula concipere et generare ; natosque
 earum paene usque ad centum annos procedere. Vultures au-
 tem, sicut et aquilae, etiam ultra maria cadavera sentiunt ; altius
 quippe volantes multa, quae montium obscuritate celantur, ex
 13 alto illae conspiciunt. Gradipes apud Graecos vocatur avis 25
 apud nos tarda, eo quod gravi volatu detenta nequaquam, ut
 14 ceterae volucres, adtollitur velocitate pinnarum. Grues nomen

2 exerent K   3 complexus BK   al. pu. ac. fo. T   Penna BC
 id est vol. di. T : di. id est a vol. K   4 pennarum BC   5 qu. puluma
 K   6 quadr.] quadrū (*sic*) B   7 Av. autem no. T   constant B¹
 comp. esse C   9 graiolus K   10 acumen culorum K   11 cum
 om. B¹   13 pisculos CK   torrenti K   14 protrahat C   16 suos
 puos ungues K   un. sus susp. T¹   rad. sol. un. ob. susp. C
 17 generi K   si quis T   18 obt. conpexerit T (*pro consp-*) : obtuto
 K   19 nominatus B   putatur om. C   quippe] vero B   20 prae-
 pedes K   21 si. pocula B   23 sicut om. T   25 Bradypus Arev.
 (*inimo Brαδύπος*) : Grandipes *delt.* : Gravipes *Corp. Gloss. Lat.* 3, 495,
 64; 512, 57   26 detempta B : decepta K : om. T

de propria voce sumpserunt ; tali enim sono susurrant. Haec autem dum properant, unam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus (5, 716) :

Et turbata perit dispersis littera pinnis.

5 Excelsa autem petunt, quo facilius videant quas petant terras. Castigat autem voce quae cogit agmen : at ubi raucescit, suc- 15 cedit alia : nocte autem excubias dividunt, et ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant : quod cavendum erit, clamor indicat. Aetatem 10 in illis color prodit ; nam senectute nigrescunt. Ciconiae 16 vocatae a sono quo crepitant, quasi cicaniae : quem sonum oris potius esse quam vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hae veris nuntiae, societatis comites, serpentium hostes, maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces 15 eas praecedunt, et ipsae quasi exercitus prosequuntur. Eximia 17 illis circa filios pietas ; nam adeo nidos impensius fovent ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus inpenderint in fetibus educandis, tantum et ipsae invicem a pullis suis aluntur. Olor avis est quem Graeci κύκνον appellant. Olor autem dictus 18 20 quod sit totus plumis albus : nullus enim meminit cygnum nigrum ; ὄλον enim Graece totum dicitur. Cygnus autem a canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suaviter eum canere, quia collum longum et inflexum habet, et necesse est eluctantem vocem per 25 longum et flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt 19 in Hyperboreis partibus praecinentibus citharoedis olores pluri- mos advolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est ; nam Graece κύκνοι dicuntur. Nautae vero sibi hunc bonam prognosim facere dicunt, sicut Aemilius ait (4) :

1 de pr. vo. no. *B* 4 perit *C ante corr.* 5 inpetunt quod *T*
 6 Castigant *B¹* agmina *C* 8 dig.] dictis *B* 9 sonos *T* arceant
C cav.] acuendum *B¹* 11 quem] quoniam *K* 15 persequuntur *C¹*
 17 exeant *B¹* 18 edocandis *T* (*non X*) : et in cunis *B* : om. *KO*
 19 Olus *K* quam *C* cignum *codd.* appellant *KT* : vocant
BC olus *K* 20 pl. alb. to. *T* 22 app. est *C* dulcidine *K*
 23 ca. dicunt qu. *K* 24 est ut cl. *K* 25 inter *C¹T* 26 citaret is *B*
 27 apte *C* 28 nom. lat. *T* cigni *codd.* 29 bonu *K* prognosiam
C faciunt si. *B*

ISIDORI

Cygnus in auspiciis semper laetissimus ales:
hunc optant nautae, quia se non mergit in undas.

- 20** Struthio Graeco nomine dicitur, quod animal in similitudine avis pinnas habere videtur; tamen de terra altius non elevatur.
Ova sua fovere neglegit; sed projecta tantummodo fotu pulveris **5**
21 animantur. Ardea vocata quasi ardua, id est propter altos volatus. Lucanus (5, 554):

Quodque ausa volare Ardea.

- Formidat enim imbres, et supra nubes evolat, ut procellas nubium sentire non possit. Cum autem altius volaverit, signi- **10**
22 ficat tempestatem. Hanc multi Tantalum nominant. Phoenix Arabiae avis, dicta quod colorem phoeniceum habeat, vel quod sit in toto orbe singularis et unica. Nam Arabes singularem ‘phoenicem’ vocant. Haec quingentis ultra annis vivens, dum se viderit senuisse, collectis aromatum virgulis, rogum sibi in- **15** struit, et conversa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicque iterum de cineribus suis resurgit.
23 Cinnamolgas et ipsa Arabiae avis, proinde ita vocata quod in excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami: et quoniam non possunt ibi homines descendere propter ramorum altitu- **20** dinem et fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, et pretiis amplioribus vendunt; [eo] quod cinnamonum magis quam alia mercatores probent.
24 Psittacus Indiae litoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua et ceteris avibus latiore. Vnde et articulata verba **25** exprimit, ita ut si eam non videris, hominem loqui putas. Ex natura autem salutat dicens: ‘have,’ vel χαῖρε. Cetera nomina institutione discit. Hinc est illud (Mart. 14, 73):

¹ laetissima avis *K*   ² qua *K*   ³ non sc *C*: non *om.* *B¹*   ³ dicitur *om.* *K*   ⁵ foto *K*: fetu *T*   ⁸ quoque ausu avolare *C¹*   ⁹ super *B* volat *K*   ¹¹ tantulum *C*   ¹² quia *C*   ¹³ habet *C*   ¹⁴ voc.] habent *B*   quinnientis *K*   ann. ult. *C*   ¹⁵ aromatis *C¹*   ¹⁷ de] in *K*   cinerinibus *B¹*   surgit *TC*   ¹⁸ Cinomolgus *BU*: Cinomolgus *C*: Cennomulgus *K*: Chinomolgus *T*   ita *om.* *T*   ¹⁹ texet *T* fructibus *T*   ²⁰ hom. ibi *C*   ²¹ iac. . . dep. post vend. *K*   ²² ac] cum *K*   illu *K¹*: illud *K²*: ipsa *B*   ²³ eo hab. *BCTU*: *om.* *K*: *an hoc?*   cinnama *TU*   ²⁴ Ps. in Ind. *BC*   ²⁶ videaris *C* put. lo. *K*   ²⁷ et cet. *T*

Psittacus a vobis aliorum nomina discam ;
hoc didici per me dicere : 'Caesar have.'

Alcyon pelagi volucris dicta, quasi ales oceanea, eo quod hieme **25**
in stagnis oceanii nidos facit pullosque educit : qua excubante
5 fertur extento aequore pelagus silentibus ventis continua septem
dierum tranquillitate mitescere, et eius fetibus educandis obse-
quium ipsa rerum natura praebere. Pelicanus avis Aegyptia **26**
habitans in solitudine Nili fluminis, unde et nomen sumpsit ;
nam Canopos Aegyptus dicitur. Fertur, si verum sit, eam
10 occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde se
ipsam vulnerare et aspersione sui sanguinis vivificare filios.
Stymphalidae aves ab Stymphadibus insulis appellatae, ubi **27**
plurimum abundant ; adversus quas Hercules sagittis est usus.
Sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes. Diomedias **28**
15 aves a sociis Dionedis appellatas, quos ferunt fabulae in easdem
volucres fuisse conversos ; forma fulicae similes, magnitudine
cygnorum, colore candido, duris et grandibus rostris. Sunt
autem circa Apuliam in insula Diomedia inter scopulos litorum
et saxa volitantes ; iudicant inter suos et advenas. Nam si **29**
20 Graecus est, propius accedunt et blandiunt ; si alienigena,
morsu inpugnant et vulnerant, lacrimosis quasi vocibus dolentes
vel suam mutationem vel regis interitum. Nam Diomedes ab
Illyriis interemptus est. Haec autem aves Latine Diomediae
vocantur, Graeci eas ἑρωδιούς dicunt. Memnonides aves Aegy- **30**
25 ptiae appellatae a loco, ubi Memnon periit. Nam catervatim
advolare dicuntur ex Aegypto ad Ilium iuxta Memnonis sepul-
chrum, et proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto
autem anno ad Ilium veniunt, et cum biduo circumvolaverint,
tertia die ineuntes pugnam vicissim se unguibus rostrisque

1 discat *K*   2 per me did. dic. salve habe *K*   3 a. ocianca *K* : a.
cianea *TC* *mg.* (*i. e.* cyanea) : a. ceania *B* : algina *C*   4 qu. in hi. in st.
B   5 eius] de *T*   6 obs. *om. C¹*   11 sui sa. sui vi. *T*   12 Strom-
phalidae (-mfa-) *BK* : Strophalidae *C* : Sthrom valide *T*   13 strofadibus
BC : strofadibus *K* : strovadibus *T*   14 appellata *B*   15 enim] autem
K : *om. C*   16 Diomedis] mediis *T*   17 quo erunt *K*   18 pulice *T*
similis *K*   19 rostris *T*   20 circa] in *K*   21 proprius *KT*
blandiuntur *BC*   22 cos *B*: autem *C¹*   23 eas *om. T*

ISIDORI

31 dilacerant. Hercyniae aves dictae ab Hercynio saltu Germaniae, ubi nascuntur, quarum pinnae adeo per obscurum emicant ut quamvis nox obtenta densis tenebris sit, ad praesidium itineris dirigendi praeiactae interluceant, cursusque viae
 32 pateat indicio plumarum fulgentium. Onocrotalon Graeci 5 vocant rostro longo. [Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.] Ibis avis Nili fluminis, quae semetipsam purgat, rostro in anum aquam fundens. Haec serpentum ova vescitur, gratissimam ex eis escam nidis suis deportans.
 33 Meropes eosdemque et gaulos, qui parentes suos recondere 10 atque alere dicuntur. Coredulus genus volatile, quasi cor edens.
 34 Monedula avis, quasi monetula, quae dum aurum invenit, aufert et occultat. Cicero pro Valerio Flacco (76) : ‘Non plus aurum
 35 tibi quam monedulae committendum.’ Vespertilio pro tempore nomen accepit, eo quod lucem fugiens crepusculo vesperino circumvolet praecipi motu acta, et tenuissimis brachiorum membris suspensa; animal murium simile, non tam voce resonans quam stridore; specie quoque volatilis simul et quad-
 36 37 rupes, quod in aliis avibus reperiri non solet. Luscinia avis inde nomen sumpsit, quia cantu suo significare solet diei 20 surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem et acreduila, de qua Cicero in Prognosticis (frag. 6) :

Et matutinos exercet acreduila cantus.

38 Vlula avis ἀπὸ τοῦ δλολύζειν, id est a planctu et luctu, nominata; cum enim clamat aut fletum imitatur aut gemitum. Vnde et apud 25 augures si lamentetur tristitiam, tacens ostendere fertur prospe-
 39 ritatem. Bubo a sono vocis conpositum nomen habet, avis

1 lacerant *C* 2 adeo *om.* *T* 3 obscuro *BT*: -ra *C* 4 preiactata
T: iactae *K*: iacta *B¹*: proiecta *C¹* 5 viae *om.* *B* 5 pateant *CK*
 plurimarum *B* 6 quorum . . . solit. *hab.* *BGTU* *Mon.* : *om.* *CDFK*
 sunt gen. *B* 7 Ibi *B¹*: *om.* *D* (*non F*) 8 semetipsa *K* (*non D*)
 9 gratissima *K* deportant *C¹* 10 et *om.* *B* 11 caulos *K*: gaulus
B: galbeolos *Schol. Bern. Georg.* 4, 14 11 dicitur *B* 12 qu.
 monetala *B*: qu. monitula *K* 13 cum *BCK* 13 et *om.* *B* 14 auro *C¹*
 14 quam] quoniam *C* 15 pro] ex *K* 15 accipit *C* 16 a. ac ten.
B: a. ten. *T* 18 volatile *K* 19 alis *C* *ante corr.* *T* *ante corr.*
 20 quia] quod *K* 21 exordium *K* (*B¹ u. l.*) 22 agredula . . . agredula
K 23 exercit *BK* 25 gem.] luctum *B* 24 un. *ap.* *T* 27 *Bufo*
T (*passim*) 26 nom. *hab.* *om.* *T*

feralis, onusta quidem plumis, sed gravi semper detenta pigritia : in sepulcris die noctuque versatur, et semper commorans in cavernis. De qua Ovidius (*Met.* 5, 549) :

Foedaque fit volucris venturi nuntia luctus,

5 ignavus bubo dirum mortalibus omen.

Denique apud augures malum portendere fertur : nam cum in urbe visa fuerit, solitudinem significare dicunt. Noctua dicitur **40** pro eo quod nocte circumvolat et per diem non possit videre ; nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem **10** insula Cretensis non habet ; et si veniat aliunde, statim moritur.

Noctua autem non est bubo ; nam bubo maior est. Nycticorax **41** ipsa est noctua, quia noctem amat. Est enim avis lucifuga, et solem videre non patitur. Strix nocturna avis, habens nomen **42** de sono vocis ; quando enim clamat stridet. De qua Lucanus **15** (6, 689) :

Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur.

Haec avis vulgo amma dicitur, ab amando parvulos ; unde et lac praebere fertur nascentibus. Corvus, sive corax, nomen **43** a sono gutturali habet, quod voce coracinet. Fertur haec avis **20** quod editis pullis escam plene non praebeat, priusquam in eis per pinnarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat ; postquam vero eos tetros plumis aspicerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit. Cornix, annosa avis, apud Latinos Graeco nomine appellatur ; **44** **25** quam aiunt augures hominum curas significationibus agere, insidiarum vias monstrare, futura praedicere. Magnum nefas haec credere ut Deus consilia sua cornicibus mandet. Huius inter

1 gravis *BKT*   **2** pigr. det. *C*   **3** quo *K*   **4** nomen *BKT* (*et*
Isid. ?)   **5** portentum refertur (*ex referuntur*) *K*   **6** significari *T*
7 *autem*] *haec C*
8 videri *CKT*   **9** exortum splendorem *K*   **10** *autem*] *haec C*
11 Nocticorax *codd.*   **12** qui *T* nocte *K*   **13** solo *B¹*   **14** *quod*] **15** *quod*] **16** *quod*] **17** *fert.*
quam *BC* *ut vid.*   *trep.]* *praepedis K*   *que B*   *18* *fert.*
praeb. *C*   *sive*] *aut T*   **19** *quia B*   *vocem cor.* *et K*   *crocitet C*
hoc a. *T* : *a.* *haec C*   **20** *detis T¹* : *deditis T²*   *escarum plena K*
in om. *K*   *per om.* *T*   **21** *nigredine T* : *nigritudinem C*   *propriis*
coloribus T   **22** *eos*] *eius C*   *agnito B*   **23** *oculos C*   **24** *quam*]
qua (*ex que?*) *B¹*   *omnium cura T*   **26** *predicare T*   **27** *ut Deus*
vel Deo cons. *K*   *cornificibus T*

ISIDORI

multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus ; unde est illud (Virg. Georg. 1, 388) :

Tunc cornix plena pluviam vocat improba voce.

- 45** Graculus a garrulitate nuncupatus ; non, ut quidam volunt, pro eo ut gregatim volent ; cum sit manifestum ex voce eos nuncupari. Est enim loquacissimum genus et vocibus importunum.
46 Picae quasi poeticae, quod verba in discrimine vocis exprimat, ut homo. Per ramos enim arborum pendulae importuna garrulitate sonantes, et si linguis in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanae vocis imitantur. De qua congrue quidam ait (Mart. 14, 76) :

Pica loquax certa dominum te voce saluto :
 si me non videas, esse negabis avem.

- 47** Picus a Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod eam in auspiciis utebatur. Nam ferunt hanc avem quiddam habere divinum, illo indicio quod in quacumque arbore nidificaverit, clavum, vel quidquid aliud fixum, diu haerere non potest quin statim excidat, ubi ea insederit. Iste est picus Martius ; nam **48** alia est pica. Pavo nomen de sono vocis habet ; cuius caro tam dura est ut putredinem vix sentiat, nec facile coquatur. De quo quidam sic ait (Mart. 13, 70) :

Miraris, quotiens gemmantem explicat alas,
 si potes hunc saevo tradere, dure, coco.

- 49** Phasianus a Phaside insula Graeciae, unde primum asportatus est, appellatus. Testatur id vetus distichon illud (Mart. 13, 72) : **25**

Argiva primo sum transportata carina :
 ante mihi notum nil nisi Phasis erat.

- 50** Gallus a castratione vocatus ; inter ceteras enim aves huic solo testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos gallos vocabant.

1 tribuuntur C; tradunt B 4 Gragulos BT nuncupatos T:
 vocatus K: -tos B quidem B 5 ut] quod T nominari C
 7 quod] quae C exprimant B: -unt C 8 pendula T 10 quidem
 T 11 agit B 12 certo C¹ te dom. KT ante corr. 14 eam]
 eodem C 15 quidam B¹KT 16 divino K quia C 17 alium
 K : om. C 17 haer.] habere T quin] qui non K 18 eam B
 19 de so. vo. nom. C 22 explicamus T 23 duro BT 24 aspor-
 tatum C 25 id vet.] iductus B 26 argua B¹T 27 fasidis K
 29 testiculo B

Sicut autem a leone leaena et a dracone dracaena, ita a gallo gallina. Cuius membra, ut ferunt quidam, si auro liquecenti misceantur, consumi. Ans ab assiduitate natandi aptum nomen 51 accepit. Ex quo genere quaedam germanae dicuntur, quod 5 plus ceteris nutrient. Anseri nomen ans dedit per derivationem, 52 vel a similitudine, vel quod et ipsa natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit ut anser; unde et clangore eius Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est. Fuliga 53
 10 dicta, quod caro eius leporinam sapiat; λαγώς enim lepus dicitur, unde et apud Graecos λαγός vocatur. Est autem avis stagnensis, habens nidos in medio aquae, vel in petris quas aquae circumdant, maritimoque semper delectatur profundo. Quae dum tempestatem praesenserit, fugiens in vado ludit.
 15 Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc haesit. Saepe autem 54 demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, et praevidentes aequoris tempestatem cum clamore ad litora tendunt. Nam in pelago iam gravissimam esse tempestatem, cum ad litora mergi confugerint. Accipiter avis animo 55
 20 plus armata quam unguis, virtutem maiorem in minori corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est a capiendo, nomen sumpsit. Est enim avis rapiendis aliis avibus avida, ideoque vocatur accipiter, hoc est raptor. Vnde et Paulus Apostolus dicit (2 Cor. 11, 20): 'Sustinetis enim, si quis accipit'; ut enim diceret 'si 25 quis rapit', dixit 'si quis accipit'. Fertur autem accipitres circa 56 pullos suos inpios esse; nam dum viderint eos posse tentare

1 a leo B 3 misceatur KT Anser C¹: Anas dett. 4 genera C¹
 quia C 5 nutrunt C ans in se ded. T 6 quia C et om. K
 ipse T 9 Cap. romae dep. K Fulica BCK : Phulica T: fort.
 Fulaga 10 di. est qu. K sapit C dic. lepos C 11 Graecos
 om. B¹ lagois (i.e. λαγώις) CT 12 nidum K 13 aqua circumdat
 T maritimo semperque T delectantur K 14 persenserit BCT
 vadum BT 15 Mergus C hoc esit T: est inditum K: sumpsit B:
 habet C 16 sub fontibus K 17 pracecedentis K 20 arma T
 21 hec K id est a cap. om. T 22 enim] autem C avibus alii
 K 23 id est BK Apostolus om. BK dicit] ait C 24 accepit
 K ut en. . . . acc. om. B¹ 25 accepit K 26 dum om. B¹
 viderit C (et praebet et verberat et praccipitat et compellit)

ISIDORI

volatus, nullas eis praebent escas ; sed verberant pinnis et a nido
 praecipitant, atque a tenero conpellunt ad praedam, ne forte
 57 adulti pigrescant. Capus Itala lingua dicitur a capiendo. Hunc
 58 nostri falconem vocant, quod incurvis digitis sit. Milvus mollis
 et viribus et volatu, quasi mollis avis, unde et nuncupatus ; rapa- 5
 59 ciussimus tamen et semper domesticis avibus insidiator. Ossi-
 fragus vulgo appellatur avis quae ossa ab alto dimittit et frangit.
 60 Vnde et a frangendo ossa nomen accepit. Turtur de voce
 vocatur ; avis pudica, et semper in montium iugis et in desertis
 solitudinibus commorans. Tecta enim hominum et conversa- 10
 tionem fugit, et commoratur in silvis. [Quae etiam hieme de-
 plumata in truncis arborum concavis habitare perhibetur.]
 Cuius e contrario columba hospitia humana diligit ; domorum
 61 blanda semper habitatrix. Columbae dictae, quod earum colla
 ad singulas conversiones colores mutent ; aves mansuetae, et in 15
 hominum multitudine conversantes, ac sine felle ; quas antiqui
 Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentant, et osculo
 62 amorem concipient. Palumbes [eo quod sint farsae, a pabulo ;
 quas vulgus titos . vocant] avis casta ex moribus appellatur,
 quod comes sit castitatis ; nam dicitur quod amissio corporali 20
 consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.
 63 Perdix de voce nomen habet, avis dolosa atque inmundia ; nam
 masculus in masculum insurgit, et obliviscitur sexum libido pre-
 ceps. Adeo autem fraudulenta, ut alteri ova diripiens foveat ;
 sed fraus fructum non habet : denique dum pulli propriae vocem 25
 geneticis audierint, naturali quodam instinctu hanc quae fovit
 64 relinquunt, et ad eandem quae genuit revertuntur. Coturnices

3 prigiscant *B* italiae *T* a cap. dic. *C* 4 vo. eo qu. *K*
 sint *B* 5 nuncupatur *K* rap. est ta. *C* 6 insidiatur *B* Ossi-
 fracus *K* : Ossifrangus *BCT* 9 deserto *T* 10 commorantes *K*
 11 Quae . . . perhib. *hab.* *TUX* : om. *BCDFKO* etiam et h. *U* 13 cui
K : om. *D* 14 sem. bl. *T (non D)* 16 conversations *BT* quas
 om. *C¹* 17 frequentant *K* 18 eo quod . . . vocant *hab.* *TU* : om.
BCK fraseo pa. *T (non U)* 19 thitos *T (non U)* : tetas *Serv. ad*
Ed. 1, 57 vocat *U* app. eo qu. *B* : appellata quia *C* 21 solidaria
K requirant *B* 22 inm. a. dol. *B* 23 surgit *CT* : ex-
 surgit *B* libido *C¹* 24 au. ut fr. ut *T* 25 pr. gen. voc. *K* : voc.
 pr. gen. *T* 26 quodam] quod *B* qu. eos fo. *K* foveat *B* 27 et
 eadem *C¹* revertentur *K*

a sono vocis dictas, quas Graeci ὄπτυγας vocant, eo quod visae fuerint primum in Ortygia insula. Haec adveniendi habent tempora ; nam aestate depulsa maria transmeant. Ortygometra 65 dicitur quae gregem dicit. Eam terrae propinquantem accipiter 5 videns rapit ; ac propterea cura est universis ducem sollicitare generis externi, per quam caveant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum ; quam ob causam eas veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut et homo, caducum patitur morbum. Vpupam Graeci appellant 66
 10 eo quod stercora humana consideret, et foetenti pascatur fimo ; avis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris et humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens daemones suffocantes se videbit. Tucos, quos Hispani ciculos vocant, a voce propria nominatos. 67
 15 Hi veniendi habent tempus, milvorum scapulis suscepti propter breves et parvos volatus, ne per longa aeris spatia fatigati deficiant. Horum salivae cicadas gignunt. Passeres sunt minuta 68 volatilia, a parvitate vocata ; unde et pusilli parvi. Merula 69 antiquitus medula vocabatur, eo quod modulet. Alii merulam 20 aiunt vocatam quia sola volat, quasi mera volans. Haec cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia autem candida est. Erundo 70 dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aere capiat escas et edat ; garrula avis, per tortuosos orbes et flexuosos circuitus pervolans, et in nidis construendis educandisque fetibus sollertissima ; habens etiam quiddam praescium, quod lapsura deserat nec appetat culmina. A diris quoque avibus non inpetitur, nec

1 eo] et B 4 quae] quia C du. dicunt e. K 5 capit K
 6 per qua B 7 ob qu. cau. B 8 enim om. T 9 ho K pat.
 cad. mo. C capit K Opupam K : Opupam BT : fort. Vp. ἔπονα
 10 desiderant K : considerant B et] ut K fatenti C¹ 12 quis-
 que C¹ 14 Tuchos T (non U) : Togos KM ciculos K (non U)
 nominatus B : -ti C 16 per om. B 17 cicladas B sunt om. C
 18 vol.] animalia B vocatae K et pu. et pa. CT : et pu. et vocat
 (delet.) pa. B 19 qu. medulet BKM 20 quia so. vo. om. T
 volet C 21 autem om. C E. autem dic. T 22 sumet T : -it C
 res. sed om. B¹ 23 et ed. ga. av. om. KO edat] comedat B
 av. et per T et om. K : per O 24 in om. K educandisque C¹
 25 quidam B desinat K 26 a diris] aliis BKO impeditur BO
 (non UX)

ISIDORI

umquam praeda est. Maria transvolat, ibique hieme commo-
 71 ratur. Turdos a tarditate dictos; hiemis enim confinio se re-
 ferunt. Turdela quasi maior turdus; cuius stercore viscum
 generare putatur. Vnde et proverbium apud antiquos erat,
 72 'Malum sibi avem cacare.' Furfurio vocatus, quod prius 5
 73 farre in farinam redacto pasceretur. Ficedulae dictae, quod
 ficus magis edant. Panditur versiculo veteri illo (Mart.
 13, 49):

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis,
 cur potius nomen non dedit uva mihi? 10

74 Carduelus, quod spinis et cardibus pascitur; unde etiam apud
 Graecos acalanthis dicta est, ab ἀκάνθαις, id est spinis, quibus
 75 alitur. Augures autem dicunt et in gestu et in motu et in volatu
 76 et in voce avium signa esse constituta. Oscines aves vocant, quae
 77 ore cantuque auspiciū faciunt; ut corvus, cornix, picus. Alites, 15
 quae volatu ostendere futura videntur; quae si adversae sunt,
 inebrae dicuntur, quod inhibeant, id est vetent; si prosperae,
 praepetes; et ideo praepetes, quia omnes aves priora petunt
 78 volantes. Tertiam faciunt speciem auguriorum in avibus, quam
 communem vocant, ex utroque permixtam, id est cum aves ex 20
 79 ore et volatu auguriant. Sed fidem non habet. Omnium autem
 genera volucrum bis nascuntur. Primum enim ova gignuntur,
 80 inde calore materni corporis formantur et animantur. Ova
 autem dicta ab eo quod sint uvida. Vnde et uva, eo quod in-
 trinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius 25
 humorem habet; uvidum, quod interius. Quidam [autem]

1 transvolans <i>B</i> (<i>non U</i>)	2 <i>Turdus T</i> : <i>Tardus C¹</i>	dictus <i>TC</i>				
5 ave <i>K</i>	6 <i>reducto B ante corr.</i> : <i>redacta C</i>	7 veteri				
<i>in ras. B</i>	<i>illi K</i>	<i>uvam T</i>	11 <i>Cardualus BK</i>			
quia <i>C</i>	9 <i>dulcius T</i>	12 <i>acantis BKT</i>	est <i>om. C</i> ab <i>om. K</i>			
13 autem <i>om. T</i>	gustu <i>K</i>	15 <i>cantatu ausp. K</i>	16 <i>quae si</i>] <td>quasi <i>B</i></td> <td>17 <i>inebae (-be) BK</i>: <i>inhebae C¹</i></td> <td><i>quod] quasi K</i></td>	quasi <i>B</i>	17 <i>inebae (-be) BK</i> : <i>inhebae C¹</i>	<i>quod] quasi K</i>
<i>propere K</i>	18 <i>et om. K</i>	petent <i>T</i>	19 <i>voluntates C¹</i>			
<i>fac. post av. C</i>	<i>quem BT</i>	20 <i>permixta BT</i>	<i>id est cum] id B</i> :			
<i>haec K</i>	<i>21 auguria faciunt BCDK</i>	<i>fides codd.</i>	<i>non</i>			
<i>f. h. B ante corr.</i> : <i>f. inhabitat T</i> (<i>vix pro inhibitat</i>)		<i>habent D</i>	<i>autem</i>			
<i>om. C</i>	<i>22 vol.] avium K</i>	<i>24 autem om. C</i>	<i>uvae C</i>			
<i>BC</i>	<i>26 uvidum B</i>	<i>autem hab. BT</i> : <i>om. CK</i>	<i>25 sint</i>			

putant, ovum Graecam habere originem nominis. Illi autem dicunt ϕà, V littera ablata. Ova autem quaedam 81 inani vento concipiuntur; sed non sunt generabilia, nisi quae fuerint concubitu masculino concepta et seminali spiritu penetrata. Ovorum vim tantam dicunt ut lignum perfusum eo non ardeat, ac ne vestis quidem contra adu- ratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri frag- menta.

DE MINVTIS VOLATILIBVS. Apes dictae, vel quod se pedibus VIII 10 invicem alligent, vel pro eo quod sine pedibus nascuntur. Nam postea et pedes et pinnas accipiunt. Haec sollertes in gene- randi mellis officio adsignatas incolunt sedes, domicilia inenar- rabili arte conponunt, ex variis floribus favum condunt, textisque ceris innumera prole castra replent, exercitum et reges habent, 15 proelia movent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has 2 plerique experti sunt de boum cadaveribus nasci. Nam pro his creandis vitulorum occisorum carnes verberantur, ut [ex] putrefacto cruento vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen apes vocantur ortae de bobus, sicuti scabrones 20 de equis, fuci de mulis, vespae de asinis. Costros Graeci ap- 3 pellant, qui in extremis favorum partibus maiores creantur: quos aliqui reges putant. Dicti quod castra ducant. Fugus est maior ape, scabrone minor. Dictus autem fugus quod alienos labores edat, quasi fagus; depascitur enim quod non laboravit. 25 De quo Vergilius (*Georg.* 4, 168):

Ignavum fucus pecus a praesepibus arcent.

Vespa... Scabrones vocati a cabo, id est [a] caballo, quod ex 4

² dicunt om. B¹ quidam K: om. T 3 inani] in B¹ 6 perf. ex eo T: profusum eo C 9 dicta T inv. ped. B 10 pro eo om. B nascantur B 13 pro var. K cond. fav. C 14 prole] procul C¹ exercitus K 17 ut] et T ex hab. T: om. BK 18 aefficiantur K 19 sicut T scaprones K: scrabones T 20 Capros KO: Custros X: Castros C: Οἰτρπούς Palladius 6, 10 (?) 22 aliqui] ali K quia C Fucus... fucus BT 23 ape ma. C: ma. apis B scrabrone B¹: scaprone K 24 fagus] fugus K: fo*us B quod] quae B 26 fugus BK: fucus T pecus om. K arcet BKT 27 Scaprones K a hab. CT: om. BK

ISIDORI

eis creentur. Sicut autem scabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex his iterum saepe nascuntur scarabaei ; 5 unde et cognominati sunt. Tauri vocantur scarabaei terrestres ricino similes. Buprestis animal est parvum in Italia simillimum scarabaeo, longipedum. Fallit inter herbas bovem maxime, 5 unde et nomen habet, devoratumque tacto felle ita inflammat ut 6 rumpat. Cicindela scarabaeorum genus est ; eo quod gradiens 7 vel volans lucet. Blattae a colore nuncupatae, siquidem et comprehensae manum tingunt ; unde et blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscae, 10 nam musca lucipeta, et blatta lucifuga est ; per noctem enim 8 tantum ambulat. Papiliones aviculae sunt quae maxime abundant florentibus malvis, quique vermiculos [ex] stercore suo 9 faciunt nasci. Locusta, quod pedibus sit longis veluti asta ; unde et eam Graeci tam maritimam quam terrestrem *ἀρτακὸν* 15 10 appellant. Cicades ex ciculorum nascuntur sputo. Haec in 11 Italia apud Rheginos mutae sunt, nec usquam alibi. Musca ex Graeco venit, sicut et mus. Haec, sicut et apes, necatae in 12 aqua aliquotiens post unius horae spatium reviviscunt. Cynomya Graece vocatur, id est musca canina ; nam κύων Graece canis 20 13 vocatur. Culex ab aculeo dictus, quod sanguinem sugit. Habet enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrat ut 14 sanguinem bibat. Sciniphes muscae minutissimae sunt, aculeis permolestae. Qua tertia plaga superbus Aegyptiorum populus 15 caesus est. Oestrus animal armentorum, aculeis permole- 25 lestum. Oestrus autem Graecum est, qui Latine asilus, 16 vulgo tabanus vocatur. Bibones sunt qui in vino nascun-

1 creantur BK scaprones K 2 ex eis BCK sepaes ex vespaes K
 4 parum T 6 devorat (ex -atum) tactumque K 7 Cicendela
 BCT: Cecindela K est om. K 9 ob latteum T (pro ob lacteum ?)
 12 apiculae K 13 quisque T: quoque K ex hab. CK: om. BT
 14 Lucusta CT: Locustae K: Langusta Isid. ? velut BK 15 ea
 T astaco T: astago B: astapo K: hastaco C 16 appellant
 C 17 multae (-te) CKOX 18 in aquam T: om. K 21 eculeo T
 quod] quia BC 22 carne KT¹ ut] et T 23 Scenifes K:
 Scenifes TC muscae om. C sunt] sed K 24 aegypti K
 caes. est pop. C 27 tavanos K Bibones CT sunt
 om. T

tur, quos vulgo mustiones a musto appellant. Vnde et Afranius (407):

Cum ad me spectas et fabulare incipis,
ex ore in oculis tuis bibones involant.

5 Gurgulio dicitur, quia pene nihil est aliud nisi guttur.

17

1 musciones *DTU* et *om. BDF* 3 a me *BCDFKMOP*
(*non UV*) expectas *codd.* (*etiam MOPUV*) expectasset f. *BDF*
famulare *M* (-re *etiam DFOPUVX*) incipes *K* (*non MO*): incipias
P 4 oculos tuos *dett.* (*non DFMOPUVX*) bibones *CTUV*
(*non DFMOP*) 5 Curculio *C* est *om. B*¹

LIBER XIII

DE MVNDO ET PARTIBVS

In hoc vero libello quasi in quadam brevi tabella quasdam caeli causas situsque terrarum et maris spatia adnotavimus, ut in modico lector ea percurrat, et conpendiosa brevitate etymologias eorum causasque cognoscat.

I DE MVNDO. Mundus est caelum et terra, mare et quae in 5 eis opera Dei. De quo dicitur (Ioh. 1, 10): ‘Et mundus per eum factus est.’ Mundus Latine a philosophis dictus, quod in sempiterno motu sit, ut caelum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in 2 motu est. Vnde et animalia Varroni videntur elementa. ‘Quo- 10 niam per semetipsa,’ inquit, ‘moventur.’ Graeci vero nomen mundo de ornamento adcommodaverunt, propter diversitatem elementorum et pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos κόσμος, quod significat ornamentum. Nihil enim 3 mundo pulchrius oculis carnis aspicimus. Quattuor autem 15 esse climata mundi, id est plagas: Orientem et Occidentem, 4 Septentrionem et Meridiem. Oriens ab exortu solis est nun- ccupatus. Occidens, quod diem faciat occidere atque interire. 5 Abscondit enim lumen mundo et tenebras superinducit. Se- ptentrio autem a septem stellis axis vocatur, quae in ipso revo- 20 lutae rotantur. Hic proprie et vertex dicitur, eo quod vertitur, sicut poeta ait (Virg. Aen. 2, 250):

Vertitur interea caelum.

6 Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tunc purius micat aether. Merum enim purum dicitur. 25 7 Ianuae caeli duae sunt, Oriens et Occasus; nam una porta sol

1 vero om. T (non F)   quodam K   5 cael. ter. B   6 eis
sunt op. B   7 quod om. C¹   8 motus K   a. et mare K¹   9 eius]
eis C   10 vid. esse el. B   11 se ipsa T   12 ornatu K Phill.
aeris comodaverunt Phill.   16 climata] elementa CK   Or. Occ.
C   20 vocatus T   24 facit C   qu. medies T   25 acher T¹:
dies B

procedit, alia se recipit. Cardines autem mundi duo, Septen- 8
trio et Meridies : in ipsis enim volvitur caelum.

DE ATOMIS. Atomos philosophi vocant quasdam in mundo II
corporum partes tam minutissimas ut nec visui pateant nec
5 τομήν, id est sectionem, recipient ; unde et ἀτομοι dicti sunt.
Hi per inane totius mundi inquietis motibus volitare et huc
atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulveres qui infusi
per fenestras radiis solis videntur. Ex his arbores et herbas et
fruges omnes oriri, ex his ignem et aquam et universa gigni
10 atque constare quidam philosophi gentium putaverunt. Sunt 2
autem atomi aut in corpore, aut in tempore, aut in numero. In
corpore, ut lapis. Dividis eum in partes et partes ipsas dividis
in grana, veluti sunt harenæ ; rursumque ipsa harenæ grana
divide in minutissimum pulverem, donec, si possis, pervenias
15 ad aliquam minutiam, quae iam non sit quae dividi vel secari
possit. Haec est atomus in corporibus. In tempore vero sic 3
intellegitur atomus. Annum, verbi gratia, dividis in menses,
menses in dies, dies in horas ; adhuc partes horarum admit-
tunt divisionem, quoisque venias ad tantum temporis pun-
20 ctum et quandam momenti stillam, ut per nullam morulam
produci possit ; et ideo iam dividi non potest. Haec est
atomus temporis. In numeris, ut puta octo dividuntur in quat- 4
tuor, rursus quattuor in duo, deinde duo in unum. Vnus
autem atomus est, quia inseparabilis est. Sic et littera : nam
25 orationem dividis in verba, verba in syllabas, syllabam in litteras.
Littera, pars minima, atomus est, nec dividi potest. Atomus
ergo est quod dividi non potest, ut in geometria punctus. Nam
τόμος divisio dicitur Graece, ἀτομος indivisio.

1 mundi om. B 4 nec tamen T 5 unde athomi C 6 voluntari
T 7 ferre B¹K 8 et frutes T: frugesque C 9 or. et
ex BC 11 generari C 12 corpore] pore B¹ num.] animo B¹
13 velut har. K 16 in corp. at. C 19 divisiones T 20 venies K
20 ut qu. C¹: et quandam T: et ipsam quandam K Phill. momentis
T stellam B 21 ut per . . . iam om. T 22 In num. om. T 23 puto
K dividantur octo C¹ 24 quia] quod C 25 inseparabilis est] secari non
potest B sicut et litt. B 26 nam et or. C: or. K 25 ver. autem in C
syll. autem in C: syllabas in K 26 litt. autem pars C 28 τομή
Arev. dic. div. C

ISIDORI

III DE ELEMENTIS. Ὅλην Graeci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia haec elementa formata sunt ; unde et ex eius derivatione vocabulum acceperunt. Hanc Ὅλην Latini materiam appellaverunt, ideo quia 5 omne informe, unde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Proinde et eam poetae silvam nominaverunt, nec in 2 congrue, quia materiae silvarum sunt. Graeci autem elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quod sibi societatis concordia et communione quadam convenient. Nam sic ea inter se naturali 10 quadam ratione iuncta dicuntur, [ut] modo originem ab igni repetentes usque ad terram, modo a terra usque ad ignem, ut ignis quidem in aera desinat, aer in aquam densemetur, aqua in terram crassescat ; rursusque terra diluatur in aquam, aqua 3 rarescat in aera, aer in ignem extenuetur. Quapropter omnia 15 elementa omnibus inesse, sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet accepisse vocabulum. Sunt autem divina prouidentia propriis animantibus distributa : nam caelum angelis, aerem volucribus, mare piscibus, terram hominibus ceterisque animantibus Creator ipse inplevit. 20

IV DE CAELO. Caelum vocatum eo quod, tamquam caelatum vas, impressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam caelatum dicitur vas quod signis eminentioribus refulget. Distinxit enim eum Deus claris luminibus, et inplevit ; sole scilicet et lunae orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis 25 2 adornavit. [Alias autem a superiora caelando.] Hic autem Graece οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὥρασθαι, id est a videndo, eo quod aer perspicuus sit et ad speculandum purior. Caelum autem in Scripturis sanctis ideo firmamentum vocatur, quod sit

1 qu. rer. primam C quondam K 4 form. s. un. om. K 5 qu. in om. inf. K 8 quia] quod C matieres silv. K 9 nunc.] vocant B 11 ut hab. BK: om. CT 14 terra om. C 15 aer ignem B 18 propriis om. C¹ 19 terr. hom. om. K Phill. ceteris C¹ 20 ipse om. B¹ 22 luminaria K 23 refulgeat BK 25 luna K 26 alias . . . caelando hab. TU: om. BCK a om. T celandum T Hoc K 28 sit ad sp. T 29 sanc.] divinis B vocatum quod C: vocatum eo quod B

cursu siderum et ratis legibus fixisque firmatum. Interdum et **3**
caelum pro aere accipitur, ubi venti et nubes et procellae et
turbines fiunt. Lucretius (4, 133):

Caelum, quod dicitur aer.

5 Et Psalmus (79, 2; 104, 12): ‘Volucres caeli’ appellat, cum
manifestum sit aves in aere volare; et nos in consuetudine
hunc aerem caelum appellamus. Nam cum de sereno vel nu-
bilo quaerimus, aliquando dicimus, ‘qualis est aer?’, aliquando,
‘quale est caelum?’

10 DE PARTIBVS CAELI. Aether locus est in quo sidera sunt, V
et significat eum ignem qui a toto mundo in altum separatus
est. Sane aether est ipsud elementum, aethra vero splendor
aetheris, et est sermo Graecus. Sphaera caeli dicta eo quod **2**
species eius in rotundum formata est. Sed et quidquid tale
15 est, a volubilitate sphaera a Graecis dicitur, sicut [et] pilae
quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt caelum in
sphaerae figuram undique esse convexum, omnibus partibus
aequalem, concludentem terram in media mundi mole libratam.
Hunc moveri dicunt, et cum motu eius sidera in eo fixa ab
20 oriente usque ad occidentem circumire, septentrionibus breviores
gyros iuxta cardinem peragentibus. Axis est Septentrionis linea **3**
recta, quae per medianam pilam sphaerae tendit; et dicta axis
quod in ea sphaera ut rota volvitur, vel quia ibi plastrum est.
Cardines extremae partes sunt axis; et dictae cardines eo quod **4**
25 per eos vertitur caelum. Poli sunt circuli qui currunt per axem. **5**
Horum alter est Septentrionalis, qui numquam occidit, appel-
laturque Boreus; alter Australis, qui numquam videtur, et Au-
stronotius dicitur. Et dicti poli quod sint axium cycli, ex usu

1 cursus dierum *K* (*non Phill.*) et rat. le. fi. *om.* *K* (*non Phill.*) firma-
mentum *KT* (*non Phill. U*) **2** eare *T* proc. turb. *T¹* **4** caelo *Lucr.*
aera *T* **10** sunt sid. caeli *B* **11** mundo *om.* *B¹* **12** sa. et aeth. *B³*
vel aīθpa: aethera *codi.* **13** dic.] vocata *B* **14** sed qu. *K* **15** sp.
Graec. *T* et hab. *CT: om.* *BK* **18** congruentem terr. *K* **19** movere
(mob-) *BK* **20** sept. partibus bre. *B* **21** septentrionalis *dett.* (*cf. III.*
xxxvi) **22** per diam *T¹* **23** quod] quia *BK* in ea sp. *om.* *K*
vol.] tenditur *B* **24** dicta *B*: dicti *CT* *eo om.* *B* **25** eas *B*
volvitur *B* per ax. curr. *B* **26** alt. sept. *C* appellatur Bor. *T*
27 austronothus *K*

ISIDORI

plaustrorum, a poliendo scilicet nominati. Sed polus Boreus semper videtur, Austronotius numquam; quia dextra caeli altera tiora sunt, pressa austri. Convexa extrema caeli sunt, a curvitate dicta. Nam convexum curvum est et inclinatum, et in modum circuli flexum. Lacteus circulus via est quae in sphaera videtur, a candore dicta, quia alba est. Quam aliqui dicunt viam esse qua circuit sol, et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

VI DE CIRCVLIS CAELI. Habitatio ista caeli circulorum distincta zonis quasdam partes temperie sua incolere permisit, quasdam negavit enormitate frigoris aut caloris. Zonae autem ipsae quinque sunt, quae ideo zonae vel circuli appellantur eo quod in circumductione sphaerae existunt. Quorum primus circulus ideo ἀρκτικὸς appellatur eo quod intra eum Arctorum signa inclusa prospiciuntur, quae a nostris in ursarum speciem facta Septentrio apppellantur. Secundus circulus ex eo θερινὸς τροπικὸς dicitur quia in eo circulo sol Aquilonis finibus aestatem faciens ultra eum circulum non transit, sed statim revertitur; et inde τροπικὸς appellatur. Tertius circulus ἡμερινὸς, qui a Latinis ideo aequinoctialis appellatur eo quod sol, cum ad eum orbem pervenerit, aequinoctium facit. Ἡμερινὸς enim Latine dies dicitur atque nox, quo circulo dimidia sphaerae pars constituta respicitur. Quartus circulus ἀνταρκτικὸς vocatur eo quod con- trarius sit circulo quem ἀρκτικὸν nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς, qui a Latinis hiemalis sive brumalis appellatur, ideo quia sol cum ad eum circulum pervenerit, hiemem his, qui ad Aquilonem sunt, facit, aestatem autem his, qui Austri

1 sed solus *K*   2 austronothus *K*   quia] quod *C*   4 curvum]
 caelum *K* *Phill.*: om. *C*   est incl. *C*   5 circuli dett.: circum *codd.*
 6 quam] quod *B*   alii dic. *K*   7 quam *Phill.*: omnia *K*   cap. vi (cf.
 III. XLIV)   Hab. c. *B*: Tertia hab. c. *K*   11 cal. aut frig. *B*
 15 sig. incl. p. om. *T*   prospiciuntur *K* *Phill.*: praespicuntur (pre-)
BDX: persp. *CT*   quae a nostris *X*: que ansis *T* (*pro a n̄sis*, i. e. a
 nostris): qui ansis *C¹*: quae mansis *BF*: quem ansis *D*: quae axis *KO*
Phill. (*axis in ras.*)   16 fictae *B*   septentrionales *C¹*   17 quia]
 quod *B*   20 id. noctialis *B*   21 facit *B¹*   23 resp.] praespicitur
 (pre-) *CT*: prospicitur *K*: praescribitur *B*   23 vocatus *B*   26 per-
 venerit *TK ante corr.*: pervenit *CK ex corr.*: venerit *B*   27 aest.]
 statim *B¹*   qui ad austr. *B*

partibus commorantur. Zodiacus [autem] circulus est . . . 7

DE AERE ET NVBE. Aer est inanitas plurimum habens VII admixtum raritatis quam cetera elementa. De quo Vergilius (Aen. 12, 354):

5 Longum per inane secutus.
 Aer dictus ἀπὸ τοῦ αἰρεῖν, ab eo quod ferat terram, vel ab eo quod feratur. Hic autem partim ad terrenam, partim ad caelestem materiam pertinet; nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad caelestem pertinet partem; 10 iste vero turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terrae deputatur; quique ex se multas species reddit. Nam commotus ventos facit; vehementius concitatus ignes et tonitrua; contractus nubila; conspissatus pluviam; congelantibus nubilis nivem; turbulentius congelantibus densioribus nubilis 15 grandinem; distentus serenum efficit. Nam aerem densum nubem esse, nubem rarefactam et solutam aerem. Nubes 2 dictae ab obnubendo, id est operiendo, caelum; unde et nuptae, quod vultus suos velent; unde et Neptunus, quod nubat, id est mare et terram tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Venti 20 enim aerem congregant nubemque faciunt; unde est illud (Virg. Aen. 5, 20):

Atque in nubem cogitur aer.

DE TONITRVO. Tonitrum dictum quod sonus eius terreat; VIII nam tonus sonus. Qui ideo interdum tam graviter concutit 25 omnia ita ut caelum discessisse videatur quia, cum procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit, turbine invalescente exitumque querente, nubem, quam excavavit, im-

1 autem hab. CT: om. BK 2 plurimum ex plumnum T ut vid.
 6 vel ab eo . . . terrenam om. T 7 p. a terrena p. a caelesti K 8 illi
 B¹ subt. ubi om. B¹ ventos ac procellos K 9 part. pert. C:
 scilicet part. B 10 vero om. K exaltationibus T 12 commodos
 vent. K Phill. concitatos B¹: concitatur in T: excitatus K Phill.
 14 nub. niv. turb. cong. om. B¹ nubilis CT: nubibus B: ****bus
 Phill.: om. K nivem] venit T turbulentus C¹ nubilis CT:
 nubibus BK 15 efficit KT aer T densam C¹ 16 solutum B
 Nubem ab obnuendo K: Nubem ab nuendo Phill. 17 aperiendo B¹
 20 nuuesque fac. unde et ill. K 22 atque in om. B¹ 24 ideo om. C
 25 discessisse K: discesse T procellae B 26 vehementissime B:
 -mus C¹ inmiserint K 27 exitum C¹ incavavit K

ISIDORI

petu magno perscindit, ac sic cum horrendo fragore defertur
2 ad aures. Quod mirari quis non debeat, cum vesicula quamvis
parva magnum tamen sonitum displosa emittit. Cum tonitruo
autem simul et fulgura exprimi : sed illud celerius videtur, quia
clarum est ; hoc autem ad aures tardius pervenire. Lux autem 5
quae appetat ante tonitruum fulgetra vocatur. Quae, ut dixi-
mus, ideo ante videtur quia clarum est lumen ; tonitruum autem
ad aures tardius pervenit.

IX DE FVLMINIBVS. Fulgor et fulmen, ictus caelestis iaculi,
a feriendo dicti ; fulgere enim ferire est atque percutere. Ful- 10
men autem conlisa nubila faciunt. Nam omnium rerum con-
lisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum,
vel in silvis arborum : simili modo in nubibus ignis, unde et
2 prius nubila sunt, deinde ignes. Vento autem et igni fulmina
in nubibus fieri et impulsu ventorum emitti. Ideo autem ful- 15
minis ignem vim habere maiorem ad penetrandum, quia sub-
tilioribus elementis factus est quam noster, id est qui nobis in
usu est. Tria sunt autem eius nomina, fulgus, fulgor et fulmen :
fulgus, quia tangit ; fulgor, quia incendit et urit ; fulmen, quia
findit ; ideo et cum ternis radiis finguntur. 20

X DE ARCV ET NVBIVM EFFECTIBVS. Arcus caelestis dictus
a similitudine curvati arcus. Iris huic nomen proprium est. Et
dicitur iris quasi aeris, id est quod per aera ad terras descendat.
Hic autem a sole resplendet, dum cavae nubes ex adverso
radium solis accipiunt et arcus speciem fingunt; cui varios 25
colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, et nubes cali-
2 gantes, inradiata ista varios creant colores. Pluviae dictae quod

1 praescindet *B* : praescindit *T* : rescindit *C* : proscindit *K* differ-
tut *K* 3 emittat *BT*² tonitrua au. *T* 4 frigora *B* exprimitur
*C*¹ illa cel. videntur *K* quia] quod *C* 5 pervenit *C* 6 ap-
pareat *C*¹ fulgora voc. *B* : fulgor voc. *K* 7 vid.] vocatur *B*¹
clar. lum *C* 10 fulmen au. *T* : fulmina au. *BCK* 11 nubilia *C*¹ :
lumina *BKC*² 12 creat] cremat *C* 14 dei. ignis *K* Ex ven.
BC : In ven. *K* autem] enim *C* 18 fulg. fulg. et fulm. om. *C*
fulgor] fulgur *T* (*non XO*) 19 quod *C* fulgor] fulgur *T* (*non XO*)
quod *C* 20 et ideo *C* pinguntur *K* 22 a sim. dic. *C* propr.
nom. *B* 23 desc. ad ter. *C* 25 accip.] aspiciunt *B* 26 calig-
nantes *T* 27 inradiat i. *K* : inradiatas *C*¹ dic. eo qu. *C*

fluant, quasi fluviae; nascuntur enim de terrae et maris anhelitu. Quae cum altius elevatae fuerint, aut solis calore resolutae, aut vi ventorum compressae, stillantur in terris. Nimbus est densitas nubis intempera et obscura; et inde nimbus a nube. Sunt autem nimbi repentinae et praecipites pluviae. Nam pluvias vocamus lentas et iuges, quasi fluvias, quasi fluentes. Imbres autem et ad nubes et ad pluvias pertinent, dictae a Graeco vocabulo quod terram inebrient ad germinandum. Ex his enim cuncta creatur, unde et Lucretius (1, 715):

Ex igni, terra atque anima nascuntur et imbri.
Est autem nomen Graecum. Grando appellata quod forma eius granorum similitudinem habeat. Haec autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in nivem, ruptoque aere solvuntur. Nix a nube, unde venit; et glacies a gelu et aqua, quasi gelaquies, id est gelata aqua. Gelus autem quod eo stringatur tellus; γῆ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena. Pruina est matutini temperis frigus, quae inde pruina nomen accepit quia sicut ignis urit; πῦρ enim ignis. Vrere enim et ad frigus et ad solem pertinet; nam uno sermone duo diversa significantur, pro eo quod unum effectum habent. Similis enim vis est et caloris et frigoris, unde et utraque saxa rumpunt. Nam calor urit, ut est (Virg. Aen. 4, 68):

Vritur infelix Dido.

Item frigus urit, ut est (Virg. Georg. 1, 93):

Aut boreae penetrabile frigus adurat.

1 terra *K* 2 quaecumque alt. *C¹* 3 comprehense *T* stellantur *B¹*
terras *C* Lymbus *K* 4 in tempestate et *T* nimbo a *K*: nimbi a
B 5 nam *om.* *C* 6 lentes *C¹*: limpidas *KO Phill.* qu. fluvias
qu. fluges *B¹* (*non X*): *om.* *KO Phill.* 7 dicti *C* a] autem *B*: *om.*
T: autem a *C* 8 inebriant *K* 9 un. *Lucr.* *B* 10 igne *BK*
imbre *K* 11 est... Grae. *post* appellata (§ 5) *T* 13 aere solvantur
B¹ 15 qu. gelaquies *T*: qu. gelacies *BCK* gelatae (-te) aquae *CT*
autem] enim *C* 16 γῆ] tellus *C¹* *T* quippe] enim *B* dic. ter. *C*
17 stringetur *B* est] autem *C* maturi *B* 18 quae] qui *B*: quia
C¹ 19 πῦρ] piro *codd.* sole] ignem *B¹* 21 affectum *T* est
ut cal. *T* 22 ut est illud *B* 24 oritur *C¹* 25 urit ut ut bor. *T*
26 adaurat *T*: adurit *K*

ISIDORI

9 Ros Graecum est, quod illi δρόσος dicunt. Alii putant ros
10 dictum quia rarus est, et non spissus ut pluvia. Nebula inde
 dicta, unde et nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est operiendo,
 terram, sive quod nubes volans faciat. Exhalant enim valles
 humidae nebulas et fiunt nubes; inde nubilum, inde nives. **5**
 Nebulae autem ima petunt cum serenitas est; summa, cum
11 nubilum. Caligo umbra est de spissitudine aeris effecta. Et
12 dicta caligo quod maxime aeris calore gignatur. Tenebrae di-
 cuntur quod teneant umbras. Nihil autem sunt tenebrae, sed
 ipsa lucis absentia tenebrae dicuntur; sicut silentium non aliqua
10 res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur; sic tenebrae
13 non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebrae dicuntur. Um-
 bra est aer carens solem. Dicta autem quod fiat cum solis obi-
 cimur radiis. Est autem mobilis et incerta, et ex solis circuitu
 et ex motu ventorum. Namque quotiens movetur in sole, **15**
 nobiscum movere videtur; quia ubi quoque loco a radiis solis
 obstitimus, perinde lumen illi auferimus. Sic et ingredi nobis-
14 cum umbra et gestus nostros videtur imitari. Lux, ipsa sub-
 stantia; lumen, quod a luce manat, id est candor lucis: sed
 hoc confundunt auctores. **20**

XI DE VENTIS. Ventus [est] aer commotus et agitatus, et
 pro diversis partibus caeli nomina diversa sortitus. Dictus
 autem ventus quod sit vehemens et violentus. Vis enim eius
 tanta est ut non solum saxa et arbores evellet, sed etiam
2 caelum terramque conturbet, maria commoveat. Ventorum **25**
 quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab oriente
 Subsolanus, a meridie Auster, ab occidente Favonius, a se-
 ptentrione eiusdem nominis ventus adspirat; habentes geminos

1 diciunt *C* 2 quod rarum est et non spissum *K Phill.* ut est
 pl. *B* inde *om.* *B* 5 nive *K* 6 s. cum nubilo *K*: nubilum s. *B*
 8 quod] quia *C* colore *T* gignantur *B*: densatur *K Phill.*: gigni-
 tur *C* 9 umbram *K* sed et ip. *C* 10 luce abs. *B* 11 sic et ten.
K 12 Omnia Isid. ? 13 autem *om.* *C* obicitur *BC* 16 nubis
 cum movere *B*: nubes (nuves) commovere *K Phill.*: nobis commoveri *C*
 ibi *B* *K Phill.* quoquo *B* a *om.* *T* 17 abstitimus *C* il. lu. *T*
 19 lu. quia *B* : lumen quod *K* 20 hec *K* 21 est hab. *CT* : *om.* *B* *K*
 22 sortitur *C*: sortitis *T* 24 vellat *BC* 25 terram *C* 28 venti
 adsp. *K* habens *B*

hinc inde ventorum spiritus. Subsolanus a latere dextro Vul- 3
turnum habet, a laevo Eurum : Auster a dextris Euroaustrum,
a sinistris Austroafricum : Favonius a parte dextra Africum, a
laeva Corum : porro Septentrio a dextris Circum, a sinistris
5 Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus cir-
cumagunt. Quorum nomina propriis causis signata sunt : nam 4
Subsolanus vocatus eo quod sub ortu solis nascatur ; Eurus eo
quod ab ἥῶ fluat, id est ab oriente ; est enim coniunctus
Subsolano ; Vulturnus, quod alte tonat. De quo Lucretius 5
10 (5, 745) :

Altitonans Vulturnus et Auster fulmine pollens ;
Auster ab auriendo aquas vocatus, unde et crassum aerem 6
facit et nubila nutrit. Hic Graece νότος appellatur, propter
quod interdum corruptum aerem. Nam pestilentiam, quae
15 ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquias regiones
transmittit ; sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo
repellit. Euroauster dictus quod ex una parte habeat Eurum,
ex altera Austrum. Austroafricus, quod iunctus sit hinc et 7
inde Austro et Africo. Ipse et Libonotus, quod sit ei Libs
20 hinc et inde Notus. [Favonius nuncupatus eo quod foveat 8
fruges ac flores. Hic Graece Zephyrus, quia plerumque vere
flat ; unde est illud (Virg. Georg. 1, 44) :

Et Zephyro putris se gleba resolvit.]

Zephyrus Graeco nomine appellatus eo quod flores et germina
25 eius flatu vivificantur. Hic Latine Favonius dicitur propter
quod foveat quae nascuntur. Austro autem flores solvuntur,
a Zephyro fiunt. Africus a propria regione vocatus ; in Africa 9
enim initium flandi sumit. Corus est qui ab occidente aestivo 10

3 Fav. . . Afr. om. C¹ dex. par. B 4 Corum] eurum B
Aquil. a sin. B 6 cau.] ex cau. BC : pro cau. K : om. T signa
B¹ 8 ἥῶ (vel ἥοῖ)] eo codd. (etiam OX Phill.) : Eoo dett. fluat
B¹ K Phill. O : flat TX est or. K Phill. 9 quod] quia B 11 ful-
mineo T terrens K (teste Kleinio) (non N) 13 facit] habet B
propt. int. T 16 pestilentias gig. K 18 ab alt. K Aust. eo qu.
T 19 ipse Lib. K ei libis] elips BKO : lips X 20 Fav. . .
resolvit hab. CT : om. BK 21 hinc T zaffirus T : fort. scribend.
zeverus aut zeferus (aliter Sadie, p. 24) 27 Africas C¹

ISIDORI

flat. Et vocatus Corus quod ipse ventorum circulum claudat, et quasi chorum faciat. Hic antea Caurus dictus, quem plerique Argesten dicunt, non ut imprudens vulgus Agrestem.

11 Septentrio dictus eo quod circulo septem stellarum consurgit,
 12 quae vertente se mundo resupinato capite ferri videntur. Cir- 5
 cius dictus eo quod Corò sit iunctus. Hunc Hispani Gallicum
 vocant, propter quod eis a parte Galiciae flat. Aquilo dictus
 13 eo quod aquas stringat et nubes dissipet; est enim gelidus
 ventus et siccus. Idem et Boreas, quia ab Hyperboreis monti-
 bus flat; inde enim origo eiusdem venti est; unde et frigidus 10
 est. Natura enim omnium septentrionalium ventorum frigida
 14 et sicca est, australium humida et calida. Ex omnibus autem
 15 ventis duo cardinales sunt: Septentrio et Auster. Etesiae
 autem flabra Aquilonis sunt, quibus nomen inditum est quod
 certo anni tempore fatus agere incipiunt; ἑταῖρος enim Graece, 15
 annus Latine dicitur. Haec autem cursum rectum a Borea in
 16 Aegyptum ferunt, quibus Auster contrarius est. Duo sunt
 autem extra hos ubique spiritus magis quam venti: aura et
 17 altanus. Aura ab aere dicta, quasi aeria, quod lenis sit motus
 aeris. Agitatus enim aer auram facit; unde et Lucretius (5,503): 20
 Aerias auras.

18 Altanus, qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est
 mari, vocatus. Nam alter est fatus in ripis quem diximus
 19 auram; nam aura terrae est. Turbo est volubilitas ventorum;
 et turbo dictus a terra, quotiens ventus consurgit et terram in 25
 20 circuitum mittit. Tempestas aut pro tempore dicitur, sicut
 ubique historiographi solent, dum dicunt, 'ea tempestate';
 aut ab statu caeli, quia magnitudine sui multis diebus
 oritur. Verno autem et autumnali tempore quam maxima
 fiunt tempestates, quando nec plena est aestas, nec plena 30

4 qu. a circ. T	circolos K	surgit K	5 vertentes se K
ferre K	8 dissepit K	9 boreus CKT	qui ab B 10 eius
inventa est K	12 sicca aust. K	autem om. T	15 certus K
enim om. T	17 au. sunt B	19 ab aera T	24 t. esse B: terra
est T	volubitas T	25 dictus om. K (non Phill.)	surgit K
26 Temp. autem T Phill.	28 aut sub sta. C ¹	multos T: certis K	Phill.
aestas K	29 quam maxime CT: maxime K Phill.	30 te. si. B	pl.

hiems; unde et medium et confine utriusque temporis ex coniunctione aerum contrariorum efficiuntur tempestates. Fragor a fractarum rerum nominatus est sonitu, quia sicca ²¹ quaeque et arida facile frangit. Procella ab eo quod percellat, ²² id est percutiat et evellat; est enim vis venti cum pluvia. Procellae enim aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem ⁵ velocius ventis; unde et propter celeritatem tam ventos quam fulmina alata fingunt poetae, ut (*Virg. Aen.* 8, 430):

Alitis Austri.

¹⁰ DE AQVIS. Aqua dicta quod superficies eius aequalis sit; XII hinc et aequor appellatum, quia aequaliter sursum est. Duo ² autem validissima vitae humanae elementa ignis et aqua; unde graviter damnantur quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarum ³ elementum ceteris omnibus imperat. Aquae enim caelum ¹⁵ temperant, terram fecundant, aerem exhalationibus suis incorporant, scandunt in sublime et caelum sibi vindicant. Quid enim mirabilius aquis in caelo stantibus? Parum sit in tantam ⁴ pervenisse altitudinem; rapiunt et secum piscium examina; effusae omnium in terra nascentium causa fiunt. Fruges gig-²⁰ nunt, arbores, frutices herbasque produnt, sordes detergunt, peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

DE DIVERSITATE AQVARVM. Aquarum naturae diversitas XIII multa est: aliae enim salis, aliae nitri, aliae aluminis, aliae sulphuris, aliae bituminis, aliae curam morborum adhibentes.

¹ un. med. *T* utrisque *C* un. med. et conf. utr. temp. ex coni. rerum contrariarum efficit temp. *Servius ad Georg.* 1, 311 ² coniunct.] condicione *K Phill.* aerum *ex* earum *B* ³ fractorum *B' T* est] a *K* quia] quod *B*: quae *C* ⁵ vis] unius *B'KO Phill.* 6 de fluminibus aut de montibus *Serv. ad Aen.* 5, 772 nihil . . . ventis *om.* *T* autem] enim *C* ⁷ velocitatem *K Phill.* ⁸ flumina *BTC* pingunt *K* ⁹ alatis *K Phill.* *Sequitur figura ventorum, suprascripto DVODECIM VENTI. MVNDI ROTA CIRCVMDAT, in T* ¹¹ quia] quod *C* ¹² au. sunt val. *K* igne *K* ¹³ un. et gr. *K* ¹⁴ aqua en. c. tem- perat t. secundat *T* ¹⁵ aerem . . . incorp. *om.* *C* ¹⁶ ascendunt *T* ¹⁷ mirabilis *C* ¹⁸ parvum sit *C*: Quarum si *K* ¹⁸ pervenisset *K* et] eo *Plin. N. II.* 31, 2 ¹⁹ exagmina *C*: exanima *T* ¹⁹ causae *K'* frug. producunt *B*: flores gignuntur *K*: *om.* *T'* ²⁰ frut.] fruges *K* producunt *BC* ²² *Hoc capitulum edidit Rich. Gropius (Weilburg. 1889), pluribus collatis codicibus natura *K**

ISIDORI

2 Nam iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur. In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat. In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zamae fons in Africa canoras voces facit. Ex Clitorio lacu Italiae qui
 3 biberint vini taedium habent. In Chio insula fontem esse quo 5 hebetes fiant. In Boeotia duo fontes; alter memoriam, alter
 4 oblivionem adfert. Cyzici fons amorem Veneris tollit. Boeotiae lacus furialis est, de quo qui biberit ardore libidinis exardescit. In Campania sunt aquae quae sterilitatem seminarum et viorum insaniam abolere dicuntur. In Aethiopie fonte Rubro 10
 5 qui biberit lymphaticus fit. Leinus fons Arcadiae abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes sunt duo, quorum unus sterilem fecundat, alter fecundam sterilem facit. In Thessalia duo sunt flumina: ex uno bibentes oves nigras fieri, ex altero albas, ex
 6 utroque varias. Clitumnus lacus in Umbria maximos boves 15 gignit. Reatinis paludis aquis iumentorum ungulas indurari. In Asphaltite laçu Iudeae nihil mergi potest, quidquid animam
 7 habet. In Indis. Siden vocari stagnum, in quo nihil innat, sed omnia merguntur. At contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur. Marsidae fons in Phrygia saxa 20 egerit. In Achaia aqua profuit e axis Styx appellata, quae
 8 ilico potata interficit. Gelonium stagnum Siciliae tetro odore abigit proximantes. Fons est in Africa circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit: favillas etiam in cespitem solidat. Fons Iob in Idumaea quater in anno colorem mutare 25 dicitur: id est pulverulentum, sanguineum, viridem et limpidum; ternis mensibus in anno tenens ex his unum colorem.

1 metentur *K*   3 olivo *T*   5 Chio] Cea *Plin. N.H.* 31, 15
 6 flunt *C*   duos *K*   7 adferat *K*: afferat *U*   humorem *K* et
 Boe. *C*   9 stelitatem *T*   vivorum *B¹*   11 Lethinus *C*: Lethinus
BT: Lethanus *K*   13 tessalonia *K*   15 utraque *C*   16 indurare *BK*
 18 vocare *B*: vocatur *K*   19 Africae] alce *BCK Mon.* (*et Isid.*) : alche *T*   Apusc.] per porcidatum *codd.* (*posc-Mon.*)   20 inmergitur *K*   21 geret *T*: gerit *BCK*   profl. exaxis *K*   quia *B*:
 quod *CT*   22 siliciae *C*   tet. ordine adscit *C¹*   24 nixibus *B*
 humum] limum *K*   25 solitat *K*   quater] qui ter *B*   26 pulberentum *T*   videm limp. *B¹*   27 ex his un. col. om. *KOP*

In Trogodytis lacus est ; ter [in] die fit amarus et deinde **9**
 totiens dulcis. Fons Siloa ad radicem montis Sion non iugibus
 aquis, sed in certis horis diebusque ebullit. In Iudea quon-
 dam rivus sabbatis omnibus siccabatur. In Sardinia fontes **10**
5 calidi oculis medentur, fures arguunt ; nam caecitate detegitur
 eorum facinus. In Epiro esse fontem in quo faces extinguntur
 accensae et accenduntur extinctae. Apud Garamantes fontem
 esse ita algentem die ut non bibatur, ita ardenter nocte ut non
 tangatur. Iam vero in multis locis aquae manant perpetim **11**
10 ferventes, tanta vi ut balnea calefaciant. Quaedam enim terrae
 sunt quae multum sulphuris et aluminis habent. Itaque cum
 per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore
 contacta excandescit, nec talis ab origine effluit, sed permittatur
 dum venit. Sulphur enim alumnenque secum ferunt aquae ;
15 utramque materiam igne plenam minimisque motibus incale-
 scemt.

DE MARI. Mare est aquarum generalis collectio. Omnis **XIV**
 enim congregatio aquarum, sive salsa sint sive dulces, abusive
 maria nuncupantur, iuxta illud (Genes. **1**, **10**) : ‘Et congrega-
20 tiones aquarum vocavit maria.’ Proprie autem mare appellatum
 eo quod aquae eius amarae sint. Aequor autem vocatum **2**
 quia aequaliter sursum est ; et quamvis aquae fluctuantes velut
 montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adaequantur.
 Altitudo enim maris diversa est, indiscreta tamen dorsi eius
25 aequalitas. Ideo autem mare incrementum non capere, cum **3**
 omnia flumina, omnes fontes recipiat, haec causa est : partim
 quod influentes undas ipsa magnitudo eius non sentiat : deinde,
 quod amara aqua dulce fluentum consumat ; vel quod ipsae
 nubes multum aquarum ad se attrahant ; sive quod illum

1 trogoditis *BCT*: trocoditis *K* in *hab. BKT*: *om. C* **3** diebus
eb. K **4** omnibus *om. B¹* **7** accensa *K* **8** bibatur . . . ut non
om. C¹ **9** tangantur *C¹* **10** manent *C¹* **11** sulph.] fulgoris *B*
12 vicinus *B* sulph.] fulgoris *B* **13** scandescit *T*: caliscit *KOP* :
 candescit *B* fluit *K* **14** sulphur] flumen *B* secum] sexuum
F: *om. B* **15** mirisque *KOP* **18** congr.] generatio *B* salsi *K*
21 aqua *K* **22** rursus *CK* **25** non *om. B¹* **26** omnesque son. *K*
27 magn.] multitudine *K* **28** quia am. *K* fluentem *C¹* consummat
K **29** trahant *C* illum *BT¹* ut vid. : illud *KT²* ut vid. : illam *C*

partim auferant venti, partim sol exsiccat; postremum, quod per occulta quaedam terrae foramina percolatus, et ad caput amnium fontesque revolutus recurrat. Maris autem certum (non) esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari; nam modo flavum est, modo lutulentum, modo atrum.

5

XV DE OCEANO. Oceanum Graeci et Latini ideo nominant eo quod in circuli modum ambiat orbem. [Sive a celeritate, eo quod ocius currat.] Item quia ut caelum purpureo colore nitet: oceanus quasi κυάνεος. Iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque aestibus accedit atque recedit; respiranti-¹⁰ bus enim in profundum ventis aut revomit maria, aut resorbet.

2 Quique a proximis regionibus diversa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Athlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum a Gadibus dictum, ubi primum ab Oceano maris Magni limen aperitur; unde et Hercules cum Gadibus pervenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

XVI DE MEDITERRANEO MARI. Mare Magnum est quod ab occasu ex Oceano fluit et in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit; quod inde magnum appellatur quia cetera maria in comparatione eius minora sunt. Iste est et Mediter-²⁰ raneus, quia per medium terram usque ad orientem perfundi-²⁰

2 tur, Europam et Africam Asiamque disternans. Cuius primae partis sinus, qui in Hispaniis perfunditur, Ibericus et Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam ²⁵ adluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post haec Tyrrhenus, qui Italiam adtingit; quem Graeci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui a Sicilia usque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliam et Aegy-

¹ exsiccat postr. *K*: exs. et postr. *T*   ³ incertum *C*: certum non dett. (cum *Serv. ad Aen.* 5, 2)   ⁵ luculentum *B*   ⁶ Oc. et Gr. et *CT*
⁷ in *om. K*   sive a cel. . . curr. hab. *TUX*: *om. BCKO*   ⁸ ut *om. B*   ¹⁰ alternis aest. *KO*: abternis aest. *T*: alternis cladibus *B*: ab alternisque aest *X*   ¹¹ profundis *K*   revomit *KTU*: removet *BC¹T*   resolvit *K*: resolvet *B*   ¹⁶ columnas *K*   sibi *C¹* potuit *B*   ¹⁷ orbem *K*   finem *om. T*   ¹⁸ est *om. K*   ¹⁹ ex] in *K*   ²¹ istud *C*   mediterraneus *C¹*   ²³ As. africamque *B*   ²⁴ qui *om. K* hispaniam *K*   ²⁶ adludit *B ante corr.*   proximus ^{c.v} positus *K*

ptum pertendit. Deinde Hellespontus, qui in septentrionem 3
 retorquens, anfractibus magnis iuxta Graecias et Illyricum in
 angustias septem stadiorum stringitur; quo Xerxes ponte
 navibus facto in Graeciam commeavit: ibi est Abydos. Inde
 5 diffusus aequore patenti rursus stringitur et facit Propontidem;
 qui mox in quingentos passus coartatur, fitque Bosphorus
 Thracius, quo Darius copias transportavit. Inde Ponticus 4
 sinus amplissimus a tergo Maeotidis paludibus; quod mare ex
 multitudine fluminum dulcius quam cetera, nebulosumque et
 10 brevius. Vnde et Pontum vocatum, quod sit pervius; atque
 eo praeter phocas et thynnos atque delphinos, alias beluas
 maiores non patitur. Sicut autem terra dum una sit, pro 5
 diversis locis variis appellatur vocabulis, ita et pro regionibus
 hoc mare magnum diversis nominibus nuncupatur: nam Iberi-
 15 cum et Asiaticum a provinciis dictum; ab insulis Balearicum,
 Siculum, Creticum, Cyprium, Aegeum, Carpatium. Nam inter
 Tenedum et Chium saxum est in mare potius quam insula,
 quod visentibus procul caprae simile creditur, quam Graeci
 αἴγα nuncupant, unde et Aegeum mare est dictum; sic et
 20 Carpatium mare inter Aegyptum et Rhodum ab insula Car-
 pato illic posita. Agentibus Gallicum, Ausonium, Dalmatium, 6
 Ligustum. Ab oppidis Argolicum, Corinthum, Tyrium,
 Adriaticum. Nam Adria quaedam civitas Illyrico mari proxima
 fuit, quae Adriatico mari nomen dedit. A positione caeli, ut 7
 25 Superum et Inferum; quod sit oriens superior, occidens inferior;
 est autem Tuscum et Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium.
 Io quippe rex fuit Graeciae, unde [et] Iones Athenienses. Hoc
 mare et Tyrrhenum dictum, sive quod Tusciam adluit, id est
 Tyrrheniam, sive a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare prae-

2 retroquens C magnis] multis K graeciam (gre-) BK
 3 exerxes K rursum K 5 fitque] sieque B 7 que Dar. B :
 quadrius T transportabit T: transportabat K 8 a tergo om. C
 paludis dett. 10 brevius (brevb-) BCDFGT: pervium KNO ponti-
 cum C brevius B 11 bellas C¹ 13 et pro] c K 15 asicum
 B¹ 16 Aegeum om. T 18 quod Grae. B 19 un. cgeum C
 20 rodanum T carpado K 22 libusticum BCT ab] ob C
 24 no. ma. K 27 et hab. BC: om. KT 28 dictum] dicitur T
 sive quia B adludit B ante corr.

ISIDORI

cipitaverunt. Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam, et huius partes esse Adriaticum, Achaicum et Epiroticum. A moribus accolarum Euxinus, 8 Axenus ante appellatus. A casibus hominum qui deciderunt in mare, ut Hellespontum, Icarium, Myrteum. Nam Myrteum 5 mare dictum a Myrtili lapsu, quod illic ab Oenomao praecipitatus sit. Icarus vero Cretensis, ut fabulae ferunt, altiora petens, pinnis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen inposuit. Phrixus quoque cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales concendit navem signum arietis habentem, qua liberatus est. 10 Helles autem soror eius perpessa naufragium decidit in mare, 9 et mortua Hellesponti mari nomen dedit. Ab ordine fluenti Propontis. Nam dictum Propontum quia Pontum praevenit. Item et a transitu vel angustis meatibus boum Bosphorus. Aegyptius autem pelagus Asiae datur, Gallicus Europae, 15 Africus Libya: his ut quaeque proxima sunt, venerunt in 10 partes. Pelagus autem est latitudo maris sine litore et portu, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ πλαγίου, hoc est a latitudine, dictus; unde et plagia, eo quod sint inportuosa.

XVII DE SINIBVS MARIS. Sinus dicuntur maiores recessus maris, 20 ut in mari Magno Ionius, in Oceano Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui et mare Rubrum, qui Oceano adscribitur. 2 Rubrum autem mare vocatum eo quod sit roseis undis infectum; non tamen talem naturam habet qualem videtur ostendere, sed vicinis litoribus vitiatur gurges atque inficitur; 25 quia omnis terra, quae circumstat pelago, rubra est et sanguineo colori proxima. Ideoque inde minium acutissimum

¹ sciend. est Ion. *C*   ⁴ antea *BT*   decederunt *K*: deciderint *U*:
 ceciderunt *T*   ⁵ ut Hell. *Icar. om. K*   ⁶ la. qui quod *T*   pr. s.
 ab Oen. *K*   ⁷ a. petentes *C*: alatiora ferens *B*   ⁸ solutus *T*
 mare quo *K*   ¹¹ percussa naufragio *K*   decedit *K*   ¹² Helles-
 ponto *dett.*   ded. nom. *B*   ¹³ propontidis nam *codd.*   ¹⁴ idem *codd.*
 vel] per *T*   meatis *C¹*   boum] locum *T*   ¹⁵ egyptus *T*   datus
BK   gallicis *B*   ¹⁶ uti *T*   prox. qu. *B*   ¹⁷ partes partium
Arev. (ex Solii. 23, 16)   ²⁰ Senibus *K*   secessus *B*   ²² et] ad
K: et in *C*   oceanum adscribet *K*   ²⁴ nat.] naturalem *K*   ²⁷ acu-
 stissimum *T*

excernitur, et alii colores quibus pictura variatur. Ergo cum 3 terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, et quidquid adesum est, in colorem cadit. Ob hoc etiam in his litoribus gemmae rubrae inveniuntur. Lapillus enim eiusmodi humo 5 involutus cum inter arenas attritus est, et terrae colorem habet et maris. Hoc mare in duos sinus scinditur. Ex his, qui ab 4 oriente est, Persicus appellatur, quia ora illius Persae inhabitant. Alter vero Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

DE AESTIBVS ET FRETIS. Aestus ad Oceanum pertinet, XVIII
fretus ad utrumque mare. Nam aestus est maris accessus vel
recessus, id est inquietudo; unde et aestuaria, per qua mare
vicissim tam accedit quam recedit. Fretum autem appellatum 2
quod ibi semper mare ferveat; nam fretum est angustum et quasi
fervens mare, ab undarum fervore nominatum, ut Gaditanum vel
15 Siculum; nam freta dicta Varro (L. L. 7, 22) ait quasi servida,
id est ferventia, et motum fervoris habentia. Fretum Siciliae, 3
quod Rhegium dicitur, Sallustius tali ex causa vocari scribit
dicens (Hist. 4, 26) Italiae olim Siciliam coniunctam fuisse, et
dum esset una tellus, medium spatium aut per humilitatem
20 obrutum est aquis, aut per angustiam scissum. Et inde Πήγιον
nominatum, quia Graece abruptum hoc nomine nuncupatur.
Est autem artissimum trium milium spatio Siciliam ab Italia
dividens, fabulosis infame monstris, cuius hinc inde Scylla et
Charybdis ostenditur. Scyllam accolae saxum mari inminens 4
25 appellant, simile celebratae formae procul visentibus. Vnde
et monstruosam speciem fabulae illi dederunt, quasi formam
hominis capitibus caninis succinctam, quia conlisi ibi fluctus
latratus videntur exprimere. Charybdis dicta quod gurgitibus 5
occultis naves obsorbeat; est enim mare verticosum, et inde

¹ excerptitur C picta B ² sub. fluct. B ³ et] e T ⁵ tritus
K ⁴ habet maris K ⁷ quia] qui K ⁸ vero om. K ¹⁰ est om. C
¹¹ aestuaria] est maria B ¹² quae BC: quam K ¹³ ma. sem. B
et angust. C¹ ¹⁶ Fretus K ¹⁷ vocare B ¹⁸ adiunctam K
²⁰ abruptum T ²¹ greci K ²² abruptum T¹: abruptum B ²² spa-
tium K ²³ Siciliam om. C¹ ²⁵ videntibus C ²⁶ il. nomen ded. B
²⁷ cap. succ. can. quorum latr. conl. C¹ ²⁸ videantur K ²⁹ absor-
beat K ³⁰ et inde] proinde K

ISIDORI

ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, et ter obsorbet; nam accipit aquas ut vomat,
6 vomit ut rursus accipiat. Syrites sunt harenosa in mari loca.

Syrites autem Sallustius (Iug. 78, 3) a tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, et adpropinquanti vadoso mari haereant.
5 Haec autem ad mare Aegyptium vicinae sunt, et pariter admiscuntur. Vada vero sunt per qua in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt, quae Vergilius (Aen. 1, 111) brevia appellat, Graeci *βραχέα*.

XIX DE LACIS ET STAGNIS. Sunt autem et quaedam maria
10 quae non miscuntur Oceani fluctibus aut mari Magno, et
2 dicuntur lacus et stagna. Lacus est receptaculum in quo aqua
retinetur nec miscetur fluctibus, ut lacus Asphalti, ut lacus
Benacus et Larius, et ceteri quos Graeci λίμναι, id est stagnos,
vocant. Nam fontes labuntur in fluviosis; flumina in freta dis-
currunt; lacus stat in loco nec profluit. Et dictus lacus
3 quasi aquae locus. Lacus Asphalti idem et mare Mortuum
vocatum propter quod nihil gignit vivum, nihil recipit ex genere
viventium. Nam neque pisces habet neque adsuetas aquis et
laetas mergendi usu patitur aves, sed et quaecumque viventia
mergenda temptaveris, quacumque arte demersa statim resilunt,
et quamvis vehementer inlisa confestim excutiuntur; sed neque
ventis movetur resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis
stagnatur, neque navigationis patiens est, quia omnia vita
carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet,
25 nisi quae bitumine inlustratur. Lucernam accensam ferunt
supernatare, extincto demergi lumine. Hoc et mare Salinarum
dicitur, sive lacus Asphalti, id est bituminis; et est in Iudea
inter Iericho et Zoaran. Longitudo eius usque ad Zoaras

² absorbet *B*   ³ rursum *C*   ⁵ trahuant *K*   adpropinquante
B¹   ⁶ haec] hoc *T*   ⁷ maria *BKT*   vel in] et *K*   ⁸ vel] et *K*
¹⁰ et *om.* *B¹*   ¹¹ aut] ut *T*   ¹⁴ λίμναι] limen *codd.*   ¹⁵ fontes
om. *K*   fluviosis] fluminibus *T*   ¹⁶ profluet *T*: fluit *K*   ¹⁸ gign**it
T   recepit *K*   ²⁰ sed quacumq. *T*   ²¹ demissa *B*   ²³ resistenti-
 bus *K*   quo aqua ex qua oqua *T*   ²⁴ navigationi *T*   ²⁵ carenti
T   mergit *K*   ²⁶ quae] qui *K*   ²⁷ extinctam l. mergi *K*: ex-
 tinctam di mergi flumine *B¹*

Arabiae dirigitur stadiis septingentis octuaginta ; latitudo stadiis centum quinquaginta usque ad viciniam Sodomorum. Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam ⁵ Herodes in honorem Tiberii Caesaris condidit. Est autem in Iudea omnibus lacis salubrior, et ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia . . . Genesar lacus ⁶ amplissimus in Iudea longitudine centum quadraginta extenditur stadiis, latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis, auram non ventis, sed de se ipso sibi excreans. Vnde et Genesar dicitur Graeco vocabulo, quasi generans sibi auram ; denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur ; unde et purior haustus eius, et ad potandum dulcis et habilis. Benacus lacus Italiae in Venetia, de quo fluvius ⁷ nascitur Mincius ; qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas. Lucrinus et Avernus lacus Campaniae sunt. ⁸ Lucrinus autem dictus quia olim propter copiam piscium vectigalia magna praestabat. Avernus autem lacus vocatus quod aves ibi supervolare non possent ; nam antea silvarum densitate sic ambiebatur ut exhalantis inde per angustias aquae sulphureae odor gravissimus supervolantes aves halitu suo necaret : quam rem Augustus Caesar intellegens, deiectis silvis ex pestilentibus amoena reddidit loca. Lacus autem idem et ⁹ stagnus, ubi inmensa aqua convenit. Nam dictus est stagnus ab eo quod illic aqua stet nec decurrat.

²⁵ DE ABYSSO. Abyssus profunditas est aquarum inpenetrabilis, sive speluncae aquarum latentium, e quibus fontes et flumina procedunt ; vel quae occulte subter eunt, unde et abyssus dictus. Nam omnes aquae, sive torrentes, per occultas venas ad matricem abyssum revertuntur. Fluctus dicti quod flatibus ² fiant. Ventorum enim impulsu agitatae aquae fluctuant. Aqua

² vicinia BT: vicina C: viniam K   ³ quondam] quidam K
⁴ honorem] opere K   ⁶ quodamm.] quemadmodum B   circuit
 stadia om. K (non N)   ⁹ se om. K   ¹² un. eo pur. T   ¹³ lacus bis
 T   ¹⁷ vocatur BCK   ¹⁸ possint BK   nam et an. T   ¹⁹ ex-
 halans Serv. ad Aen. 3, 442   ²⁰ av. alitu s. negari K   ²² Locus K
 item C: om. T¹   ²⁴ currat K   ²⁵ aqua inp. T   ²⁶ patentium K
²⁷ subter reunt T   unde et . . . sive om. K   ²⁹ revertunt K
³⁰ fiat K   agitante T

ISIDORI

3 est stativa et sine motu aequalis. Vnda vero, eminens liquor qui semper in motu est. Lucretius (2, 151) :

Aerias undas,

id est motus, et corpus illud quod refluxuat. Nam nec unda per se aqua est, sed aqua in motu quodam et agitatione, quasi 5

4 ab eundo et redeundo, unda vocata. Latex proprie liquor

5 fontis est ; et dicta latex quod in venis terrae lateat. Gutta est quae stat, stilla, quae cadit. Hinc stillicidium, quasi

stilla cadens. Stiria enim Graecum est, id est gutta : inde fit diminutivum, ut dicamus stilla : dum autem stat, aut 10

pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est ;

6 dum ceciderit, stilla est. Spuma dicta [est] ab eo quod

spuatur ; sordes enim sunt undarum ; unde et mustum et ea quae coquuntur spuma purgantur. Hinc et sputum.

XXI DE FLVMINIBVS. Fluvius est perennis aquarum decursus, 15 a fluendo perpetim dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua, fluvius cursus aquae. Prius autem flumen quam fluvius, id est prior aqua quam decursus. Duo autem sunt fluminum genera : unum torrens, alterum vivum. De quo Vergilius (Aen. 2, 719) : 20

Donec me flumine vivo

abluero.

2 Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit. De quo Pacuvius (13) : 25

Flammeo vapore torrens torret.

Cui Graeci ab hieme nomen dederunt, nos ab aestate ; illi a 3 tempore quo succrescit, nos a tempore quo siccatur. Amnis fluvius est nemore ac frondibus redimitus, et ex ipsa amoenitate

1 Vndae *K*   2 qui *om.* *K*   3 varias *C* fundas *K¹*   6 voc. est *C*
 7 et *om.* *C*   8 hinc et st. *K*   9 cad. est *C* stria *T¹* (*cf.* XVII. viii. 5)
 10 aut] vel *C*   11 quasi *om.* *C¹* glutino *K*   12 Spuma] stilla *B*
 est hab. *CT* : *om.* *B¹K* quod] quo *T*   13 estuatur *K*   14 coguntur *K*
 15 perennem *B¹* cursus *K*   17 cursus] cuius *BK* prius] prior
BCOTX   18 sunt au. *B* : sunt *K*   19 alter *C* : *om.* *K*   22 abluere
T   26 flammeo] flamoque *T* (*non U*)   vap. te torrens torret *M* :
 vaporem quod succrescit *N* (*non OPDF*)   29 est *om.* *B*

amnis vocatus. Decursus proprie finis cursus, sive aquarum sit 4
 seu quarumlibet rerum. Rivi dicti quod deriventur ad inri-
 gandum, id est ad inducendum aquas in agris; nam inrigare
 inducere est. Gurses proprie locus altus in flumine. Puteus 5
 est locus defossus ex quo hauritur aqua, a potatione dictus.
 Fons caput est aquae nascentis, quasi aquas fundens. Quidam 6
 autem fluviorum propriis ex causis nomina acceperunt, ex quibus
 nonnulli notandi sunt qui in historiis celebres memorantur.
 Geon fluvius de Paradiso exiens atque universam Aethiopiam 7
 cingens, vocatus hoc nomine quod incremento suae exundatio-
 nis terram Aegypti inriget; γῆ enim Graece, Latine terram signi-
 ficat. Hic apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum quem
 trahit, qui efficit fecunditatem; unde et Nilus dictus est, quasi
 νέαν ἥλιον: nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. Apparet au-
 tem in Nilide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto,
 ubi Aquilonis flatibus repercussus aquis retroluctantibus in-
 tumescit, et inundationem Aegypti facit. Ganges fluvius, quem 8
 Phison sancta Scriptura cognominat, exiens de Paradiso pergit
 ad Indiae regiones. Dictus autem Phison, id est caterva, quia
 decem fluminibus magnis sibi adiunctis inpletur et efficitur
 unus: Ganges autem vocatus a rege Gangaro Indiae. Fertur
 autem Nili modo exaltari, et super Orientis terras erumpere.
 Tigris fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens et pergens 9
 contra Assyrios, et post multos circuitus in mare Mortuum
 influens. Vocatus autem hoc nomine propter velocitatem,
 instar bestiae tigris nimia perniciitate currentis. Euphrates 10
 fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens, copiosissimus
 gemmis, qui per mediam Babyloniam influit. Hic a frugibus,
 vel ab ubertate nomen accepit, nam Hebraice Ephrata fertili-

1 vocatur <i>T</i>	Decurrens <i>C¹</i>	3 nam rigare <i>K</i>	4 lacus <i>BCT</i>
5 lacus <i>B¹C</i>	auriatur <i>C</i>	6 est cap. <i>K</i>	8 mem.] nominantur <i>K</i>
9 a. versam terram Aeth. <i>K</i>		10 inundationis <i>K</i>	13 effecit <i>K</i>
15 Nilide] nilo <i>C¹</i>	exc. in Aeg. <i>C</i>	16 repercussus repressus	
(delet.) <i>C</i>			
18 cognominatur <i>C¹</i> : commemorat <i>K</i>		21 vocatur <i>C</i>	
22 Nili] nilusquelini (delet.) nili <i>K</i>	modo] mo <i>C¹</i>	exaltare <i>BT</i> :	
exalare <i>K</i>	terram <i>T</i>	26 tigri <i>C¹</i> : om. <i>B¹</i>	currenti <i>T</i>
27 oriens <i>C</i>	hic frug. <i>T¹</i>	29 accipit <i>C</i>	euphrata (-f-) <i>codd.</i>

ISIDORI

tas interpretatur: Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Sallustius autem, auctor certissimus, asserit (*Hist.* 4, 77) Tigrim et Euphraten uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividuntur spatio medio relicto multorum milium; quae tamen terra, quae 5 ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus (*sit. et nom.* 202) animadvertisit aliter de Paradisi fluminibus in-
 11 telleendum. Indus fluvius orientis, qui Rubro mari accipitur.
 12 Hystaspes fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nunc Hydaspes dicitur. De quo 10 Lucanus . . . Qui dum sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra
 13 orientem decurrere. Araris fluvius orientis. De quo Vergilius (*Ecl.* 1, 63):

Aut Ararim Parthus bibet.

14 Currit enim per Parthiam et Assyriam. Bactrus fluvius orientis 15 a rege Bactro vocatus fertur; a quo et Bactriani et urbs eorum.
 15 Choaspis Persarum fluvius, vocatus eorum lingua quod miram aquae dulcedinem habeat, adeo ut Persici reges quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vindicarunt. Ex hoc amne
 16 quidam Cydnum Ciliciae flumen derivari existimant. Araxis 20 amnis Armeniae, qui ab uno monte cum Euphrate diversis specubus oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternit. Vnde et cum Alexander eum transgredi vellet, ponte fabricato, tanta vi inundavit ut pontem dirueret. Hic brevibus intervallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in 25
 17 mare. Fluvius Syriae qui vocatur Orontes iuxta Antiochiae

¹ enim *KT*: etenim *BC*   ² autem *om.* *C*   ⁵ spatio] stadio *K*
 6 *Mes.* dic. *om.* *T*   ⁷ aliter advertit *B*: animadvertisit *K*   ⁵ de] in *K*
 8 Inde *C¹*   ⁸ quae *B*   ⁹ Histaspes *T*: Staspes *BDU*: Stasper *C¹*:
Staspis K: *Stapis N*   ¹⁰ idaspis *codd.*   *Lucani versus* (3, 236 et 8,
 227-8) *add. dett. (non DOUX)*   ¹¹ fluv. orientis Pers. *C*   dicitur
om. C¹   ¹⁴ ut Arar. *T*   *araritus parta K*   ¹⁵ Parth. ad asiam *K*
 18 quamd. . . sibi *om. C¹*   ¹⁹ Persidis] persicas *K*   ²⁰ fluit] fuerunt
B   vindicarint *dett.*   ²⁰ cignum *codd.*   ²¹ diversa specie *BKT*:
 in diversis specubus *C*: diversa specu *Schwarz*   ²² prosternat *C*
 24 inabundavit *T*   ²⁵ ac deinde *om. T*   ²⁶ mari Icam (§ 17) *KOP*:
 maricam *N* (*non DFU*) (ex mari cā, i. e. *capitulum novum*)   *Or.*] orientis
codd. (*etiam FN*: origentis *DU*)

muros decurrentes, qui a solis ortu oriens non longe ab urbe mari conditum, quem de originis suae tractu Orontem veteres Latine appellavere. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, et zephyris assidue ibi spirantibus tota civitas momentis prope 5 omnibus refrigeratur. Iordanis Iudeae fluvius, a duobus fontibus nominatus, quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His 18 igitur procul a se distantibus in unum alveum foederatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, et dividit Iudeam et Arabiam; qui per multos circuitus iuxta 10 Iericho in mare Mortuum influit. Eusis Caucaseis montibus 19 fusus cum pluribus aliis in Eusinum se praecipitat mare; unde et nuncupatur. Cydnus amnis Ciliciae e Tauro monte progre- 20 diens, miram aquarum habens suavitatem, et quia quidquid candidum est, 'cydnum' gentili lingua Syri dicunt. Vnde et 15 amni huic nomen datum, quia tumet aestate, quando nives solvuntur; reliquis anni temporibus tenuis est et quietus. Hylas fluvius Asiae. Pactolus fluvius Asiae, harenas aureas 21 trahens: de quo Vergilius (Aen. 10, 142):

Pactolusque inrigat auro.

20 Quem pro aurato fluore aliter Chrysorrhoam vocant. Hermus 22 fluvius Asiae qui Smyrneos secat campos, et ipse fluctibus aureis et harenis plenus; a quo et Smyrna vocata est. Maean- 23 der amnis Asiae flexuosus, qui recurrentibus ripis inter Cariam et Ioniam praecipitatur in sinum qui Miletum dividit et 25 Prienen; Maeander autem vocatus quod sit flexuosus et num- quam currat rectus. De quo Ovidius (Met. 2, 246):

Curvis ludit Maeander in undis.

1 qui a] qua T	urb. in marc C	2 conditum codd.	or. s. ortu
(delet.) tractatu C ¹	orientem codd. (vix recte)	3 frigidioris T	
5 hominibus T	6 voc. alt. C his om. K	8 autem] enim T	
10 Vsis KO: Euxis X: Phasis (Fasis) Arev. (ex Ambros. Hexaem. 2, 3, 12), vix tamen Isid.	11 Euxinum (i. e. Euxinum)] eusim C	12 Citnus	
B ¹ : Cignus CK siciliae K e] et B: a T	14 cithnum B: ci-		
gnum CK fort. inde et om. BK	15 amni] cigni K datum est C		
nive B	17 fluvius (alt.) om. K	20 aliter] alii K	22 et (alt.) om. K
23 fluviosus et rec. K	Cariam Arev. (ex Solin. 40, 8): asiam codd.		
25 prienam BCT: tricenam K	27 curvus B luet K		

- 24 Tanus fuit rex Scytharum primus, a quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphaeis silvis veniens dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens atque in Pontum fluens. Inachus Achaiae amnis Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus a se nominavit, qui exordium Argivae gentis 5 primus dedit. Ibi et Erymanthus ab Erymantho monte de-
 26 missus. Padus Italiae fluvius a iugis Alpium fusus ex tribus fontibus oritur; ex quibus uni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu digerit; a quo et Padus est nuncupatus. Hic a Graecis Eridanus cognominatus, ab Eri- 10 dano Solis filio, quem Phaethontem dicunt; qui fulmine per- cussus in eodem fluvio deiectus est et extinctus. Augetur autem exortu Canis liquecentibus nivibus, et cum accessione triginta fluminum circa Ravennam in Adriaticum mare defertur.
 27 Tiberis Italiae fluvius a Tiberino rege Albanorum dicitur appella- 15 tus, qui in hunc fluvium cecidit, et de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen a colore habuit, quod nivibus albus sit. Ipse est autem Tiberis, qui et Tiberis; sed
 28 Tiberis in cotidiano sermone, Tiberis in versu dicitur. Danu- bius Germaniae fluvius vocari fertur a nivium copia quibus 20 magis augetur. Iste est qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem et Ister, quia dum per innumeratas vadit gentes, mutat et nomen et maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur a Germanicis iugis et occidentalibus partibus barbarorum, per gens contra orientem: sexaginta in se fluvios recipit: septem 25
 29 ostiis in Pontum influit. Rhodanus Galliae fluvius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locaverunt;

¹ primus om. ² nuncupatas ³ rex om. ⁴ K in achaia se
^B arcivae ⁵ B: aricive ⁶ T dimissus ⁷ CKT ⁸ uno voc. ^{B:}
 unum vocatum ⁹ K defusus ¹⁰ B ¹¹ stagni] an padulis (*i.e.* paludis)?
 sinu] nisu ¹² K digerit] direxit ¹³ C: dirigit ¹⁴ dett. ¹⁵ nunc.] nominatus
^K cogn. est ab ^C ¹⁶ autem om. ^K Canis] solis ^B aque-
 scientibus ^K ¹⁷ circa om. ^K in atrico mari ^K differtur BK
¹⁸ tiberiano ^C Alb. ¹⁹ om. ^B ²⁰ in om. ^T cec. fluv. ^B ²¹ anti-
 quam] amnis ^K ²² est om. ^C ²³ au. om. ^T ²⁴ au. et Tiberis (*delet.*)
 Tibr. qui Tib. ^K : au. tiberis qui et tibris ^C ²⁵ nivium om. ^K ²⁶ et
 om. ^T ²⁷ 24 a om. ^T germanis ^K iugis] burgis ^B ut vid. KOX
²⁷ col. doriorum ^T vocaverunt BC

qui rapido concitus cursu, Tyrrheni aequoris freta scindens, non modicum saepe navigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus et amnis fluenta decertant. Rhenus a Rhodani 30 societate fertur vocatus, quoniam cum eodem ex una provincia 5 oritur. Est autem Germaniae fluvius inter tres Europae maximos fluvios computatus, qui a iugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam totius Hispaniae nomen dedit. 31 Mineus fluvius Galliciae nomen a colore pigmenti sumpsit, qui 32 in eo plurimus invenitur. Durius a Graecis, quasi Doricus. 33 Tagum fluvium Cartago Hispaniae nuncupavit, ex qua ortus procedit; fluvius harenis auriferis copiosus, et ob hoc ceteris fluvii Hispaniarum praelatus. Baetus fluvius, qui et Baeticae 34 provinciae nomen dedit. De quo Martialis (12, 98, 1) :

15 Baetis olivifera crinem redimite corona,
aurea qui nitidis vellera tingis aquis;
eo quod ibi lanae pulchro colore tinguntur. Baetis autem dictus eo quod humili solo decurrat: †bitint enim Graeci humile vel mersum vocant. Quaedam autem flumina in diluvio 35
20 soluta mole terrarum praeclosa sunt, quaedam vero, quae non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

DE DILUVIIS. Diluvium dictum quod aquarum clade XXII omnia quae inundaverit deleat. Primum diluvium extitit sub 2 Noe, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, toto 25 orbe contecto, deletis cunctis, unum spatium caeli fuit ac pelagi. Cuius indicium hactenus videmus in lapidibus quos in remotis montibus conchis et ostreis concretos, saepe etiam cavatos aquis visere solemus. Secundum diluvium fuit in 3

2 navigantibus B 4 quoniam] quod C 5 maximus flubius T 6 fluvios om. K 8 Iberius B 10 plurimum K: pluribus T Dorius CK 12 fulvius T aurenis B 15 oliac (? ve) fera T: olilibae fera B: olifera C crimen BK: cimen T coronam codd. 16 auream BK tingit C aquis om. T 18 bitin BT: betin K: biten C: βαθύ vel βυθόν Arev. 19 humilem B 20 solita B perclusa T 21 tum K abruptis C eruerunt K 25 or. terrarum con. K contento K: contacto B¹ unium K ac] et C 26 lap.] paludibus KNOP (non DFG) 27 et et tostreich T 28 vessere B

Achaia Iacob patriarchac et Ogygi temporibus, qui Eleusinae
 4 conditor et rex fuit, nomenque loco et tempori dedit. Tertium
 diluvium in Thessalia Moysi vel Amphictyonis temporibus fuit,
 qui tertius post Cecropem regnavit. Cuius temporibus aqua-
 rum inlувies maiorem partem populorum Thessaliae absumpsit 5
 paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Par-
 naso; in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur, qui
 tunc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina Parnasi
 iuga fovit et aluit. A quo propterea genus hominum Graeco-
 rum fabulae ex lapidibus reparatum ferunt ab eo propter 10
 5 hominum insitam cordis duritiam. Sed et flumina cum insolitis
 aucta imbris ultra consuetudinem, vel diurnitatem vel ma-
 gnitudinem, redundant multaque prosternunt, et ipsa diluvium
 dicuntur. Sciendum autem, flumina cum supra modum cre-
 scunt, non tantum ad praesens inferre damna, sed etiam et 15
 aliqua significare futura.

3 vel Amph.] deucalion C¹ 5 part. mai. B adsumpsit KT
 7 tunc om. K 10 ferunt] fuerunt C¹ ab eo om. K 13 proster-
 nant BK¹ 15 damna om. K et ad al. K